

PERCEPTIMET, QËNDRIMET
DHE SFIDAT E TË RINJVE NË
MAQEDONINË E VERIUT

HULUMTIM PËR TË RINJTË DHE SIGURINË

osbe

Organizata për Siguri dhe
Bashkëpunim në Evropë
Misioni në Shkup

Perceptimet, qëndrimet dhe sfidat e të rinjve në Maqedoninë e Veriut

Hulumtim për të rinjtë dhe sigurinë

PËRMBAJTJA

1. PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

1.1	HYRJE	9
1.2	ZBULIMET PARAPRAKE NGA HULUMTIMI	10
1.2.1	Perceptimi për sigurinë dhe mbrojtjen	10
1.2.2	Pjesëmarrja në proceset formale dhe joformale të paqes	11
1.2.3	Kundërvënia ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit	11
1.2.4	Dhuna tek të rinjtë	12
1.2.5	Ngacimi kibernetik – Bullizmi kibernetik	13
1.2.6	Përfshirja dhe diskriminimi	14
1.2.7	Besimi tek autoritetet dhe njerëzit e tjerë dhe marrëdhëniet ndërmjet komuniteteve	15
1.3	KONKLuzionET PARAPRAKE	16
1.4	REKOMANDIMET PARAPRAKE	18

2. METODOLOGJIA DHE FUSHA E HULUMTIMIT

2.1	QËLLIMI I HULUMTIMIT	21
2.2	METODOLOGJIA E HULUMTIMIT DHE KARAKTERISTIKAT E MOSTRËS	21

3. DEFINICIONET / PËRKUFIZIMET

3.1	TË RINJTË NË REPUBLIKËN E MAQEDONISË SË VERIUT	23
3.2	SIGURIA DHE MBROJTJA	23
3.3	NGACIMI KIBERNETIK – BULLIZMI KIBERNETIK	24
3.4	DISKRIMINIMI	24
3.5	EKSTREMIZMI I DHUNSHËM DHE RADIKALIZIMI QË SHPIE DREJT TERRORIZMIT	24
3.6	DHUNA	24

4. ANALIZA KONTEKSTUALE

4.1	ANALIZA E LEGJISLACIONIT	25
	- Korniza ndërkombëtare	25
	- Korniza kombëtare	26
4.2	KORNIZA STRATEGJIKE DHE PROGRAMORE	29
4.3	MEKANIZMAT INSTITUCIONALE PËR PARANDALIM DHE MBROJTJEN NGA DHUNA	31

5. REZULTATET E HULUMTIMIT NË TERREN

5.1	PERCEPTIMI I SIGURISË DHE MBROJTJES	33
	- Nivelet e mbrojtjes dhe sigurisë në vend	33
	- Siguria dhe mbrojtja në vendbanime dhe vendet publike	35
	- Problemet më të mëdha aktuale të të rinjve	38
	- Shqetësimi i të rinjve për çështje të ndryshme	39
	- Përfundime dhe rekomandime	40

Titulli:	Perceptimet, qëndrimet dhe sfidat e të rinjve në Maqedoninë e Veriut
Përgatitur nga:	INDAGO DOOEL Shkup Boge Bozhinovski dhe Elizabeta Markovska Spasenoska
Botues:	Misioni i OSBE-së në Shkup
Përktheu:	INDAGO DOOEL Shkup
Lektura:	EUROLINGUA DOOEL Shkup
Dizajni grafi dhe shtypja:	POLYESTERDAY Gusht 2024

Materialet në këtë botim janë vetëm për referim. Edhe pse Misioni i OSBE-së në Shkup ka përkushtuar kujdesin më të madh në zhvillimin e tij, i njëjti nuk pranon asnjë përgjegjësi për saktësinë dhe plotësinë e informacioneve, udhëzimeve dhe këshillave të ofruara, apo për ndonjë gabim shtypi. Përmbajtja e këtij botimi, pikëpamjet, mendimet, gjetjet, interpretimet dhe konkluzionet e shprehura këtu nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht politikën zyrtare ose qëndrimin e OSBE-së. Për këto arsye, asnjë pretendim nuk mund të bëhet kundër OSBE-së lidhur me pasojat e mundshme nga besueshmëria e informacioneve ose konkluzioneve të përfshira në këtë botim.

ISBN: 978-92-9271-384-3

5.2 Pjesëmarrja në proceset formale dhe joformale të paqes	41
– Njohuri të përgjithshme për konceptin e ndërtimit të paqes	42
– Aktivizëm rinor për paqe dhe siguri	43
– Aktivitetet e autoriteteve në lidhje me ndërtimin e paqes dhe sigurisë së të rinjve	45
– Përfundime dhe rekomandime	48
5.3 Kundërvënia ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit	49
– Perceptimi i të rinjve për praninë dhe ndikimin e radikalizimit dhe ekstremizmit të dhunshëm	49
– Roli i publikut dhe i institucioneve në parandalimin dhe reagimin ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit	51
– Përfundime dhe rekomandime	54
5.4 Dhuna tek të rinjtë	54
– Perceptimet e dhunës tek të rinjtë	55
– Eksperienca me dhunën	57
– Përfundime dhe rekomandime	60
5.5 Ngacmimi kibernetik – Bullizmi kibernetik	61
– Perceptimet e të rinjve për sigurinë në hapësirën digjitale	61
– Përvoja me cenimin e sigurisë dhe mbrojtjen në hapësirën digjitale	63
– Përfundime dhe rekomandime	66
5.6 Përfshirja dhe diskriminimi	67
– Perceptimet e të rinjve për diskriminimin	67
– Përvojë me diskriminim	68
– Pjesëmarrja e të rinjve në komunitetet lokale, shkollat/vendet e punës dhe me miqtë	69
– Përfundime dhe rekomandime	72
5.7 Besimi në autoritetet dhe të tjerët, si dhe marrëdhëniet ndërmjet komuniteteve	73
– Perceptimet e besimit	73
– Qëndrimet për marrëdhëniet ndëretnike	75
– Besimi tek autoritetet	77
– Përfundime dhe rekomandime	78
6. Shqyrtimi i literaturës	80
7. Anekset	82
7.1 Pyetësor	82
7.2 Udhëzues për diskutim për fokus grupet	91
Pjesa 1: Perceptimet e sigurisë, përfshirja në aktivitetet e paqes dhe sigurisë	92
Pjesa 2: Diskriminimi, polarizimi politik, përjashtimi, dhuna	93
Pjesa 3: Radikalizimi, ekstremizmi i dhunshëm, marrëdhëniet ndërmjet komuniteteve	94
Pjesa 4: Besimi tek institucionet dhe komuniteti	94
Pjesa 5: Rekomandime nga pjesëmarrësit	94

Gjatë mandatit tim si shef i Misionit të OSBE-së në Shkup, kam parë nga afër potencialin transformues të rinisë së Maqedonisë së Veriut. Roli i tyre kryesor në proceset shoqërore, nga nxitja e lëvizjeve shoqërore deri te inovacioni teknologjik dhe ndryshimet kulturore, është i pashembullt. Energjia, kreativiteti dhe qëndrueshmëria që përcaktojnë brezat e rinj ofrojnë një fener shprese për një të ardhme më të mirë.

Ky hulumtim nënvizon rolin proaktiv të të rinjve për të kontribuar në zgjidhjet e sigurisë. Ata nuk janë përfutës pasivë të vendimeve politike, por kontribuues aktivë me perspektiva unike dhe motivim të brendshëm për të nxitur ndryshime pozitive. Kjo i pozicionon ata si agjentë të domosdoshëm në përpjekjet tona kolektive për të ndërtuar shoqëri rezistente.

Për më tepër, ky hulumtim thekson fuqishëm rëndësinë kritike të përfshirjes së perspektivave të të rinjve në dialogun e sigurisë. Ata duhet të marrin pjesë në mënyrë aktive si kontribuues që mund të ofrojnë zgjidhje novatore për sfidat e sigurisë. Përfshirja e tyre në përpjekjet për ndërtimin e paqes, politikëbërjes dhe projekteve të komunitetit janë absolutisht vendimtare dhe të dobishme për sigurinë e qëndrueshme.

Shpresoj se ky hulumtim do të frymëzojë politikëbërësit, studiuesit, praktikuesit dhe të rinjtë që të përfshihen në dialog dhe veprim kuptimplotë drejt një shoqërie më të sigurt dhe më gjithëpërfshirëse. Vështrimet dhe rekomandimet brenda këtyre faqeve ofrojnë një udhërrëfyes për lundrimin në terrenin kompleks të të rinjve dhe sigurisë, duke hapur rrugën për një të ardhme ku të rinjtë lulëzojnë në një mjedis paqeje dhe stabiliteti.

Dëshiroj të falënderoj dhe të shpreh mirënjohjen time për të gjithë të rinjtë e përfshirë në përgatitjen e këtij publikimi, përfshirë palët e interesuara që morën pjesë në intervista dhe fokus grupe. Duke vepruar kështu, ju nuk jeni vetëm pjesë e ndryshimit pozitiv, por ju po e udhëhiqni atë.

Misioni i OSBE-së në Shkup mbetet i përkushtuar ndaj të rinjve të Maqedonisë së Veriut. Ne do të vazhdojmë të mbështesim përpjekjet që promovojnë politika që marrin parasysh nevojat dhe zërat e të gjithë elementeve të shoqërisë në përputhje me përkushtimet dhe vlerat e OSBE-së.

Ambasadori Kilian Wahl,
Shef i Misionit të OSBE-së në Shkup

1. PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

1.1 HYRJJE

Misioni i OSBE-së në Shkup ka nënshkruar një marrëveshje me kompaninë kërkimore dhe konsultative, Indago Doel Skopje, për të kryer një studim përfaqësues në nivel shtetëror me qëllimet e mëposhtme:

1. Vlerësimi i perceptimeve, qëndrimeve dhe sfidave të të rinjve në lidhje me sigurinë në Republikën e Maqedonisë së Veriut;
2. Studimi i çështjeve dhe sfidave të sigurisë që përballen të rinjtë në kontekstin aktual shoqëror-politik;
3. Të shqyrtohen mënyrat se si të rinjtë ndikohen nga politikat e sigurisë dhe si mund të rritet praktika e pjesëmarrjes së tyre të rëndësishme në politikat dhe programet e sigurisë;
4. Studimi i burimeve të dhunës në mes të të rinjve, kontributi i tyre potencial në siguri dhe ndërtimi i rezistencës në komunitetet e tyre;
5. Studimi i faktorëve që ndikojnë në raportet ndëretnike dhe kohezioni mes të rinjve në vend;
6. Mbledhja e informacioneve që mbështesin planifikimin strategjik të Misionit.

Grupi i synuar për këtë hulumtim ishin të rinjtë në moshën 15 deri në 29 vjeç nga Republika e Maqedonisë së Veriut. Gjithsej 1,235 të anketuar janë përfshirë në mostrën e anketës telefonike. Përveç kësaj, ekipi i hulumtuesve kreu pesë (5) intervista gjysmë të strukturuar me palët e interesuara dhe tetë (8) diskutime me fokus grupe në qytetin e Shkupit (2 fokus grupe), në Manastir, Tetovë, Sveti Nikollë, Shtip, Strumicë dhe Strugë, duke përfshirë në total 63 pjesëmarrës. Anketa është zhvilluar gjatë periudhës nga 27 shtator deri më 10 tetor 2023, ndërsa diskutimet në fokus grupet janë mbajtur nga 4 deri më 26 tetor 2023.

Ky dokument paraqet zbulimet paraprake, konkluzionet dhe rekomandimet strategjike që dalin nga hulumtimi. Në mënyrë të detajuar, hulumtimi u përqendrua në perceptimin e të rinjve për sigurinë, pjesëmarrjen në proceset paqësore formale dhe joformale, statusin e të rinjve dhe agjendën e sigurisë, çështjet e kundërvënies dhe parandalimit të ekstremizmit të dhunshëm në vend, dhunën ndaj të rinjve, përjashtimin dhe marginalizimin në të gjitha nivelet. Çdo njësi e këtyre fushave është elaboruar në seksionet e mëposhtme të këtij dokumenti.

1.2 ZBULIMET PARAPRAKE NGA HULUMTIMI

1.2.1 Perceptimi për sigurinë dhe mbrojtjen

Ky seksion analizoi perceptimin që kanë të rinjtë për nivelin aktual të sigurisë dhe mbrojtjes në vend, si dhe perceptimin e tyre për sigurinë në pesë vitet e ardhshme. Përveç kësaj, seksioni eksploroj opinionet e të rinjve për problemet më të mëdha të tyre dhe analizoi se sa të sigurt e gjejnë të rinjtë vendbanimin, vendin e tyre dhe lokacionet publike. Së fundi, ky seksion hulumtoi shqetësimet në lidhje me fenomenet e ndryshme që ndikojnë në sigurinë.

- Të rinjve iu kërkua të vlerësonin sigurinë në vend në një shkallë ku 1 do të thotë aspak e sigurt dhe 5 është plotësisht e sigurt. Vlerësimi mesatar i sigurisë është 3.4, që do të thotë as i sigurt dhe as i pasigurt. Pas kësaj, megjithëse shumica e të anketuarve (54%) e konsiderojnë vendin disi të sigurt ose plotësisht të sigurt (vlerat 4 dhe 5 në shkallë), ka ende 17% të të rinjve që e konsiderojnë vendin një vend jo të sigurt.
- Në lidhje me pritjet për sigurinë, të anketuarit janë pyetur për atë se çfarë do të ndodhë me nivelin e sigurisë në vend në pesë vitet e ardhshme. Shumica e të rinjve (56%) besojnë se situata do të mbetet e njëjtë, ndërsa mbi një e katërta (27%) besojnë se situata do të përkeqësohet.
- Të rinjve iu kërkua të zgjidhnin se sa të sigurt ndiheshin në vende të ndryshme. Lagjja është vendi më i sigurt për të rinjtë (81% ndihen të sigurt), ndërsa mjedisi digjital është më pak i sigurt (43% ndjehen të sigurt). Vajzat e reja ndihen më pak të sigurta në krahasim me djemtë e rinj.
- Sa i përket sigurisë në zonën/çytetin, shumica e të rinjve në rajonin verilindor, veçanërisht në çytetet e Kumanovës dhe Kriva Pallankës, (15%) ndihen të pasigurt në krahasim me rajonet tjera (nga 2% në 9%). Gjithashtu, sa i përket perceptimit të sigurisë në vend, një përqindje më e madhe e të rinjve nga ky rajon ndihen të pasigurt (32%), krahasuar me rajonet e tjera (nga 4% në 12%).
- Për sa i përket ndjenjës së sigurisë në vende publike, shumica e të rinjve ndihen pothuajse njësoj të sigurt në transportin publik (53%) dhe në sheshe publike, shtigje për ecje dhe korsi për biçikletë (54%). Megjithatë, përqindja e atyre që ndihen të pasigurt është pak më e lartë në transportin publik (11%) sesa në sheshet publike, shtigjet e ecjes dhe korsit për biçikletë (9%). Ndërsa shumica e të rinjve (57%) ndihen të sigurt në transportin publik, përqindja e vajzave të reja që ndihen të sigurta është më e ulët (48%).
- Mungesa e aktiviteteve kulturore dhe sportive (51%) dhe mungesa e mundësive për zhvillim (51%) janë problemet më të mëdha të të rinjve për momentin, pasuar nga papunësia dhe problemet ekonomike, të cilat paraqesin problemet më të mëdha për 49% të të rinjve. Pothuajse një e katërta e të rinjve (24%) mendojnë se siguria në komunitetin e tyre është problemi më i madh për momentin.
- Të rinjtë janë më të shqetësuar për krimin e organizuar (vlera mesatare = 7.1 në një shkallë nga 1 deri në 10, ku 1 është më e ulëta dhe 10 është më e larta), të ndjekur nga fatkeqësitë natyrore (vlera mesatare = 6.9) dhe mundësia e shpërthimit të një konflikti të armatosur në Ballkanin Perëndimor (vlera mesatare = 6.7). Shqetësimi më i vogël tek të rinjtë lidhet me grupet e tifozeve që ndonjëherë janë të dhunshëm gjatë dhe pas ngjarjeve sportive (vlera mesatare = 5.7). Vajzat

e reja kanë vazhdimisht nivele më të larta të shqetësimit krahasuar me djemtë e rinj. Për sa i përket dhunës në familje, si një nga faktorët që kërcënon sigurinë, vajzat e reja janë dukshëm më të shqetësuara se djemtë e rinj.

1.2.2 Pjesëmarrja në proceset formale dhe joformale të paqes

Ky seksion hulumton mirëkuptimin e përgjithshëm midis të rinjve për ndërtimin e paqes, si dhe përvojat dhe pjesëmarrjen e tyre në aktivitete të ndryshme që lidhen me paqen dhe sigurinë. Gjithashtu, ky seksion analizoi veprimet e autoriteteve në lidhje me sigurinë e të rinjve.

- Njohuritë konceptuale dhe të kuptuarit e ndërtimit të paqes nga të rinjtë janë shumë të ulëta. Gjysma e të anketuarve nuk janë të njohur me konceptin e ndërtimit të paqes dhe vetëm 26% e të rinjve e kuptojnë këtë koncept. Ata të rinj që jetojnë në bashkësi multietnike janë më të ekspozuar ndaj aktiviteteve të ndërtimit të paqes dhe zgjidhjes së konflikteve dhe kështu bëhen më të njohur me këto koncepte.
- Duke ndjekur nivelet e ulëta të kuptimit të konceptit të ndërtimit të paqes, të rinjtë e intervistuar nuk tregojnë aktivizëm për pjesëmarrje në veprime dhe iniciativa që promovojnë paqen dhe sigurinë. Vetëm 6% e të rinjve ishin aktivë në 12 muajt e fundit në promovimin e paqes dhe sigurisë, kryesisht vullnetarë në ngjarje kulturore, aksione mjedisore, aktivitete arsimore formale dhe joformale dhe ngjarje sportive. Protestat civile dhe aktivitetet politike janë aktivitetet më të pakta për promovimin e paqes dhe sigurisë mes të rinjve.
- Shumica e të rinjve (87%) nuk kanë dëgjuar për aktivitetet e autoriteteve në lidhje me ndërtimin e paqes dhe sigurisë për të rinjtë.
- Organizatat civile janë zgjedhur nga pothuajse gjysma e të anketuarve (49%) si faktori/institucioni më i përfshirë në ndërtimin e paqes. Pas organizatave civile, renditen institucionet shtetërore (48%) dhe qytetarët (45%). Është interesant fakti që të rinjtë i vendosin përgjegjësitë për ndërtimin e paqes më së shumti në nivel nacional dhe me institucionet shtetërore, ndërsa pushteti lokal, i cili duhet të jetë shkalla e parë për sigurinë dhe paqen në komunitetet lokale, është vetëm në vendin e katërt (22%). Sa i përket kompetencave në nivel lokal, disa nga komunat kanë krijuar këshilla lokale për parandalim. Këshillat lokale për parandalim njihen si të rëndësishëm në politikat lokale të sigurisë dhe si të tilla duhet të kenë një rol të rëndësishëm, veçanërisht në mundësimin e një rrjedhjeje të shpejtë të informacionit ndërmjet aktorëve lokal dhe marrjen e veprimeve të shpejta për të përmirësuar sigurinë e qytetarëve.

1.2.3 Kundërvënja ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit

Sipas përkufizimit të OSBE-së, ekstremizmi i dhunshëm dhe radikalizimi që shpie drejt terrorizmit është "një proces dinamik me të cilin një individ e pranon dhunën terroriste si mënyrë e mundshme, ndoshta edhe legjitime, e veprimit. Eventualisht, mirëpo jo detyrimisht, kjo mund të çojë në atë që personi të përfaqësojë për terrorizëm, të veprojë në mbështetje të terrorizmit ose të përfshihet në terrorizëm." Ky seksion hulumton se sa të informuar janë të rinjtë për ekstremizmin e dhunshëm dhe radikalizimin. Përveç kësaj, seksioni shqyrton qëndrimet e të rinjve në lidhje me riintegrimin dhe risocializimin e personave të dënur, veçanërisht të ish-luftëtarëve.

- Shumica e të rinjve (53%) besojnë se radikalizimi nuk është një problem në komunitetin e tyre. Megjithatë, për 38% të të rinjve, radikalizimi është një shqetësim. Sipas përfaqësuesve të organizatave të të rinjve të intervistuar, ideologjia radikale nuk është gjerësisht e pranishme, por është e pranishme në vende dhe komunitete në territorin e vendit tonë.
- Politika është zgjedhur si faktori kryesor për radikalizimin nga 58% e të anketuarve, ndjekur nga dallimet ekonomike (40%) dhe religjioni (37%). Të rinjtë janë të vetëdijshëm për praninë e radikalizimit në hapësirën digjitale. 23% e të anketuarve besojnë se hapësira digjitale është një faktor i rëndësishëm për radikalizimin.
- Përgjithësisht, të rinjtë nuk janë të gatshëm të komunikojnë ose të jetojnë pranë njerëzve të dënuar për veprimtari terroriste/ekstremiste të dhunshme ose që tregojnë shenja të radikalizimit, ku 73% deri në 75% e të anketuarve pajtohen me këto deklaratë. Përveç kësaj, 43% e të anketuarve janë në mëdyshje nëse duhet të mbështesin riintegrimin e ish-luftëtarëve ose personave të dënuar për veprimtari terroriste dhe ekstremizëm të dhunshëm.
- Pothuajse dy të tretat e të rinjve (62%) besojnë se policia është aktori me rolin më të madh në parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit, ndjekur nga organizatat ndërkombëtare (37%) dhe organizatat qytetare (33%). Roli i përfaqësuesve të shkollave dhe Qendrave për Punë Sociale në parandalimin dhe reagimin ndaj ekstremizmit të dhunshëm nuk është e njohur mjaft mirë nga të rinjtë, pasi që vetëm një e katërta e të rinjve (26%) besojnë se këta aktorë kanë një rol të tillë. Në rajonin Jugperëndimor, strukturat qytetare (si organizatat qytetare, udhëheqësit fetarë dhe udhëheqësit e komuniteteve fqinje) dhe organizatat ndërkombëtare kanë një rol më të rëndësishëm në parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit në krahasim me rajonet e tjera.
- Sipas 47% të të anketuarve, lufta kundër dezinformimit është faktori më i rëndësishëm si përgjigje ndaj radikalizimit, ndjekur nga mundësitë ekonomike dhe punësimi (44%) dhe shpërndarja e barabartë e mallrave dhe shërbimeve (40%).

1.2.4 Dhuna tek të rinjtë

Në kontekstin kombëtar, dhuna është definuar në kuadrin strategjik kombëtar si: "Të gjitha format e dhunës fizike dhe mendore, dëmtimeve ose keqpërdorimit, lënies në mëshirë ose moskujdesit, keqtrajtimit ose eksploatimit, duke përfshirë dhe shqetësimin seksual." Në këtë seksion, dhuna është analizuar në përgjithësi duke përdorur rezultatet e studimit hulumtues, me një fokus të veçantë në dhunën midis të rinjve në shkolla.

- Më shumë se gjysma e të rinjve (59%) deklarojnë se dhuna është "plotësisht e pranishme" ose "ndonjëherë e pranishme" në mesin e të rinjve, në krahasim me vetëm 11% që besojnë se dhuna "nuk është fare e pranishme" ose "është shumë pak e pranishme". Të tjerët 30% kanë qëndrime ambivalente lidhur me praninë e dhunës.
- Tri motivet kryesore që nxisin sjelljet e dhunshme te të rinjtë janë ndjenja e padrejtësisë (40%), zhgënjimi nga statusi social (39%) dhe mungesa e mbështetjes familjare (34%). Ata gjithashtu shumë afër e vlerësojnë edhe mungesën e mbështetjes institucionale (33%).

- Pothuajse një nga pesë të rinj (18%) i përfshirë në këtë hulumtim ka përjetuar ose ka qenë dëshmitar i dhunës, ose i të djave. Në mesin e atyre që kanë përjetuar dhunë, kryesisht kanë përjetuar ose kanë qenë dëshmitarë të dhunës verbale (80%) dhe fizike (74%). Dhuna fizike dominoi në deklaratimet e djemve të rinj, me 80% të përjetuesve ose dëshmitarëve të dhunës fizike në krahasim me 66% të vajzave të reja. Nga ana tjetër, dhuna verbale, sociale dhe psikologjike dominon tek femrat; 84% e vajzave të reja kanë përjetuar ose kanë qenë dëshmitare të dhunës verbale në krahasim me 76% të djemve të rinj. Po ashtu, përqindja e vajzave të reja që kanë përjetuar dhunë seksuale (4%) është dyfish më e lartë në krahasim me djemtë e rinj (2%).
- Edhe pse shumica e të rinjve ndihen të sigurt në ambiente publike, përvoja personale me dhunën dhe situatat e dhunshme në të cilat kanë qenë dëshmitarë janë shqetësuese. Shumica e të rinjve kanë përjetuar ose kanë qenë dëshmitarë të dhunës në rrugë (70%), më pas në shkollë (43%) dhe në parqe dhe bare (42%) në secilin lokacion. Në shumicën e vendeve të përfshira (7/12)¹ një përqindje më e lartë e vajzave të reja se sa e djemve të rinj kanë përjetuar ose janë dëshmitare të dhunës. Veçanërisht shqetësuese janë të dhënat për dhunën e përjetuar ose dëshmuar në shkollë. Për shembull, 81% e grupmohës nga 15 deri në 18 vjeç kanë përjetuar ose kanë qenë dëshmitarë të dhunës në ambiente shkollore, një fakt që vërteton se dhuna është prezente në një masë të madhe në shkollat fillore dhe të mesme.

1.2.5 Ngacmimi kibernetik – Bullizmi kibernetik

Bullizmi kibernetik është një formë specifike e dhunës, e cila përfshin sjellje të këqija, pakënaqësi, ose tallje me të tjerët duke dërguar ose postuar mesazhe apo imazhe ofenduese përmes kompjuterit ose telefonit celular. Mesazhet ofenduese ose imazhet mund të dërgohen përmes email-it, telefonit celular, mesazheve tekstuale, faqeve personale në internet si Facebook, TikTok, Instagram, Telegram, YouTube dhe hapësirave virtuale për biseda.

- Gati gjysma e të anketuarve (42%) në hulumtim ndihen "të sigurt" ose "plotësisht të sigurt" kur përdorin internetin, ndërsa 20% nuk ndihen të sigurt. Megjithatë, një përqindje relativisht e madhe e të anketuarve (38%) që ndihen "as të sigurt, as të pasigurt" mund të sjellë në përfundimin se nevojiten hulumtime të tjera për të hetuar arsyet pas kësaj situate dhe për të parë nëse nevojitet arsimimi shtesë për të rinjtë, për të rritur besimin dhe për të shprehur mendimet e tyre lidhur me sigurinë e tyre në internet.
- Shumica e të rinjve (66%) i kushtojnë vëmendje mbrojtjes së të dhënave të tyre personale dhe informacionit në internet. Megjithatë, 23% e të rinjve i kushtojnë dhe nuk i kushtojnë vëmendje mbrojtjes së të dhënave personale.
- Shumica e të anketuarve (72%) nuk kanë përvojë me përdorimin e fotove, videove ose të dhënave të tyre personale në internet pa miratimin e tyre. Të tjerët 24% njohin dikë që ka përjetuar këtë lloj dhune në internet.

¹ 12 lokacione të ndryshme publike u siguruan si alternativa përgjigjeje. Vajzat e reja kanë përjetuar dhunë në 7 nga 12 vende publike të dhëna në anketë.

- Edhe pse shumica e të rinjve në këtë studim (94%) nuk kanë përjetuar dhunë kibernetike, nga ata 77 të anketuar që kanë përjetuar dhunë kibernetike, 51% përballen me të rrjetin social Facebook, 23% në aplikacione për mesazhe të menjëhershme (siç janë për shembull Viber, WhatsApp, Telegram dhe Signal) dhe 19% në Instagram.
- Të rinjtë mund të identifikojnë ku të raportojnë dhunën kibernetike. Në pyetjen për institucionet/ instancat në të cilat do të raportojnë abuzimin e të dhënave personale dhe përmbajtjen, 38% do të raportojnë në policinë, 24% në familje dhe sërish 21% në Agjencinë për Mbrojtjen e të Dhënave Personale. Nga të rinjtë, vajzat e reja kanë më shumë besim në raportimin e dhunës kibernetike në familje (28%) krahasuar me djemtë e rinj (19%).

1.2.6 Përrjashtimi dhe diskriminimi

Në legjislacionin kombëtar, “diskriminimi është çdo dallim, përrjashtim, kufizim ose favorizim që bazohet në një bazë diskriminuuese, me veprim ose mosveprim, që ka për qëllim ose rezultat parandalimin, kufizimin, njohjen, përfitimin ose realizimin e të drejtave dhe lirive të një personi të caktuar ose grupi në një bazë të barabartë me të tjerët. Ky term përrfshin të gjitha format e diskriminimit, duke përrfshirë edhe pamundësinë e përrshtatjes përkatëse dhe pamundësinë e aksesit dhe qasje në infrastrukturë, në të mirat dhe shërbimet.” Ky seksion hulumton shkaqet më të zakonshme të diskriminimit ndaj të rinjve, përrvojën e tyre me diskriminimin dhe përrfshirjen e të rinjve në proceset vendimmarrëse.

- Sipas gati një të tretës së të anketuarve (31%) në hulumtim, e cilësojnë origjinën etnike si bazën kryesore për diskriminim në mes të të rinjve, ndjekur nga 21% e të intervistuarve që shohin statusin ekonomik si bazë kryesore për diskriminim, dhe 17% që shohin përkatësinë politike si bazë kryesore. 24% e të intervistuarve e kanë vlerësuar statusin ekonomik si bazë të dytë për diskriminim, pas së cilës vjen përkatësia politike dhe aftësia e kufizuar si baza e dytë e rëndësishme për diskriminim (15% e të intervistuarve për secilën bazë).
- Personalisht, 84% e të intervistuarve nuk kanë përjetuar ndonjëherë ose nuk kanë ndjerë diskriminim. Megjithatë, 11% prej tyre kanë përjetuar përvoja negative të diskriminimit. Një përrqindje pak më e madhe e vajzave të reja (12%) kanë përjetuar diskriminim në krahasim me djemtë e rinj (9%). Të rinjtë romë (32%) kanë përjetuar në një masë shumë më të lartë diskriminim në krahasim me 9% të të rinjve maqedonas dhe shqiptarë.
- Nga ata 11% të të rinjve që kanë përjetuar ose kanë ndjerë diskriminim, 33% kanë përjetuar diskriminim në bazë të origjinës etnike, ndjekur nga statusi ekonomik (19%) dhe përkatësia politike (13%).
- Edhe pse 11% e të rinjve kanë përjetuar diskriminim, vetëm 1% kanë kërkuar ndihmë nga autoritetet publike si Avokati i Popullit ose Komisioni për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi.
- Tre nga katër e të rinjve (75%) nuk janë të informuar për proceset e vendimmarrjes në komunitetin e tyre. 86% e të rinjve besojnë se ata janë praktikisht të pa përrfshirë në proceset

e vendimmarrjes në komunitetin e tyre. 86% e të rinjve besojnë se ata nuk mund të ndikojnë në vendimet në komunitetin e tyre. Një shqetësim i veçantë është se të intervistuarit nga rajoni i Pellagonisë shohin se ata nuk kanë asnjë influencë mbi vendimet që merren në komunitetin e tyre (99%).

- Dy të tretat e të rinjve (66%) nuk janë të informuar për proceset vendimmarrëse në ambientin e tyre shkollor ose të punës. 73% e të rinjve konsiderojnë se ata janë praktikisht të pa përrfshirë në proceset vendimmarrëse në shkollën ose ambientin e tyre të punës. 73% e të intervistuarve besojnë se ata nuk mund të ndikojnë në vendimet në shkollën ose ambientin e tyre të punës.
- Më shumë se gjysma e të rinjve (57%) ndjejnë se ata nuk janë të përrfshirë plotësisht në rrjetin e tyre shoqëror/grupet e miqve. 54% e të rinjve ndjejnë se ata nuk mund të ndikojnë në vendimet që merren në kuadrin e rrjeteve sociale/grupeve të miqve të tyre.

1.2.7 Besimi tek autoritetet dhe njerëzit e tjerë dhe marrëdhëniet ndërmjet komuniteteve

Kjo pjesë hulumton nivelet e besimit të të rinjve në institucione, por edhe nivelet e besimit ndërmjet njerëzve dhe ndërmjet komuniteteve.

- Në lidhje me besimin në përrgjithësi, 48% e të rinjve të anketuar perceptojnë se shumicës së njerëzve mund t’u besohet ose nuk mund t’u besohet. Madje 35% mendojnë se “aspak nuk mund t’u besohet njerëzve në përrgjithësi” ose se “njerëzve nuk mund t’u besohet”.
- Shumica e të rinjve të anketuar (91%) kanë dikë të cilit i besojnë dhe do të kërkonin ndihmë në situata problematike. 85% e të rinjve të anketuar kanë miq të ngushtë. 82% e të rinjve kanë miq të cilëve mund t’u besojnë në kohë të vështirë.
- Të rinjtë kanë qasje të ndryshme ndaj besimit tek njerëzit nga komunitetet tjera etnike. Gjithsej, 57% nuk kanë besim në njerëzit nga komunitetet tjera etnike, ndërsa 43% kanë besim në njerëz me prejardhje etnike të ndryshme.
- Gjysma e të rinjve të anketuar vlerësojnë marrëdhëniet ndëretnike/ndërkomunitare si “as të mira as të këqija” (46%) dhe “të mira” (41%).
- Afërsisht dy e treta e të rinjve (62%) nuk pajtohen me deklaratën “Ndjehem i mbështetur nga njerëzit nga komuniteti im”. 61% e të rinjve pajtohen me deklaratën “Përrfshihem rregullisht në biseda me njerëz nga shumë fe/kultura dhe besime”.
- Besimi në institucione është në përrgjithësi i ulët dhe ndryshon nga 1.6 deri në 2.2 në një shkallë ku 1 është “aspak i besueshëm” dhe 4 është “tërrësisht i besueshëm”. Qeveria dhe liderët e partive politike (vlëra mesatare = 1.6) janë më pak të besueshëm, ndërsa gjykatat dhe Parlamenti (vlëra mesatare = 1.7) ndjekin pas. Niveli më i lartë i besimit është midis policisë, udhëheqësve fetarë dhe organizatave civile (vlëra mesatare = 2.2).

1.3 KONKLUZIONET PARAPRAKE

1. Një nga konkluzionet dominante që dalin nga analiza e kryer është se të rinjtë në shtet nuk kanë qëndrime të qarta për shumicën e çështjeve lidhur me sigurinë dhe mbrojtjen e tyre. Ata e perceptojnë vendin (shtetin) as të sigurt, as të pasigurt. Sa i përket sigurisë në vend në pesë vitet e ardhshme, shumica e të rinjve mendojnë se gjendja do të mbetet e njëjtë, ndërsa më shumë se një e katërta e të rinjve konsideron se gjendja do të përqeshohet. Një qëndrim ambivalent mbizotëron në shumicën e çështjeve ndërmjet grupmoshave dhe grupeve etnike, si dhe në të gjithë rajonet e vendit. Ky zbulim tregon se të rinjtë nuk kanë informacion të mjaftueshëm për çështjet e sigurisë që do t'u ndihmonin atyre të shprehin qëndrimet e tyre. Gjithashtu, qëndrimi ambivalent mund të jetë rezultat i mangësisë së kuptimit dhe interesit për konceptet, politikat dhe praktikat kyçe, si dhe mungesës së përfshirjes së të rinjve në krijimin e politikave që lidhen me sigurinë dhe mbrojtjen e të rinjve.
2. Analiza e të dhënave nëpër rajonet statistikore zbulon tendencat specifike në disa rajone për pothuajse të gjitha çështjet lidhur me sigurinë dhe mbrojtjen. Për shembull, të rinjtë në rajonin Verilindor ndjehen më pak të sigurt dhe të mbrojtur, ndërsa ata në rajonin e Pellagonisë ndjehen të pashpresë në lidhje me ndikimin në procesin e vendimmarrjes në komunitetin e tyre. Në vazhdim, të rinjtë në rajonin Jugperëndimor shohin hapësirën digjitale si faktori më i rëndësishëm për radikalizimin, ndërsa ata në rajonin e Shkupit nuk kanë një qëndrim të qartë se cili është problemi kryesor i tyre. Të rinjtë në rajonin e Pollogut në një masë të konsiderueshme janë dëshmitarë ose kanë përjetuar dhunë. Këto specifika tregojnë se ekzistojnë mungesa dhe jokonsekuenca në qasjen strukturore të institucioneve dhe autoriteteve në lidhje me sigurinë dhe mbrojtjen e të rinjve në nivel politik dhe operativ.
3. Të rinjtë vlerësojnë se institucionet në nivel kombëtar janë më të përgjegjshme për ndërtimin e paqes dhe sigurisë, ndërsa vetëqeverisja lokale, e cila duhet të jetë institucioni parësor në lidhje me sigurinë dhe mbrojtjen, është shumë më poshtë në listën e institucioneve të përgjegjshme. Kjo situatë reflekton hierarkinë e përgjithshme në vend, ku shumica e funksioneve janë të vendosura në nivel kombëtar. Për të ndryshuar këtë fokus tek të rinjtë, është e rëndësishme të vazhdohet procesi i formimit të Këshillave Lokale të Parandalimit si një hap shumë i rëndësishëm për rritjen e rolit të aktorëve lokal në sigurimin e një mjedisi të sigurt dhe për të diskutuar potencialin për rregullim ligjor të këtyre organeve.
4. Të rinjve u mungojnë informacione për shfaqjen e ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit në nivel shtetëror dhe për qëndrimin e shtetit ndaj këtyre fenomeneve. Ata nuk dinë për programet e risocializimit dhe riintegrit të personave të dënuar për veprimtari terroriste, cilat janë institucionet përgjegjëse, cili është roli i tyre dhe pse është i rëndësishëm për shoqërinë. Për më tepër, të rinjtë nuk e njohin dhe nuk dinë si të mbrohen nga ky kërcënim potencial, veçanërisht në hapësirën digjitale.
5. Dhuna ndaj të rinjve është e pranishme në një masë të madhe në nivele të ndryshme. Ka dëshmi të forta që tregojnë se të rinjtë përjetojnë ose janë dëshmitarë të dhunës ndaj të

rinjve në ambiente publike, shkolla dhe hapësira digjitale. Veçanërisht janë shqetësuese të dhënat për dhunën në shkollat fillore dhe të mesme, ku dhuna verbale dhe fizike identifikohen si më të zakonshmet. Fakti që vajzat e reja përjetojnë ose janë dëshmitare të dhunës më shpesh se djemtë e rinj duhet të merret parasysh në përdorimin e një qasjeje institucionale të ndjeshme për gjininë dhe në krijimin e mekanizmave për parandalimin, mbrojtjen dhe raportimin e dhunës ndaj të rinjve. Përveç kësaj, të rinjtë përjetojnë edhe bullizëm kibernetik në rrjetet sociale, aplikacione dhe platforma digjitale të ndryshme. Autoritetet në nivelet qendrore dhe lokale nuk bëjnë përpjekje sistematike dhe të mjaftueshme për të luftuar dhunën ndaj të rinjve, veçanërisht në nxitjen e të rinjve, prindërve dhe përfaqësuesve të shkollës për të raportuar dhunën te institucionet përgjegjëse. Ka mungesë të të dhënave të strukturuar dhe të sakta për dhunën ndaj të rinjve në nivel shtetëror që do të ishin më të lehta për t'u arritur nga palët e prekura.

6. Perceptimi i të rinjve për sigurinë e tyre në hapësirën digjitale është i ndarë. Kjo çon në përfundimin se të rinjtë kanë nevojë për arsim dhe informacione praktike të shtuara për rreziqet digjitale, si dhe për njohjen, parandalimin dhe raportimin e bullizmit kibernetik. Si rrjedhojë, të rinjtë nuk janë shumë të shqetësuar për mbrojtjen e të dhënave të tyre në hapësirën digjitale. Abuzimi me të dhënat, fotografitë personale dhe përmbajtjet në internet nuk ndodhin shpesh te të rinjtë. Por, në vitet e fundit, ka pasur raste abuzimi me përmbajtje në internet që kanë çuar në vërejtjen e një krimi të ri - shantazhi, që duhet të futet në Kodin Penal. Për më tepër, ngjarjet e fundit në rajon lidhur me dhunën ndaj të rinjve në shkolla, nga bashkëmohatarët dhe mësuesit, përfunduan tragjikisht me fëmijë si viktime. Këto ngjarje kanë rrënjë në komunikimin në hapësirën digjitale, duke aktivizuar alarm të kuq në institucionet për të marrë masa serioze, vëmendje të shtuar për komunikimin në hapësirën digjitale dhe parandalimin e dhunës.
7. Të rinjtë e identifikojnë origjinën etnike si bazën e parë të diskriminimit, pasuar nga përkatësia politike dhe statusi ekonomik. Duhet të theksohet se edhe në studimet e tjera, origjina etnike dhe përkatësia politike janë identifikuar si bazat kryesore për diskriminim gjatë dhjetë viteve të fundit, duke treguar se përpjekjet për të zvogëluar diskriminimin nuk janë të suksesshme dhe duhet të bëhen më shumë, përfshirë edhe përdorimin e qasjeve inovative. Ndaj, ndarja politike që ekziston në të gjitha nivelet e shoqërisë ndikon negativisht në jetën e të rinjve dhe të ardhmen e tyre. Konflikti i kaluar në vend ka shkakuar ndarje në qytete, kultura dhe komunitete, dhe kjo ende është e pranishme në komunitetet e përziera etnike. Të rinjtë nga komunitetet e ndryshme etnike, përveç maqedonasve dhe shqiptarëve, përjetojnë shpesh diskriminim bazuar në origjinën etnike. Raportimi i diskriminimit nuk është i zakonshëm për të rinjtë në vend, duke treguar mungesën e informacionit për institucionet përgjegjëse për luftën kundër diskriminimit, si dhe mungesën e besimit në procedurat për mbrojtjen nga diskriminimi.
8. Pjesëmarrja e të rinjve në komunitete është në një nivel shumë të ulët, i cili karakterizohet nga një ndjenjë e përgjithshme e zhgënjimit dhe apatisë. Të rinjtë vlerësojnë se nuk janë të informuar për proceset e vendimmarrjes në komunitetet e tyre, nuk janë të përfshirë në vendimmarrje dhe nuk besojnë se kanë ndonjë influencë mbi vendimet e marra në komunitetet e tyre. Ata

konsiderojnë mjedisin e shkollës dhe të punës si pak më demokratik për sa i përket dhënies së informacionit për proceset e vendimmarrjes dhe pjesëmarrjes në këto procese, ndërkohë që mundësia për të ndikuar në vendime është po aq e ulët sa në ndikimin në vendimmarrje në komunitetet e tyre në përgjithësi. Trendi i tjetërsimit tek të rinjtë është i dukshëm. Shumica e të rinjve ndihen të përjashtuar nga vendimet e marra brenda rrjetit të tyre social/grupit të miqve dhe madje shumica prej tyre nuk besojnë në ndikim në ato vendime.

9. Të rinjtë në përgjithësi kanë një ndjesi ambivalente në lidhje me besimin tek të tjerët ose vlerësojnë se nuk mund të besojnë në njerëzit në përgjithësi. Në mënyrë inkurajuese, shumica e të rinjve kanë dikë për t'u drejtuar në situata problematike, për të gjetur ndihmë në momente të vështira ose dikë me të cilin mund të bisedojnë dhe të ndjehen rehat. Qëndrimet për marrëdhëniet ndëretnike duken të jenë të përgjithshme dhe madje më të këqija se në dekadën e kaluar. Shumica e të rinjve nuk kanë besim në njerëzit nga etnitë e tjera, nuk ndjehen të mbështetur nga njerëzit nga etnitë e tjera dhe nuk mund të përfshihen rregullisht në komunikim me njerëz nga kultura dhe etnitë të ndryshme.
10. Autoritetet publike vlerësohen si "pak të besueshme" nga të rinjtë. Besimi më i ulët është ndaj Qeverisë dhe udhëheqësve të partive politike, pasuar nga gjykatat dhe Kuvendi. Ndërsa besimi më i lartë është ndaj policisë, udhëheqësve fetarë dhe organizatave civile.

1.4 REKOMANDIMET PARAPRAKE

1. Vendimmarrësit duhet t'i përfshijnë të rinjtë në zhvillimin e politikave të bazuara në prova në lidhje me sigurinë dhe mbrojtjen. Është jashtëzakonisht e rëndësishme që të rinjtë të përfshihen në identifikimin e rreziqeve të sigurisë në nivel lokal dhe kombëtar dhe në hartimin e zgjidhjeve të përshtatura me nevojat dhe specifikat e rajoneve dhe komuniteteve lokale.
2. Institucionet përgjegjëse për çështjet e sigurisë dhe mbrojtjes së të rinjve duhet të kenë një qasje proaktive, në vend që të reagojnë ndaj rasteve të dhunës dhe kërcënimeve për sigurinë. Është e nevojshme një metodologji ndërinstitutionale specifike për identifikimin, ndjekjen dhe raportimin e dhunës ndaj të rinjve. Është gjithashtu e rëndësishme që institucionet përgjegjëse të vendosin mekanizma për reagim të shpejtë për rastet e dhunës ndaj të rinjve në shkolla.
3. Institucionet shtetërore përgjegjëse për arsimin, sigurinë dhe mbrojtjen e të rinjve si Ministria e Arsimit dhe Shkencës, Ministria e Punëve të Brendshme dhe Ministria e Politikës Sociale, Demografisë dhe Rinisë, si dhe organizatat jo-qeveritare që punojnë në fushën e rinisë dhe bashkëpunimit me të rinjtë, duhet të vendosin dhe të zbatojnë programe arsimore formale dhe joformale sistimore për të sjellë konceptet e ndërimit të paqes, sigurisë dhe mbrojtjes të të rinjtë. Programet duhet të përshtaten me grupmoshat e të rinjve. Në këto programe duhet të përfshihen të gjitha shkollat në vend.
4. Duhet të zbatohet Ligji për Pjesëmarrjen e të Rinjve dhe Politikën Rinore, me të cilin rregullohet përfshirja dhe angazhimi i të rinjve në proceset vendimmarrëse nacionale dhe

lokale. Autoritetet lokale duhet të japin një rol të rëndësishëm në formimin e Këshillave rinore lokale dhe të ndajnë mjete financiare për funksionimin e tyre të rregullt. Në ato komuna ku nuk ka këshilla rinore lokale, ato duhet të formohen sipas dispozitave ligjore të Ligjit për Pjesëmarrjen e të Rinjve dhe Politikën Rinore. Përveç kësaj, Strategjitë lokale për të rinj duhet të jenë në përputhje me Strategjinë nacionale për të rinj dhe të sigurojnë një fokus të veçantë në fushën e sigurisë dhe mbrojtjes.

5. Përpjekjet institucionale për rritjen e sigurisë dhe mbrojtjes së të rinjve, besimi i tyre në institucione dhe zvogëlimi i diskriminimit duhet të kenë një qasje rajonale. Për këtë qëllim, është e rëndësishme të thellohen në kërkime të kësaj natyre dhe të kryhen hulumtime cilësore rajonale dhe analiza që do të çojnë në përshtatjen e veprimtarive lokale me nevojat e të rinjve në fushën e sigurisë dhe mbrojtjes.
6. Komunave u rekomandohet formimi i Këshillave Lokale për Parandalim. Këshillat gjithashtu mund të marrin në konsideratë përfshirjen e përfaqësuesve nga këshillat rinore lokale dhe të rinjve në përbërjen e tyre, duke rritur kështu besimin e të rinjve në autoritetet lokale. Ato komuna që tashmë kanë këshilla duhet të bëjnë përpjekje dhe të ndajnë buxhete adekuate për funksionimin e këtyre organeve. Gjithashtu, mundësia e rregullimit ligjor të këtyre organeve mund të hulumtohet më tej për të inkurajuar pozicionin e këtyre organeve në nivel lokal.
7. Ministria e Arsimit dhe Shkencës duhet të inkurajojë dhe mbikëqyrë zbatimin e Udhëzuesit për procedurën e raportimit dhe mbrojtjes së nxënësve viktime të dhunës në shkollat fillore dhe duhet të gjejë mekanizma për të inkurajuar nxënësit, mësuesit dhe stafin profesional në shkolla për të raportuar dhunën. Qeveria dhe Kuvendi duhet të përshejtojnë procedurën për miratimin e Ligjit për arsimin e mesëm dhe të përfshijnë nënë për mbrojtjen, parandalimin dhe raportimin e dhunës. Udhëzimet për procedurën e raportimit dhe mbrojtjes së nxënësve viktime të dhunës në shkollat e mesme duhet të përgatiten, miratohen dhe zbatohen sa më parë.
8. Programet për trajnime të mësuesve për parandalimin, mbrojtjen dhe raportimin e dhunës në shkolla duhet të realizohen në mënyrë të vazhdueshme dhe të përfshijnë të gjithë mësuesit në vend. Gjithashtu, duhet të hartohen programe të ngjashme për nxënësit e shkollave fillore dhe të mesme për arsim sistematik formal dhe joformal. Po ashtu, autoritetet duhet të hetojnë dhe të transferojnë modele dhe praktika të suksesshme të zbatuara në vende të tjera për parandalimin dhe mbrojtjen nga dhuna në shkolla.
9. Qeveria dhe institucionet shtetërore që marrin pjesë në Komisionin Kombëtar për Kundërvënien ndaj Ekstremizmit të Dhunshëm dhe Kundërvënien ndaj Terrorizmit duhet të ndajnë fonde të mjaftueshme për zbatimin e aktiviteteve që lidhen me të rinjtë në kuadrin strategjik për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe luftën kundër terrorizmit. Përveç kësaj, organizatat e shoqërisë civile dhe organizatat ndërkombëtare duhet të bashkëpunojnë me institucionet shtetërore dhe autoritetet lokale për të zhvilluar dhe ofruar informacion praktik për të rinjtë në lidhje me sistemet lokale dhe kombëtare për kundërvënien ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit.

10. Të rinjtë duhet të marrin një edukim të vazhdueshëm për shkollimin digjital të përshtatur me moshën e tyre. Agjencia për Mbrojtjen e të Dhënave Personale dhe Ministria e Shoqërisë Informatike dhe Administratës duhet të planifikojnë dhe të implementojnë aktivitete të tilla në programet e tyre vjetore në bashkëpunim me Ministrinë e Punëve të Brendshme. Përveç kësaj, të rinjtë duhet të marrin një edukim të vazhdueshëm për raportimin e dhunës kibernetike dhe keqpërdorimin e të dhënave. Ata duhet të njihen me rolin e institucioneve përgjegjëse si shkollat, administrata lokale, policia dhe Avokatin e Popullit dhe me procedurën për raportimin e dhunës në internet. Prindërit duhet të përqendrohen gjithashtu në ekspozimin e fëmijëve të tyre në hapësirën digjitale dhe të edukohen përmes fushatave kombëtare për rreziqet në hapësirën digjitale, mekanizmat e arritshëm dhe institucionet përgjegjëse për raportimin e dhunës në internet.
11. Qeveria duhet të ndajë fonde të mjaftueshme financiare për zbatimin e Ligjit për Parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi dhe për Komisionin për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi, duke i siguruar logjistikën dhe mbështetjen e nevojshme për të plotësuar plotësisht rolin e tyre. Të dhënat për rastet e diskriminimit të të rinjve duhet të klasifikohen, analizohen dhe publikohen në mënyrë adekuate.
12. Ndarjet etnike në shkolla dhe institucione duhet të reduktohen, të trajtohen sistematikisht dhe përfundimisht të eliminohen. Masat në këtë drejtim duhet të marginalizojnë ndikimin negativ të faktorit politik dhe të forcojnë logjikën e individëve dhe integritetin e tyre si imperativ në marrëdhëniet ndërpersonale dhe profesionale. Në këtë kuptim, partitë politike, forumet rinore të partive politike dhe shoqëria civile duhet të bashkëpunojnë në zbatimin e integritit multi-etnik dhe duhet të shkojnë përtej demonstrimit të vullnetit për të ndërmarrë aktivitete specifike. Për më tepër, Ministria e Arsimit dhe Shkencës duhet të inkurajojë integrimin ndëretnik në shkolla dhe të krijojë kushte cilësore për komunikim të rregullt, mbështetje dhe ndërveprim ndërmjet nxënësve të të gjitha nacionaliteteve.
13. Duhet të zgjerohen dhe të kujdesen për kapacitetet dhe programet e Avokatit të Popullit për mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve dhe të rinjve. Avokati i Popullit si një institucion nacional i pavarur dhe Zyrat Rajonale të Avokatit të Popullit duhet të kenë kapacitetet dhe burime financiare dhe njerëzore të duhura për të reaguar në kohë dhe për të identifikuar dhe raportuar rastet e dhunës në lidhje me sigurinë dhe mbrojtjen e të rinjve, veçanërisht dhunës ndaj të rinjve në shkolla.
14. Trupi Koordinues Kombëtar për Mbrojtjen e Fëmijëve nga Abuzimi dhe Shpërfillja duhet të sigurojë që të dhënat për dhunën ndaj të rinjve në vend të jenë të sakta, transparente dhe lehtësisht të arritshme për të gjitha palët e interesuara. Ky trup duhet të promovohet tek të rinjtë, prindërit dhe mësuesit si një pikë qendrore për trajtimin e rasteve të dhunës ndaj të rinjve.
15. Këshilli Shtetëror për Parandalimin e Delikuencës së të Miturve duhet të bëjë përpjekje për ta bërë punën e tij më transparente dhe për ta afruar atë me publikun e gjerë, veçanërisht me të rinjtë, prindërit, mësuesit dhe ekspertë të tjerë të kësaj fushe. Raportet vjetore të përgatitura nga Këshilli Shtetëror për Parandalimin e Delikuencës së të Miturve dhe të dhënat për kriminalitetin e të miturve në vend duhet të jenë publike dhe lehtësisht të arritshme për publikun e gjerë.

2. METODOLOGJIA DHE FUSHA E HULUMTIMIT

2.1 Qëllimi i Hulumtimit

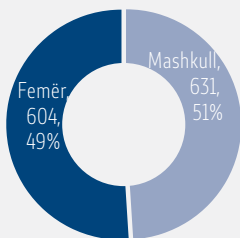
Ky hulumtim vlerësoi perceptimet e të rinjve për sigurinë dhe mbrojtjen, pjesëmarrjen në proceset formale dhe joformale të paqes, statusin e agjendës së të rinjve dhe sigurisë, si dhe çështjet e luftimit dhe parandalimit të ekstremizmit të dhunshëm në vend. Hulumtimi shqyrtoi gjithashtu dhunën tek të rinjtë, përjashtimin dhe marginalizimin në të gjitha nivelet. Hulumtimi ofron një pasqyrë gjithëpërfshirëse të perceptimeve të të rinjve për çështje të tilla si besimi në autoritetet dhe marrëdhëniet e ndërkomuniteteve në dekadat e fundit.

2.2 Metodologjia e hulumtimit dhe karakteristikat e mostrës

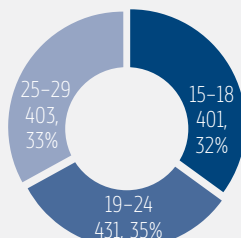
Grupi i synuar për këtë hulumtim ishin të rinjtë nga 15 deri në 29 vjeç nga Republika e Maqedonisë së Veriut. Për qëllimet e këtij hulumtimi, një mostër përfaqësuese u zgjodh duke përdorur një mostër të shtrirë në shumë faza me probabilitet proporcional me madhësinë e vlerësuar të popullsisë. Mostra e të anketuarve ishte përfaqësuese e strukturës së popullsisë së përgjithshme në vend, duke përfshirë përkatësinë etnike, gjininë, grupmoshën, vendbanimin (urban/rural) dhe rajonin statistikor (nivelel NUTS 3). Një mostër përfaqësuese e popullsisë së synuar u arrit duke përdorur një metodologji të marrjes së mostrave të telefonit me kornizë të dyfishtë. Gabimi i marrjes së mostrave ishte 2.74% me një nivel besimi prej 95% për një total prej 1,200 anketave telefonike të përfunduara.

Gjithsej 1,235 të anketuar janë përfshirë në mostër përmes anketës telefonike. Gjithashtu, ekipi hulumtues ka realizuar pesë (5) intervista gjysmë të strukturuar me përfaqësues të organizatave kombëtare të rinisë, përfaqësues të institucioneve si Agjencia për Rini dhe Sport, Ministria e Arsimit dhe Shkencës, Byroja për Zhvillimin e Arsimit, dhe Ministria e Punëve të Brendshme - Byroja e Sigurisë Publike, Sektori për Veprimtarinë Policore dhe Policia e Uniformuar.

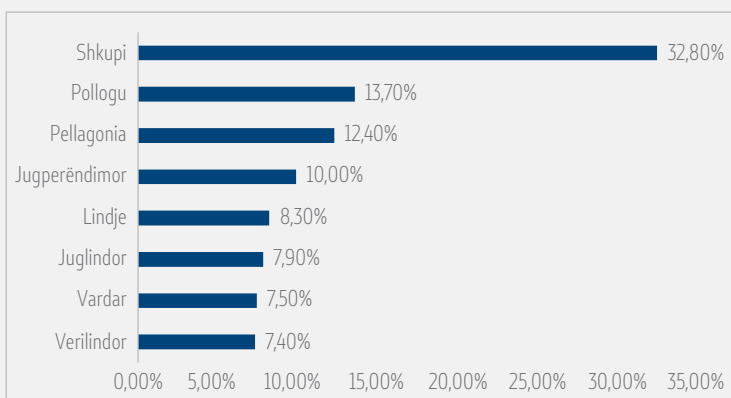
Tetë (8) diskutime në fokus grupe u organizuan në të tetë rajonet statistikore me gjashtë (6) deri në tetë (8) individë në secilin grup. Përzgjedhja e individëve u krye në bashkëpunim me organizatat nacionale ombrellë të të rinjve. Intervistat u zhvilluan në gjuhën maqedonase, ndërsa fokus grupet ishin në gjuhën maqedonase dhe shqipe. Karakteristikat specifike të shembullit paraqiten në grafikonët e mëposhtëm:

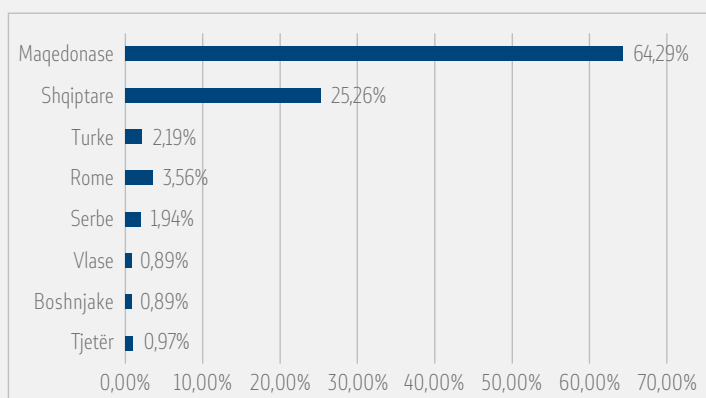
Grafiku 1: Gjinia

Grafiku 2: Moshë

Grafiku 3: Rajoni

Grafiku 4: Përkatesia etnike

3. DEFINICIONET / PËRKUFIZIMET

Përkufizimet kryesore më poshtë duhet t'i ndihmojnë lexuesit të kuptojnë më mirë disa nga konceptet dhe termat e përdorur në këtë hulumtim. Shumica e përkufizimeve përcaktohen në korniza legjislative ose shtjellime konceptesh të pranura gjerësisht në literaturën publike dhe përkatese.

3.1 TË RINJTË NË REPUBLIKËN E MAQEDONISË SË VERIUT

Sipas Ligjit për Pjesëmarrjen e të Rinjve dhe Politikën Rinore, të rinj janë të gjithë personat në moshën nga 15 deri në 29 vjeç.

3.2 SIGURIA DHE MBROJTJA

Në kontekstin kombëtar, koncepti i sigurisë publike mbulon dy aspekte: së pari, interesin publik (të përgjithshëm) dhe sigurinë personale (individuale). Siguria publike ka të bëjë me sigurinë e të gjithë njerëzve. Siguria personale ka të bëjë me mbrojtjen e individit nga rreziku, situatat kërcënuese për jetën, identitetin fizik dhe pronën e individit, si dhe sigurinë në realizimin e lirisë themelore dhe të drejtave të njeriut që i takojnë individit.²

Një përkufizim gjithëpërfshirës i sigurisë në kuadrin teorik jepet nga Wolfers, i cili thotë se "siguria në një kuptim objektiv mat mungesën e kërcënimeve ndaj vlerave të pranura, ndërsa në një kuptim subjektiv mungesën e frikës se ato vlera do të sulmohen"³. Siguria objektive dhe subjektive janë të ndërlidhura dhe në shumicën e rasteve rriten ose ulen proporcionalisht. Megjithatë, një rritje e sigurisë objektive nuk do të thotë gjithmonë një rritje e sigurisë subjektive dhe anasjelltas.

Në jetën e përditshme, termi mbrojtje shpesh ndërrohet me termin siguri. Ndërsa mbrojtja i referohet një situatë në të cilën ekziston një sundim efektiv i ligjit, si dhe një kombinim i marrëdhënieve njerëzore përmes të cilave njerëzit mund të kryejnë aktivitetet e tyre rutinë, termi siguri mund të nënkuptojë gjëra të ndryshme. Termi siguri është i pranishëm në të drejtën penale si sinonim i mbrojtjes, ndërsa në situata të tjera mund të nënkuptojë një besim të fortë në diçka.

² Gjurovski, M. "Bazat e sigurisë" – Qasjet konceptuale të sigurisë, Fondacioni Konrad Adenauer, Shkup, 2021.

³ Arnold Wolfers. "Siguria kombëtare si një simbol i paqartë në mosmarrëveshje dhe bashkëpunim: Ese për politikën ndërkombëtare." Johns Hopkins University Press: Baltimore (1962): 149.

3.3 NGACIMI KIBERNETIK – BULLIZMI KIBERNETIK

Ngacimi kibernetik është kur dikush është i keq, i pasjellshëm ose tallet me të tjerët duke dërguar ose postuar mesazhe fyese dhe/ose imazhe në një kompjuter ose telefon celular. Mesazhet ose imazhet fyese mund të jenë përmes postës elektronike, telefonave celularë, mesazheve me tekst, faqeve personale në internet si Facebook dhe hapësirave virtuale për bisedë.

3.4 DISKRIMINIMI

Diskriminim është çdo dallim, përjashtim, kufizim ose preferencë që bazohet në baza diskriminuese, me veprime ose mosveprime, të cilat kanë për qëllim ose rezultat të parandalojnë, kufizojnë, njohin, gëzojnë ose realizojnë të drejtat dhe liritë e një personi ose grupi të caktuar në një bazë të barabartë me të tjerët. Kjo përfshin të gjitha format e diskriminimit, duke përfshirë mohimin e përshtatjes së duhur dhe mohimin e aksesit dhe disponueshmërisë së infrastrukturës, mallrave dhe shërbimeve.

3.5 EKSTREMIZMI I DHUNSHËM DHE RADIKALIZIMI QË SHPIE DREJT TERRORIZMIT⁴

Një proces dinamik me të cilin një individ e pranon dhunën terroriste si mënyrë e mundshme, ndoshta edhe legjitime, e veprimit. Eventualisht, mirëpo jo detyrimisht, kjo mund të çojë në atë që personi të përfaqësojë për terrorizëm, të veprojë në mbështetje të terrorizmit ose të përfshihet në terrorizëm.

3.6 DHUNA

Të gjitha format e dhunës fizike ose psikologjike, lëndimit ose abuzimit, neglizhencës ose trajtimit të pakujdesshëm, ngacimit dhe shfrytëzimit të fëmijëve, duke përfshirë ngacimin seksual, që lidhen me besimin dhe kujdesin e prindërve, kujdestarëve ligjorë ose personave të tjerë që kanë kujdestarinë ligjore të fëmijës. Strategjia Kombëtare për Parandalimin dhe Mbrojtjen e Fëmijëve nga Dhuna (2020 - 2025) e përkufizon gjithashtu abuzimin dhe neglizhimin e fëmijëve si “çdo formë abuzimi fizik dhe/ose emocional, ngacim seksual, neglizhencë ose trajtim të pakujdesshëm ose lloje të tjera të shfrytëzimit komercial, që mund të shkaktojë një kërcënim ose dëmtim për shëndetin, mbijetesën, zhvillimin ose dinjitetin e fëmijës në kontekstin e përgjegjesisë, besimit dhe pushtetit reciprok.”

⁴ Terminologjia "Ekstremizmi i dhunshëm dhe radikalizimi që shpie drejt terrorizmit" është konsoliduar me Deklaratën Ministrore për Forcimin e Përpjekjeve të OSBE-së për Parandalimin dhe Luftimin e Terrorizmit, miratuar në takimin ministror në dhjetor 2016 (MC.DOC 1/16). Terminologjia e njëjtë është përfshirë në Strategjinë Kombëtare për Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm (2023 - 2027).

4. ANALIZA KONTEKSTUALE

Analiza kontekstuale siguron informacione relevante të nxjerra nga shqyrtimi i literaturës në lidhje me sigurinë dhe mbrojtjen e fëmijëve dhe të rinjve në një kuptim më të gjerë, si dhe parandalimin e dhunës. Kjo pjesë është ndarë në tri pjesë për të pasqyruar specifikat e temës, duke u elaboruar përmes analizës së legjislacionit, strukturës strategjike dhe programore, dhe mekanizmave institucional për parandalimin dhe mbrojtjen nga dhuna.

4.1 ANALIZA E LEGJISLACIONIT

– Korniza ndërkombëtare

Shtetet anëtare të OSBE-së e njohin vazhdimisht kontributin e të rinjve në forcimin e paqes dhe sigurisë. Dokumentet ndërkombëtare të mëposhtme njohin rëndësinë e të rinjve në sigurimin e paqes dhe stabilitetit dhe zgjidhjen e çështjeve të sigurisë së të rinjve.

Deklarata e OSBE-së për të Rinjtë, Këshilli i Ministrave, Vendimi nr. 3/14, Bazel, njeh “potencialin e të rinjve për të kontribuar në zhvillimin ekonomik, politik dhe social” dhe “për të mbështetur shtetet pjesëmarrëse në zbatimin e obligimeve të tyre në të tri dimensionet e OSBE-së”.

Deklarata e OSBE-së për të Rinjtë dhe Sigurinë, Këshilli i Ministrave, Vendimi nr. 5/15, Beograd, afirmon se “të rinjve dhe fëmijëve duhet t’u kushtohet vëmendje e veçantë dhe se nevojat, shqetësimet dhe interesat e tyre duhet të trajtohen në mënyrë gjithëpërfshirëse.”

Deklarata e OSBE-së për rolin e të rinjve në kontributin e përpjekjeve për paqen dhe sigurinë, Këshilli i Ministrave, Vendimi nr. 18/3, Milano, njeh rolin që të rinjtë mund ta kenë në mbështetjen e shteteve pjesëmarrëse në zbatimin e zotimeve të tyre në të tri dimensionet. Ajo njeh rolin që të rinjtë mund ta luajnë në kontributin për kulturën e paqes, dialogut, drejtësisë dhe bashkëjetesës paqësore, besimit dhe pajtimit.

Rezoluta 2250 (2015) e Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara është rezoluta e parë e Këshillit të Sigurimit që njeh rolin e rëndësishëm që të rinjtë, si vajzat dhe djemtë, kanë në ruajtjen dhe promovimin e paqes dhe sigurisë ndërkombëtare. Ajo fton shtetet anëtare të mendojnë për themelimin e mekanizmave që do t’u lejojnë të rinjve të përfshihen në mënyrë të konsiderueshme në proceset e paqes dhe në zgjidhjen e konflikteve. Rezoluta 2250 (2015) e Kombeve të Bashkuara tërheq vëmendjen për aspektet e mëposhtme të jetës së të rinjve:

- *Pjesëmarrje*: Për të marrë parasysh pjesëmarrjen dhe qëndrimet e të rinjve në proceset e vendimmarrjes, nga negociatat dhe parandalimi i dhunës deri te marrëveshjet paqësore;
- *Mbrojtje*: Për të siguruar mbrojtjen e jetës dhe të drejtave të njeriut të qytetarëve të rinj dhe për të hetuar dhe ndjekur ata që janë përgjegjës për krime të kryera ndaj tyre;
- *Parandalim*: Për të mbështetur të rinjtë në parandalimin e dhunës dhe për të promovuar një kulturë të tolerancës dhe dialogut ndërkulturor;
- *Partneritet*: Për të angazhuar të rinjtë gjatë dhe pas konfliktit në zhvillimin e strategjive për ndërtimin e paqes, së bashku me aktorët nga komuniteti dhe organet e Kombeve të Bashkuara;
- *Rezistencë dhe reintegrime*: Për të investuar në të rinjtë e prekur nga konfliktet e armatosura përmes mundësive për punësim, politikat gjithëpërfshirëse të punësimit dhe arsimit që promovojnë një kulturë të paqes.

Rezoluta 2419 (2018) e Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara njeh "rolin që të rinjtë mund të kenë në parandalimin dhe zgjidhjen e konflikteve dhe fton Sekretarin e Përgjithshëm dhe përfaqësuesit e tij special të marrin parasysh pikëpamjet e tyre në diskutimet për sigurinë dhe të mundësojnë pjesëmarrje të barabartë dhe të plotë në procesin e vendimmarrjes".

Rezoluta 2535 (2020) e Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara, nënvizoi rolin e të rinjve në parandalimin dhe zgjidhjen e konflikteve, si dhe në ndërtimin dhe ruajtjen e paqes, duke inkurajuar Shtetet Anëtare që të përfshijnë të rinjtë në proceset vendimmarrëse në këto fusha.

– Korniza kombëtare⁵

Përderisa dokumentet strategjike parashikojnë synimin strategjik të Qeverisë për të përmirësuar dhe forcuar rolin e të rinjve në vend, përmes zgjidhjeve praktike, ligjet ofrojnë bazën ligjore. Ligjet dhe politikat përkatëse që lidhen veçanërisht me të rinjtë janë paraqitur më poshtë. Analizohen ligjet që i referohen sigurisë së të rinjve dhe se si ajo rregullohet në dokumentet ligjore.

– Ligji për Pjesëmarrjen e të Rinjve dhe Politikat Rinore (Gazeta Zyrtare e RMV-së, nr. 10/2020)

Ky Ligj përcakton format e organizimit dhe pjesëmarrjes së të rinjve në nivel kombëtar dhe vendor. Në përputhje me nenin 5, Ligji shpjegon parimet bazë të cilat përfshijnë:

- Barazinë, mundësitë e barabarta dhe ndalimin nga diskriminimi;
- Pavarësinë, pluralizmin dhe demokracinë në të gjitha format e organizimit të të rinjve;
- Transparencën dhe publicitetin;
- Ngritjen e vetëdijes për rëndësinë e të rinjve dhe rolin e tyre shoqëror;

⁵ Rregulloret dhe dokumentet juridike që rregullojnë sigurinë dhe rendin në shtet për të gjithë qytetarët, të cilat nuk përbajnë nene specifike për të rinjtë (si Kodi Penal, Ligji për Policinë, Ligji për Ministrinë e Punëve të Brendshme, Ligji për Agjencinë e Sigurisë Kombëtare etj.), nuk do të shpjegohen në mënyrë të veçantë, pasi ato rregullojnë kuadrin institucional të sektorit të sigurisë dhe institucioneve të veçanta.

- Multikulturalizmin, interkulturalizmin dhe përfshirjen në pjesëmarrjen aktive të të rinjve;
- Përfshirjen dhe ndërlidhshmërinë multietnike të organizimit rinor dhe menaxhimit të politikave rinore publike;
- Përgjegjësinë dhe solidaritetin e të rinjtë; dhe
- Bashkëpunimin ndërinstitucional në krijimin dhe zbatimin e politikave të të rinjve.

Edhe pse Ligji nuk përfshin drejtpërdrejt fushën e sigurisë dhe mbrojtjes, parimet e mosdiskriminimit, multikulturalizmit dhe interkulturalizmit lidhen me komunikimin e hapur, barazinë dhe marrëdhëniet paqësore të të rinjve.

– Ligji për parandalimin dhe mbrojtjen nga dhuna ndaj grave dhe dhunës në familje (Gazeta Zyrtare e RMV-së, nr. 24/2021)

Ky Ligj rregullon veprimtarinë e institucioneve në marrjen e masave parandaluese kundër dhunës bazuar në gjininë ndaj grave dhe dhunës në familje, koordinimin e institucioneve përgjegjëse për parandalimin e dhunës dhe mbrojtjen e viktimave, si dhe mbledhjen e të dhënave për dhunën bazuar në gjininë dhe dhunën në familje. Ligji rregullon shërbimet për gratë viktime të dhunës dhe të drejtën për ndihmë ligjore falas, si dhe mbrojtjen e viktimave në procedurat gjyqësore dhe viktimizimin.

– Ligji për sportin (Gazeta Zyrtare e RMV-së, nr. 29/2002)

Neni 59 i Ligjit cakton përgjegjësitë e organizatorëve të manifestimeve dhe garave sportive për zbatimin e masave për parandalimin e sjelljeve të dhunshme të publikut. Për më tepër, ky nen përfshin edhe përgjegjësinë e personelit zyrtar që drejtojnë institucionet përgjegjëse për punën në sport. Organizatori i manifestimeve dhe garave sportive duhet të respektojë kufijtë e parapara për kapacitetin e objektit sportiv. Megjithatë, Ligji nuk përmban principe për parandalimin e sjelljeve të dhunshme në eventet sportive dhe, më tej, nuk ka nen që të rregullojë sjelljen e grupeve të tifozëve në eventet sportive. Ligji përfshin masat represive për sjelljet e dhunshme.

– Ligji për familjen (teksti i konsoliduar, Ministria e Punës dhe Politikës Sociale⁶)

Në pjesën e parë të Ligjit janë përcaktuar parimet e përgjithshme, duke përfshirë të drejtën e fëmijëve për të qenë të mbrojtur nga prindërit dhe detyrimin e prindërve për t'u kujdesur dhe mbrojtur fëmijët e tyre. Në pjesën e tretë, Ligji rregullon marrëdhëniet midis prindërve dhe fëmijëve të tyre dhe lidhur me të drejtat dhe detyrimet e përgjithshme për mbrojtjen dhe kujdesin për fëmijët, realizimin e të drejtave prindërore, mbikëqyrjen nga Qendra për Punë Sociale dhe privimin e mundshëm nga të drejtat prindërore, veçanërisht në rastet e dhunës ndaj fëmijëve. Në pjesën VI-të, Ligji përcakton konceptin e dhunës në familje, situatat e dhunës, viktimat dhe autorët. Gjithashtu, Ligji rregullon procedurën për masat e përkohshme për mbrojtjen nga dhuna në familje, si dhe ndëshkimet dhe sanksionet në këtë drejtim.

⁶ https://www.mtsp.gov.mk/wbstorage/files/zakon_osejstvo_osnoven.pdf

– Ligji për mbrojtjen sociale (Gazeta Zyrtare e RMV-së, nr. 104/2019)

Në përgjithësi, ky Ligj rregullon të drejtat sociale të qytetarëve dhe ofrimin e shërbimeve sociale nga institucionet shtetërore, shoqëritë civile dhe personat fizikë. Për këtë qëllim, nën kushte të caktuara, të rinjtë mund të realizojnë disa të drejta sociale si anëtarë të familjes ose si të mitur pa prindër. Në nenet 57 dhe 63 të Ligjit, janë paraparë të drejta sociale për strehim dhe ndihmë ekonomike një herë për të miturit pa prindër, ndërsa në nenet e tjera është e paraparë e drejta për mbrojtje shëndetësore dhe sociale dhe shërbime për viktimat e dhunës.

Një strukturë ligjore konkrete është e disponueshme në fushën e mbrojtjes së fëmijëve, përfshirë mbrojtjen nga dhuna ndaj fëmijëve, drejtësinë për fëmijët dhe mbrojtjen nga dhuna në fushën e arsimit. Meqenëse ky hulumtim mbulon një grup të synuar të të rinjve të moshës 15 - 18 vjeç, më poshtë është një pasqyrë e normave kryesore ligjore në këtë fushë.

– Ligji për mbrojtjen e fëmijëve (teksti i konsoliduar, Ministria e Punës dhe Politikës Sociale)⁷

Ky Ligj rregullon mbrojtjen e fëmijëve dhe llojet e mbrojtjes, si dhe themelimin dhe funksionimin e institucioneve dhe organizatave për mbrojtjen dhe kujdesin e fëmijëve. Në nenin 4, ky Ligj rikujton parimet e veprimit në interesin më të mirë të fëmijës, duke përfshirë çdo formë diskriminimi dhe duke respektuar të drejtën e fëmijës për liri dhe siguri personale.

– Ligji për drejtësinë për fëmijët (Gazeta Zyrtare e RMV-së, nr. 66/24)

Ligji përcakton terminologjinë lidhur me drejtësinë për fëmijët dhe procedurat në rastet kur fëmijët janë autorë, viktimë ose dëshmitarë të krimeve. Korniza në këtë Ligj parashikon mbrojtjen e fëmijëve në formën e procedurave të negociatës dhe proceseve të ndërmjetësitimit, si dhe mbrojtjen në proceset gjyqësore për fëmijët si autorë, ashtu edhe për fëmijët viktimë dhe dëshmitarë. Për të zvogëluar ndikimin e proceseve dhe masave gjyqësore në zhvillimin e fëmijëve, ekziston një listë masash që lidhen me drejtësinë e fëmijëve në institucione të ndryshme arsimore, qendra për zhvillimin e hershëm të fëmijërisë, masa alternative, qortime etj. Kapitulli 16 parashikon mbrojtjen dhe trajtimin e fëmijëve viktimë të krimeve dhe shkeljeve.

– Ligji për arsimin fillor (Gazeta Zyrtare e RMV-së, nr. 169/19 dhe 229/20) përfshin udhëzime për procedurën e raportimit dhe mbrojtjen e nxënësve-viktimave të çfarëdo lloj forme të dhunës, abuzimit dhe neglizhencës⁸

Në nenet 65 dhe 66 të Ligjit për arsimin fillor parashikohet parandalimi dhe mbrojtja e nxënësve nga dhuna dhe përfshirja e aktiviteteve për parandalimin e dhunës në programin vjetor të shkollës. Ligji parashikon edhe sanksione për personat dhe institucionet përgjegjëse. Për më tepër, Udhëzimi përcakton lloje të ndryshme të dhunës, neglizhencës dhe abuzimit të nxënësve në kontekstin

⁷ Në dispozicion në: <https://dspdp.com.mk/wp-content/uploads/2024/05/Zakon-za-pravda-za-decata.pdf>

⁸ Udhëzime për procedurën e denoncimit dhe mbrojtjes së nxënësit viktimë e dhunës, Ministria e Arsimit dhe Shkencës, nr. 18-6570/1, më datë 06.07.2020.

shkollor dhe parashikon veprimet që duhet të ndërmarrin shkolla, drejtori dhe personeli i shkollës në rastet e dhunës ndaj nxënësve. Shkollat janë të detyruara të ofrojnë mbështetje për viktimat e dhunës, por edhe të punojnë me autorët.

– Ligji për arsimin e mesëm⁹ (teksti i konsoliduar, Ministria e Punës dhe Politikës Sociale)

Ky Ligj aktualisht është në proces të revizionit. Megjithatë, në versionin aktual të Ligjit, neni 51 ndalon dhunën fizike dhe psikike ndaj nxënësve dhe parashikon masa për këshillim të fëmijëve dhe prindërve në rastet e sjelljes së dhunshme. Sipas një interviste të bërë me zyrtarët e nivelit kombëtar, projektligji për arsimin e mesëm është në procedurë dhe do të përmbajë nene të ngjashme për parandalimin dhe mbrojtjen nga dhuna si në Ligjin për arsimin fillor.

4.2 KORNIZA STRATEGJIKE DHE PROGRAMORE

Korniza strategjike dhe programore për të rinjtë përfshin qëllime dhe masa specifike për sigurinë dhe për mbrojtjen e të rinjve, parandalimin e dhunës, mbrojtjen nga dhuna, si dhe mekanizma të ndryshëm për raportimin e sjelljes së dhunshme dhe shkeljen e të drejtave të të rinjve.

– Strategjia nacionale për të rinj për periudhën (2023 - 2027) me Planin nacional të veprimit për periudhën (2023 - 2025) (Gazeta Zyrtare e RMV-së, nr. 204/23)

Për herë të parë, Strategjia nacionale për të rinj përfshin sigurinë (dhunën) si një nga tetë temat që trajtohen në Strategji. Tema siguria (dhuna) përfshin katër qëllime strategjike që mbulojnë fushat e sigurisë fizike dhe integritetit në hapësirat publike, garantimin e lirisë së shprehjes, luftën kundër polarizimit, diskriminimit dhe ekstremizmit, besimin e të rinjve në institucione dhe institucione të sensibilizuara për punën me të rinjtë dhe ndërgjegjësimin për zbatimin e masave për zvogëlimin e dhunës ndërmjet bashkëmoshatarëve, sigurinë dhe "higjienën" digjitale brenda institucioneve arsimore.

– Strategjia Kombëtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut për Luftë kundër Terrorizmit (2023 - 2027) dhe Strategjia Kombëtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut për Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm (2023 - 2027)¹⁰

Strategjitë janë përgatitur nga Komiteti Kombëtar për Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm dhe Luftën kundër Terrorizmit. Dy strategjitë kombëtare janë miratuar nga Qeveria dhe paraqesin vazhdimësi të strategjive nga periudha e mëparshme, si dhe një përpjekje kolektive e Komitetit Kombëtar për të arritur një kuptim të përbashkët për qëllimet, vizionin dhe misionin kombëtar.

⁹ Në dispozicion në: <https://mon.gov.mk/stored/document/Zakon%20za%20srednoto%20obrazovanie.pdf>

¹⁰ Në dispozicion në: https://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/nacionalna_strategjia_sne_2023-2027.pdf dhe https://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/nacionalna_strategjia_bpt_2023-2027.pdf.

Këto strategji identifikojnë katër (4) prioritetet të përbashkëta strategjike: parandalimin, mbrojtjen, përforcimin dhe reagimin. Sipas strategjive, misioni i përgjithshëm i parandalimit të përhapjes së ideologjisë radikale dhe luftimit të dhunës politike është zhvillimi i kapaciteteve dhe aktivitetëve efektive, të përgjegjshme dhe gjithëpërfshirëse qeveritare dhe shoqërore për të parandaluar, mbrojtur, ndjekur penalisht dhe për t'iu përgjigjur radikalizimit dhe përhapjes së ideologjisë radikale që mund të çojë në dhunë politike, në përputhje me vlerat e shtetit, për të mundësuar/promovuar një shtet të sigurt dhe të prosperuar.

Aktivitetet për të rinjtë janë të integruara në mënyrë të veçantë në Strategjinë për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm. Aktivitetet me të rinjtë në këtë drejtim janë të orientuara drejt parandalimit të ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit, duke përfshirë lëndë mësimore të ndryshme, fushata dhe aktivitete në shkolla për parandalimin e përhapjes së këtyre fenomeneve. Është e rëndësishme të theksohet se të dyja strategjitë identifikojnë qëllimet dhe masat për luftën kundër terrorizmit, radikalizimit dhe ekstremizmit të dhunshëm në internet. Në zhvillimin e strategjive të reja janë përfshirë shumë aktorë, institucione shtetërore, sektori civil, komunitetet fetare dhe gazetarët. Disa punëtori janë zbatuar me mbështetjen e Misionit të OSBE-së në Shkup, dhe rezultatet e tyre janë përdorur si bazë për strategjitë.

– Strategjia Kombëtare (2020 - 2025) dhe Plani i Veprimit (2020 - 2022) për parandalimin dhe mbrojtjen e fëmijëve nga dhuna¹¹

Strategjia ofron një pasqyrë të gjerë të gjendjes së dhunës në vend dhe paraqet sistemin kombëtar për parandalimin dhe mbrojtjen nga dhuna, duke përfshirë strukturën ligjore në dispozicion në këtë fushë dhe organizmat, mekanizmat dhe institucionet e krijuara. Kjo strategji përcakton konceptin e dhunës ndaj fëmijëve si "të gjitha format e dhunës fizike ose psikike, dëmtimet ose abuzimi, neglizhenca ose marrëdhënia e papërgjegjshme, shqetësimi dhe shfrytëzimi i fëmijëve, duke përfshirë dhe shqetësimin seksual në lidhje me besimin dhe kujdesin e prindërve, kujdestarit ligjor ose person tjetër që ka përkujdesje ligjore për fëmijën. Strategjia, gjithashtu, përcakton termin e abuzimit dhe neglizhencës së fëmijëve si "çdo formë e abuzimit fizik dhe/ose emocional, shqetësim seksual, neglizhencë ose veprim pa ndërgjegjësi ose eksploatim komercial ose lloj tjetër i eksploatimit, që potencialisht mund të sjellë kërcënime ose dëme për shëndetin e fëmijës, jetesën e tyre, zhvillimin ose dinjitetin në kontekstin e marrëdhënies së ndërsjellë të përgjegjësive, besimit dhe pushtetit". Gjithashtu, Strategjia përcakton format e ndryshme të abuzimit ose neglizhencës, si dhe dhunën nga bashkëmohatarët - bullizmin, dhuna familjare dhe dhuna në marrëdhëniet me adoleshentët.

Strategjia përfshin gjashtë fusha strategjike: kornizën kombëtare strategjike dhe ligjore për parandalimin dhe mbrojtjen nga dhuna; promovimi i njohurive, praktikave dhe vlerave mbështetëse për të promovuar tolerancën zero ndaj dhunës; programe parandaluese për parandalimin e dhunës në familje dhe rritjen e qëndrueshmërisë së familjeve; kapacitetet e institucioneve të përgjegjësisë ndërsektoriale për mbrojtjen, trajtimin dhe mbështetjen e fëmijëve; mbrojtjen dhe mbështetjen e fëmijëve në sistemin e drejtësisë dhe një sistem për të vërtetuar dhe monitoruar situatën me autorët e dhunës. Në kuadër të Planit të Veprimit përfshihen masa të ndryshme në secilën prej fushave strategjike. Megjithatë, nuk kishte raporte të disponueshme për publikun për zbatimin e

¹¹ Këshilli Shtetëror për Parandalimin e Delikuencës së të Miturve, Strategjia Kombëtare (2020 - 2025) dhe Plani i Veprimit për Parandalimin dhe Mbrojtjen e Fëmijëve nga Dhuna (2020 - 2022) në dispozicion në: <https://www.wmtsp.gov.mk/dokumenti.nsp>.

Strategjisë dhe Planit të Veprimit për të vlerësuar nivelin e zbatimit dhe rezultatet e arritura deri më tani.

– Strategjia Kombëtare për Parandalimin dhe Drejtësinë për Fëmijët në Republikën e Maqedonisë së Veriut (2022 - 2027) dhe Plani i Veprimit (2022 - 2023)¹²

Këto dokumente përgatiten nga Këshilli Shtetëror për Parandalimin e Delikuencës së të Miturve. Strategjia përfshin 12 fusha strategjike që i referohen aspekteve të ndryshme të përmirësimit të situatës së fëmijëve që janë në konflikt me ligjin si dhe parandalimit të delikuencës së të miturve. Strategjia rregullon programet e këshillimit për nxënësit dhe prindërit që zbatohen në shkollat fillore dhe të mesme për parandalimin ose trajtimin e delikuencës dhe dhunës tek të miturit në shkolla. Sipas të dhënave më të fundit të strategjisë, në vitin 2021 në shkollat fillore janë kryer 8,324 konsultime me nxënësit, kryesisht për klasat e shkollës, frekuentimin e parregullt të shkollës apo sjelljen e papërshtatshme. Gjithashtu, janë realizuar 8,660 konsulta me prindër. Për më tepër, zona strategjike 11 përfshin aktivitete për të rritur ndërgjegjësimin për të drejtat e fëmijëve.

4.3 MEKANIZMAT INSTITUCIONALE PËR PARANDALIM DHE MBROJTJEN NGA DHUNA

Mekanizmat kyç institucional për parandalimin dhe mbrojtjen nga dhuna dhe për drejtësi për fëmijët janë Këshilli Shtetëror për Parandalimin e Delikuencës së të Miturve dhe Trupi Koordinues Kombëtar për Mbrojtjen e Fëmijëve nga Abuzimi dhe Neglizhimi. Krijimi dhe roli i këtyre mekanizmave është shpjeguar shkurtimisht në paragrafët e mëposhtëm.

– Këshilli Shtetëror për Parandalimin e Delikuencës së të Miturve

Ligji për Drejtësi për Fëmijët në Kapitullin 17 rregullon formimin dhe punën e Këshillit Shtetëror për Parandalimin e Delikuencës së të Miturve. Këshilli është themeluar në vitin 2009 dhe përfshin 15 anëtarë me mandat pesëvjeçar të cilët zgjidhen nga institucionet përgjegjëse, si dhe ekspertë të zgjedhur me shpallje publike. Këshilli përgatit dhe miraton Strategjinë për delikuencën e të miturve dhe raportin për punën e tij përmes raporteve vjetore të paraqitura në Kuvend. Format i raportimit është krijuar, duke u bazuar në një grup indikatorësh. Programet vjetore të Këshillit përfshijnë aktivitete të përgjithshme pa specifikuar temat, iniciativat dhe bashkëpunimin specifik që Këshilli planifikon të krijojë. Sipas raportit të vitit 2020, gjykatat identifikojnë dhe raportojnë numrin më të madh të fëmijëve viktime, në krahasim me institucionet e tjera, ndërsa numri i fëmijëve viktime të raportuara nga Qendrat e Punës Sociale është shumë i vogël. Roli i këtij Këshilli është të bëjë rekomandime për reduktimin e delikuencës tek të miturit dhe të motivojë zyrtarët përgjegjës që të punojnë në parandalimin e delikuencës tek të miturit.

¹² Këshilli Shtetëror për Parandalimin e Delikuencës së të Miturve, Strategjia Kombëtare për Parandalimin dhe Drejtësinë për Fëmijët në Republikën e Maqedonisë së Veriut (2022 - 2027) dhe Plani i Veprimit (2022 - 2023) në dispozicion në: <http://dspdp.com.mk/vesti/promocija-na-nacionalnata-strategjia-za-prevencija-i-pravda-za-decata-2022-2027/>.

Në raportin për vitin 2020, Këshilli rikujtoi se komunat nuk e zbatojnë detyrimin për themelimin e Këshillave lokale për parandalimin e delikucencës së të miturve. Këto këshilla vendorë janë formuar në numër shumë të vogël dhe shumica e tyre nuk funksionojnë për shkak të mungesës së fondeve.

– Trupi Koordinues Kombëtar për Mbrojtjen e Fëmijëve nga Abuzimi dhe Neglizhimi

Ky organ u krijua me Vendimin e Qeverisë nr. 44-7278/1, me datë 12.12.2017¹³, për monitorimin dhe bashkërendimin e zbatimit të aktiviteteve për mbrojtjen e fëmijëve nga abuzimi dhe neglizhenca dhe përgatitjen e raporteve vjetore. Ky organ ka përgatitur raportin e parë në vitin 2017 për situatën në lidhje me mbrojtjen e fëmijëve nga dhuna sipas treguesve të përcaktuar të monitorimit. Ky organ duhet të përgatisë një raport vjetor çdo vit, por këto raporte, edhe pse duhet të jenë të disponueshme për publikun, nuk janë lehtësisht të aksesueshme.

¹³ Vendim i Qeverisë nr. 44-7278/1, me datë 12.12.2017.

5. REZULTATET E HULUMTIMIT NË TERREN

Ky seksion përfshin një analizë të rezultateve të mbledhura nëpërmjet një sondazhi dhe fokus grupeve me të rinjtë e moshës 15 deri në 29 vjeç. Seksioni ofron një përmbledhje të rezultateve sipas fushave individuale, duke përfshirë:

1. Perceptimi i sigurisë dhe mbrojtjes;
2. Pjesëmarrja në proceset formale dhe joformale të paqes;
3. Kundërvënia ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit;
4. Dhuna tek të rinjtë;
5. Ngacmimi kibernetik – Bullizmi kibernetik;
6. Përgjithësimi dhe diskriminimi; dhe
7. Besimi në autoritetet dhe të tjerët, si dhe marrëdhëniet ndërmjet komuniteteve.

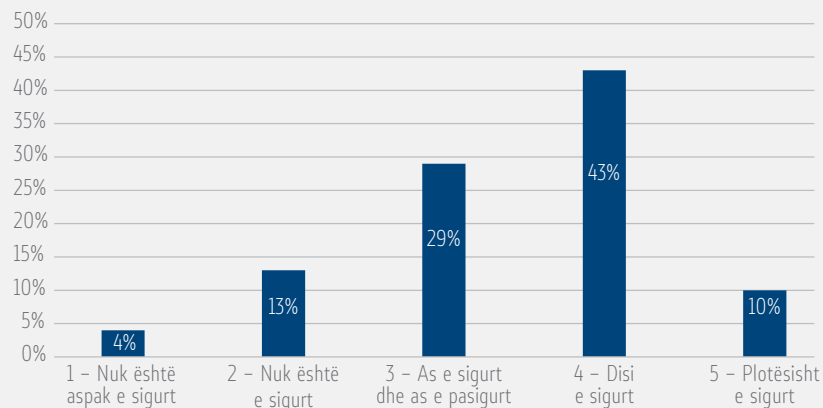
Secili seksion përfundon me konkluzione dhe rekomandime specifike.

5.1 PERCEPTIMI I SIGURISË DHE MBROJTJES

Perceptimi i të rinjve për sigurinë dhe mbrojtjen fillon me një studim të mendimit të tyre për problemet kryesore, analizimin e perceptimit të niveleve aktuale të sigurisë dhe mbrojtjes në vend, si dhe perceptimin e sigurisë për të ardhmen në pesë vitet e ardhshme. Gjithashtu, ky seksion shqyrton se sa të sigurt e ndjejnë të rinjtë vendbanimin e tyre, vendin e tyre dhe ambientet publike. Në fund, ky seksion hulumton shqetësimet për fenomene të ndryshme që ndikojnë në sigurinë.

– Nivelet e mbrojtjes dhe sigurisë në vend

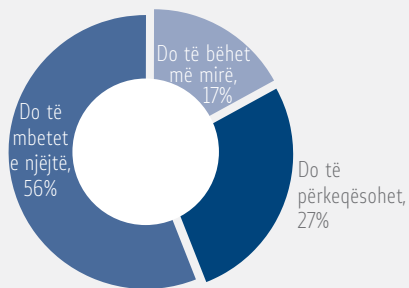
Nga të rinjtë u kërkua të vlerësonin mbrojtjen dhe sigurinë në vend në një shkallë ku 1 nuk është aspak i sigurt, ndërsa 5 është plotësisht i sigurt. Vlerësimi mesatar për sigurinë dhe mbrojtjen është 3.4, që do të thotë as të sigurt, as të pasigurt. Megjithatë, shumica e të anketuarve (54%) e shohin vendin si një vend ku është relativisht ose krejtësisht i sigurt (vlerësime 4 dhe 5 në shkallën e vlerësimit), ndërkohë që 17% e të rinjve besojnë se vendi nuk është një vend i sigurt. Rezultatet sipas gjinisë dhe grupmoshave janë në përputhje me rezultatet për të gjithë grupin e shqyrtuar.

Grafiku 5: Niveli aktual i sigurisë

Analiza sipas rajoneve gjeografike tregon se një pjesë më e madhe e të rinjve nga rajoni Juglindor (78%) e konsiderojnë vendin si i sigurt dhe i qetë në krahasim me rajonet e tjera. Në të njëjtën kohë, një pjesë më e madhe e të rinjve nga rajoni Verilindor (32%) e shohin vendin si jo të sigurt dhe të qetë në krahasim me rajonet e tjera. 32% e romëve dhe 21% e shqiptarëve mendojnë se vendi nuk është i sigurt, krahasuar me 16% e maqedonasve.

Për sa i përket pritjeve për sigurinë, të anketuarit janë pyetur se çfarë do të ndodhë me nivelin e sigurisë në vend në pesë vitet e ardhshme. Shumica e të rinjve (56%) besojnë se situata do të mbetet e njëjtë, ndërsa mbi një e katërta (27%) besojnë se situata do të përkeqësohet.

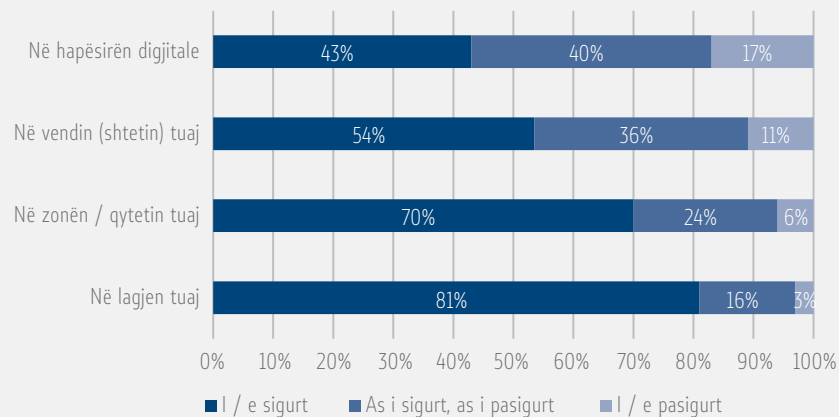
Grafiku 6: Pritjet e nivelit të sigurisë

Duke analizuar rezultatet sipas rajoneve, është interesante të theksohet se shumica e të rinjve (52%) nga rajoni Verilindor besojnë se situata do të jetë më e keqe. Më optimistë se situata do të përmirësohet janë të rinjtë e rajonit Jugperëndimor në krahasim me rajonet e tjera. Gjithashtu, një përqindje pak më e lartë e atyre që jetojnë në zonat rurale (20%) krahasuar me ata që jetojnë në qytet (15%) besojnë se situata do të përmirësohet. Po ashtu, pothuajse 1/3 e shqiptarëve janë

optimistë se situata do të përmirësohet, ndërsa 1/3 e maqedonasve dhe romëve dhe gjysma e serbëve në anketë besojnë se situata do të përkeqësohet.

- Siguria dhe mbrojtja në vendbanime dhe vendet publike

Të rinjve iu kërkua të zgjidhnin se sa të sigurt ndiheshin në vende të ndryshme. Në përgjithësi, rezultati tregon se të rinjtë ndjehen më pak të sigurt në vende më të mëdha dhe në ambientet virtuale (si hapësira digjitale). Kështu, 17% të të rinjve ndjehen të pasigurt në hapësirën digjitale, ndërsa 11% ndjehen të pasigurt në vendin (shtetin) e tyre. 81% e të rinjve ndjehen të sigurt në lagjen e tyre dhe 70% në qytetin e tyre.

Grafiku 7: Ndjenja e sigurisë në vende publike

Në përgjithësi, të rinjtë meshkuj dhe femra ndjehen të sigurt në pothuajse të gjitha vendet (përveç hapësirës digjitale), megjithëse përqindja e femrave të reja që ndjehen të sigurta është më e ulët se ajo e meshkujve të rinj. Përveç kësaj, përqindja e femrave të reja që nuk ndjehen as të sigurta as të pasigurta është më e lartë sesa ajo e meshkujve të rinj.

"Si një femër, nuk ndjehem e sigurt kur shkoj vetëm në rrugë në mbrëmje. Kam ndjenjën se dikush mund të më sulmojë. Kjo ndodh shpesh edhe pse personalisht nuk kam përjetuar një situatë të tillë."

Femër, 16 vjeçare (Strugë)

Pjesa më e madhe e të rinjve sipas grupmoshave ndihen të sigurt në vendet e përmendura, me përjashtim të hapësirës digjitale, ku pothuajse pjesë të barabarta të të rinjve ndihen të sigurt dhe as të sigurt e as të pasigurt. Megjithatë, përqindja e të rinjve të grupmoshës 19 - 24 vjeç që ndihen të sigurt është disi më e ulët se dy grupmoshat tjera.

Në të gjitha rajonet gjeografike, shumica e të rinjve ndjehen të sigurt në fshatrat dhe qytetet e tyre. Më të sigurt ndjehen të rinjtë në rajonin e Vardarit. Megjithatë:

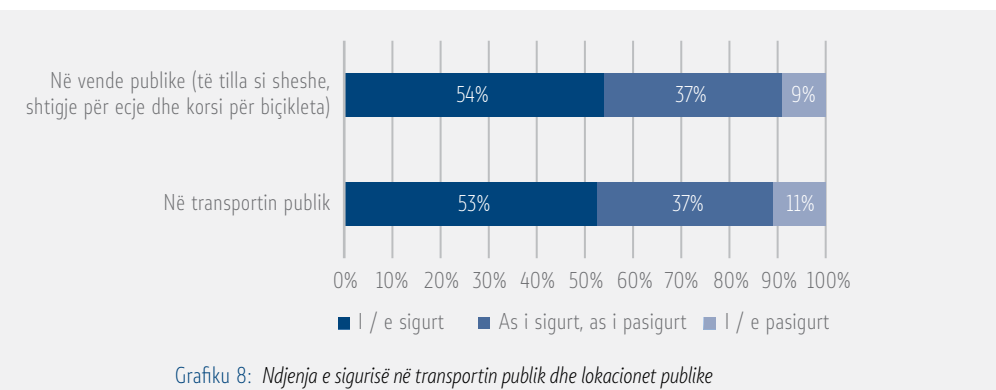
- Për sa i përket sigurisë në lagjet e tyre, një pjesë më e madhe e të rinjve në rajonin e Shkupit (25%) dhe në rajonin e Pollogut (23%) nuk ndjehen as të sigurt as të pasigurt në krahasim me rajonet e tjera (nga 3% deri në 11%).
- Për sa i përket sigurisë në zonë/qytet, shumica e të rinjve në rajonin Verilindor, gjegjësisht në qytetet e Kriva Pallankës dhe Kumanovës (15%) ndihen të pasigurt në krahasim me rajonet tjera (nga 2% në 9%).
- Për sa i përket sigurisë në vend, një përqindje më e madhe e të rinjve në rajonin Verilindor (32%) ndihen të pasigurt krahasuar me rajonet e tjera (nga 4% në 12%).

Pjesëmarrësit në fokus grupet nga rajoni i Pollogut dhe Verilindor tregojnë shqetësime të ndryshme në lidhje me sigurinë, si siguria në rrugë, siguria në shkollë, dhe siguria digjitale, ndërsa ata nga rajoni i Vardarit dhe Pellagonisë ndjehen relativisht të sigurt, duke theksuar: "Në përgjithësi, ne jemi një vend i qetë"; "Po, ndjehem mjaft i sigurt".

Shqiptarët, si dhe romët, në një përqindje pak më të madhe nuk ndihen të sigurt apo të pasigurt në krahasim me maqedonasit dhe grupet e tjera etnike.

Për sa i përket hapësirës digjitale, të rinjtë nga rajonet Jugperëndimore (31%) dhe Verilindore (23%) ndjehen dukshëm të pasigurt në krahasim me rajonet e tjera (duke filluar nga 8% në 19%). Gjithashtu, një përqindje më e madhe e romëve (23%) dhe shqiptarëve (20%) ndihen të pasigurt në hapësirën digjitale në krahasim me maqedonasit (15%).

Sa i përket ndjenjës së sigurisë në vende publike, shumica e të rinjve ndjehen pothuajse njëllor të sigurt në transportin publik (53%) dhe në parqe publike, shtigje për ecje dhe korsi për biçikleta (54%). Megjithatë, përqindja e atyre që ndihen të pasigurt është pak më e lartë në transportin publik (11%) sesa në parqet publike, shtigjet e ecjes dhe korsitë për biçikleta (9%).

Ndërsa shumica e të anketuarve meshkuj (57%) ndihen të sigurt në transportin publik, përqindja e të anketuarve femra që ndihen të sigurt është më e ulët (48%). Madje të anketuarat femra që ndihen krejtësisht të pasigurt përbëjnë 11% kundrejt 9% të të anketuarve meshkuj. Përkatësisht, përqindja e të anketuarve femra që ndihen më të sigurt është më e ulët se ajo e të anketuarve meshkuj.

"Transporti publik është shumë i rëndësishëm për mua. E përdor shpesh transportin publik. Nuk ndihem fare e sigurt, sepse ka situata kur dikush nxjerr thikë, fillojnë grinden, autobusi digjet. Thjesht nuk ndihem shumë e sigurt kur jam në transport publik, por nuk kam tjetër zgjedhje."

Femër, 19 vjeçare (Shkup)

Sipas grupmoshave, pjesa më e madhe e të rinjve të moshës 15 - 18 dhe 25 - 29 vjeç ndihen të sigurt në transportin publik, ndërsa ata të moshës 19 - 24 ndihen të sigurt (47%) dhe as të sigurt dhe as të pasigurt (41%). Për sa i përket sigurisë së shesheve, shtigjeve për ecje dhe korsive për biçikleta, shumica e të tre grupmoshave ndihen të sigurt.

Në aspekt rajonal, në Shkup, në rajonin Verilindor dhe Lindor, të rinjtë në përgjithësi ndjehen më pak të sigurt në transportin publik dhe në sheshet, shtigjet e ecjes dhe korsitë për biçikleta. Përkatësisht, 19% të njerëzve në rajonin e Shkupit dhe 17% në pjesën Verilindore ndjehen të pasigurt në transportin publik, në krahasim me rajonet e tjera që shkojnë nga 1% deri në 9%. Gjithashtu, 64% të të rinjve në rajonin Lindor nuk ndjehen as të sigurt as të pasigurt. Në lidhje me sheshet, shtigjet e ecjes dhe korsitë për biçikleta, 22% e njerëzve në rajonin Verilindor ndjehen të pasigurt në këto vende, krahasuar me rajonet e tjera që lëvizin nga 1% deri në 14%. Përveç kësaj, 66% e të rinjve në rajonin Lindor nuk ndjehen as të sigurt as të pasigurt.

"Ndodhi vitin e kaluar në dimër në lagjen time në Lisiçe, disa rrugë nuk kishin drita. Po kthehesha në shtëpi nga fakulteti, ishte shumë errësirë dhe nuk dija ku të shkoja, gjë që më shqetësoi, se nuk mund të kthehesha në shtëpi e sigurt."

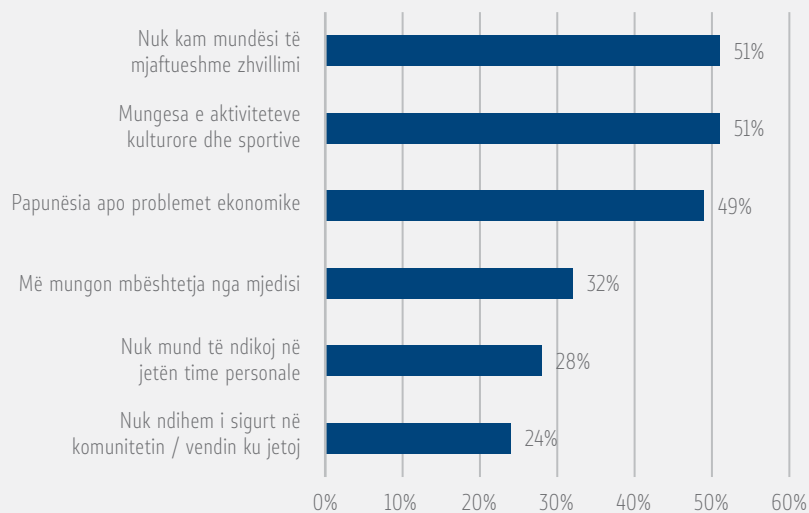
Femër, 20 vjeçare (Shkup)

Shumica e maqedonasve, romëve dhe shumica e etnive të tjera ndihen të sigurt në transportin publik dhe në sheshe, në shtigjet e ecjes dhe korsitë për biçikleta. Edhe pse shumica e të anketuarve shqiptarë (47%) ndihen të sigurt në transportin publik dhe në vende të tjera publike (48%), 45% nuk ndihen të sigurt ose të pasigurt në transportin publik dhe 43% nuk ndihen të sigurt ose të pasigurt në vende të tjera publike.

Sipas intervistës me përfaqësuesin e Ministrisë së Punëve të Brendshme, çdo vit organizohen fushata për të rritur sigurinë në autobusë dhe në ambiente publike. Këto fushata përfshijnë, midis aktiviteteve të tjera, shpërndarjen e fletushkave me mesazhe për sjellje jo të dhunshme. Këto fushata shpesh lidhen me ngjarje specifike si fushatat për festimin e sigurt të maturës, fushatat për pasojat negative të përdorimit të fishekzjarreve (veçanërisht para Vitit të Ri), drejtimin e sigurt të makinës pa përdorur alkoool etj.

– Problemet më të mëdha aktuale të të rinjve

Mungesa e aktiviteteve kulturore dhe sportive (51% e të anketuarve) dhe mungesa e mundësive për zhvillim (51%) janë problemet më të mëdha të të rinjve për momentin, pasuar nga papunësia dhe problemet ekonomike, të cilat përbëjnë problemin më të madh për 49% të të rinjve. Problemi më i madh me të cilin përballen vajzat e reja (54%) është mungesa e aktiviteteve kulturore dhe sportive, ndërsa problemi më i madh për djemtë e rinj (49%) është mungesa e mundësive për zhvillim. Problemi më i madh për të rinjtë që jetojnë në qytete është mungesa e mundësive për zhvillim, ndërsa për ata që jetojnë në zonat rurale, probleme po aq të rëndësishme janë papunësia dhe problemet ekonomike, si dhe mungesa e aktiviteteve kulturore dhe sportive.

Grafiku 9: Problemet më të mëdha

Analiza e të dhënave tregon se këto tri probleme dominojnë në analizën e përkatësisë etnike, shpërndarjes rajonale dhe grupmohës. Megjithatë, rëndësia e këtyre tri problemeve ndryshon si më poshtë:

- Analiza sipas përkatësisë etnike tregon se për 67% të turqve dhe 52% të të rinjve shqiptarë, papunësia dhe problemet ekonomike janë problemi më i madh, ndërsa për maqedonasit, romët, serbët, vllahët, boshnjakët dhe grupet e tjera etnike, problemi kryesor është mungesa e mundësive për zhvillim.
- Në lidhje me grupmoshat, të rinjtë nga 15 deri në 18 vjet shprehin se mungesa e aktiviteteve kulturore dhe sportive është problemi më i madh, ndërsa ata nga 19 deri në 29 vjeç shprehin

se papunësia, problemet ekonomike dhe mungesa e mundësive për zhvillim janë problemet më domethënëse.

- Analiza sipas rajoneve gjeografike tregon se në tri nga tetë rajonet gjeografike (Vardar, Lindje, Jugperëndim) problemi më i madh është mungesa e aktiviteteve kulturore dhe sportive. Mungesa e mundësive për zhvillim është një problem dominues për shumicën e të rinjve që jetojnë në rajonet Juglindore dhe të Pellagonisë, ndërsa papunësia dhe problemet ekonomike dominojnë tek të rinjtë në rajonet e Pollogut dhe ato Verilindore.

Presionin më të madh nga këto probleme e ndjejnë të rinjtë nga rajoni i Vardarit, pasi të gjitha problemet e përmendura paraqesin sfida kryesore për shumicën e të rinjve në këtë rajon. Përkundrazi, shumica e të rinjve që jetojnë në rajonin e Shkupit nuk e konsiderojnë asnjërin nga këto probleme si problemin më të madh. Pikëpamjet e tyre janë të ndara ngushtë midis opsionit “është” dhe “nuk është” problemi më i madh për mungesën e aktiviteteve kulturore dhe sportive dhe mungesën e mundësive për zhvillim.

72% e të rinjve nuk e konsiderojnë sigurinë në komunitetin e tyre si problemin më të madh për momentin, ndërsa opsionet e mbetura (si mungesa e mbështetjes nga mjedisi, mungesa e kontrollit mbi jetën e tyre) nuk janë problemi më i madh për 60% të të anketuarve.

Sipas intervistave të bëra me përfaqësues të organizatave rinore që mbulojnë aktivitete në nivel kombëtar dhe përfaqësojnë organizata, fokusi i aktiviteteve të tyre nuk është drejtpërdrejt i lidhur me sigurinë dhe mbrojtjen e të rinjve. Ka vetëm disa shembuj të organizatave që ndërmarrin veprime për paqen dhe sigurinë, të cilat zakonisht nuk realizohen në nivel strategjik dhe programues. Disa nga këto shembuj lidhen me edukimin për efektet negative të radikalizmit, ekstremizmit të dhunshëm dhe aktiviteteve terroriste, ndërsa të tjerë lidhen me sigurinë në vendin e punës ose në shkollë si një mjedis i sigurt për të rinjtë. Megjithatë, përfaqësuesit e organizatave rinore informuan se organizatat anëtare të tyre kryejnë punë më të përqëndruara në parandalimin e dhunës ndaj bashkëmoshatarëve në shkollat fillore dhe të mesme.

– Shqetësimi i të rinjve për çështje të ndryshme

Nga të anketuarit e rinj në sondazh u kërkuar të përcaktojnë nivelin e tyre të shqetësimit për fenomene të ndryshme që kanë një ndikim negativ në sigurinë dhe paqen. Vlerësimi është bërë në një skemë nga 1 deri në 10, ku 1 tregon mungesën e shqetësimit dhe 10 shqetësim të jashtëzakonshëm. Sipas të dhënave të prezantuara në tabelën 1, të rinjtë shfaqën shqetësim më të madh për krimin e organizuar (mesatarisht 7.1), ndjekur nga fatkeqësitë natyrore (6.9) dhe mundësia e konflikteve të armatosura në Ballkanin Perëndimor (6.7). Shqetësimi më i vogël tek të rinjtë ishte për grupet e tifozëve të sportit që në disa raste janë të dhunshëm gjatë dhe pas ngjarjeve sportive (mesatarisht 5.7). Në një intervistë me përfaqësuesin e Ministrisë së Punëve të Brendshme, u përmendën programe të veçanta për të punuar me grupet e tifozëve të sportit. Këto programe u themeluan në fillim të vitit 2007 dhe prej atëherë janë zbatuar vazhdimisht me këto grupe. Sipas studimit “#SharedFutures - Perceptimet e të rinjve për paqen në Ballkanin Perëndimor”, UNDP 2021¹⁴, krimi i organizuar gjithashtu paraqet shqetësimin më të madh për të rinjtë në shumicën e vendeve.

¹⁴ <https://www.undp.org/eurasia/publications/shared-futures-youth-perceptions-peace-western-balkans>

#	Dukuria	Nota mesatare
1.	Grupet e tifozëve sportivë që në disa raste janë të dhunshëm	5.7
2.	Dhuna në familje	5.9
3.	Gjuha e urrejtjes	6.4
4.	Siguria në Internet (Siguria digjitale)	6.3
5.	Ardhja e migrantëve dhe refugjatëve	6.3
6.	Terrorizmi ndërkombëtar	6.5
7.	Grupet ultranacionaliste	6.5
8.	Krimi i organizuar (1)	7.1
9.	Mundësia e shpërthimit të një konflikti të armatosur në vend	6.4
10.	Mundësia e shpërthimit të një konflikti të armatosur në Ballkanin Perëndimor (3)	6.7
11.	Katastrofat natyrore (2)	6.9

Tabela 1: Shqetësimet për dukuri të ndryshme

Të anketuarat femra kanë vazhdimisht nivele më të larta shqetësimi, krahasuar me të anketuarit meshkuj. Sa i përket dhunës në familje si një nga faktorët që kërcënon sigurinë dhe mbrojtjen, vajzat e reja janë dukshëm më të shqetësuara se djemtë e rinj (vlera mesatare për vajzat e reja = 6.2 është më e lartë krahasuar me vlerën mesatare për djemtë e rinj = 5.7). Grupmosha nga 15 deri në 18 vjeç është më pak e shqetësuar për të gjitha fenomenet në krahasim me dy grupmoshat e mbetura. Përveç kësaj, grupmosha 25 - 29 vjeç është më e shqetësuar për krimin e organizuar (vlera mesatare = 7.3) sesa dy grupmoshat e tjera (vlera mesatare = 7.1 për grupmoshën 19 - 24 vjeç dhe 6.8 në grupmoshën 15 - 18 vjeç).

Analiza sipas rajoneve tregon se të rinjtë nga rajoni i Pellagonisë janë më pak të shqetësuar për të gjitha dukuritë e përmendura në krahasim me moshatarët e tyre nga shtatë rajonet e tjera. Të rinjtë nga rajoni i Vardarit dhe ai Jugperëndimor shfaqin shqetësime më të mëdha për të gjitha dukuritë (nota mesatare në këto dy rajone është dukshëm më e lartë krahasuar me notën mesatare nga rajonet e tjera). Megjithatë, për disa nga fenomenet (si mundësia e shpërthimit të konfliktit të armatosur në vend dhe në Ballkanin Perëndimor, si dhe për fatkeqësitë natyrore), shqetësimi i të rinjve nga rajonet e Pollogut dhe Verilindor është gjithashtu dukshëm më i lartë se ai i të rinjve nga rajonet e mbetura.

Të rinjtë nga komuniteti maqedonas shfaqin më pak shqetësime për fenomene në krahasim me të rinjtë nga të gjitha grupet etnike të tjera. Të rinjtë që jetojnë në mjediset rurale tregojnë më shumë shqetësime për fenomene sesa ata që jetojnë në qytete.

Përfundime dhe rekomandime

- Të rinjtë e shohin vendin si as të sigurt dhe as të pasigurt. Megjithatë, një pjesë më e vogël e tyre beson se vendi nuk është një vend i sigurt. Për sa i përket sigurisë në vend në pesë vitet e ardhshme, shumica e tyre mendojnë se gjendja do të mbetet e njëjtë, ndërsa më shumë se

një e katërta e të rinjve mendojnë se situata do të përkeqësohet. Optimistët më të mëdhenj në këtë drejtim janë të rinjtë nga rajoni Jugperëndimor, ndërsa pesimistët më të mëdhenj janë të rinjtë nga rajoni Verilindor. Në përgjithësi, të rinjtë ndjehen të sigurt në shumicën e vendeve publike dhe hapësirave publike (transporti publik, sheshet, korsitë e biçikletave). Ndërsa vendi bëhet më i madh dhe më pak i përcaktuar fizikisht, ndjenja e sigurisë zvogëlohet. Kështu, ata e gjejnë lagjen më të sigurt, ndërsa hapësira digjitale konsiderohet vendndodhja më pak e sigurt. Të rinjtë ndihen më pak të sigurt në transportin publik. Në përgjithësi, vajzat e reja ndjehen më pak të sigurta se sa djemtë e rinj. Të rinjtë nga rajoni Verilindor besojnë se kanë më pak siguri krahasuar me bashkëmoshatarët e tyre nga rajonet e tjera.

- Mungesa e aktiviteteve kulturore dhe sportive dhe mungesa e mundësive për zhvillim janë problemet më të mëdha me të cilat përballen të rinjtë për momentin, pasuar nga papunësia dhe problemet ekonomike. Këto janë problemet dominuese, me dallime të caktuara në prioritetet e tyre sipas rajoneve, moshës, gjinisë dhe grupeve etnike.
- Çdo i katërta i të rinjve beson se siguria në komunitetin e tyre është problemi më i madh. Nga ana tjetër, organizatat rinore kanë një fokus të kufizuar në aktivitete për siguri dhe mbrojtje të të rinjve.
- Të rinjtë janë më të shqetësuar për krimin e organizuar, ndjekur nga fatkeqësitë natyrore dhe mundësia e konflikteve të armatosura në Ballkanin Perëndimor. Të rinjtë pothuajse nuk janë të shqetësuar për grupet e tifozëve që ndonjëherë janë të dhunshëm gjatë dhe pas ngjarjeve sportive. Vajzat e reja tregojnë vazhdimisht nivele më të larta të shqetësimit për çdo ngjarje në krahasim me djemtë e rinj. Për sa i përket dhunës në familje si një nga faktorët që kërcënon sigurinë, vajzat e reja janë dukshëm më të shqetësuara se djemtë e rinj. Të rinjtë nga rajoni i Pellagonisë janë më pak të shqetësuar në krahasim me moshatarët e tyre nga rajonet e tjera.

Pas përfundimeve pasojnë rekomandimet, të cilat përfshijnë:

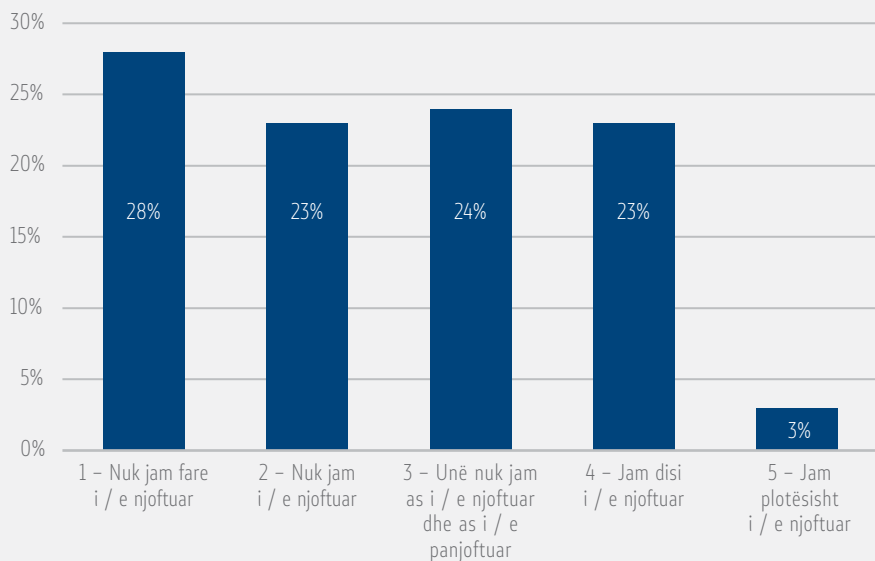
- Qeveria dhe Ministria e Politikës Sociale, Demografisë dhe Rinisë duhet të përfshijnë të rinjtë në proceset dhe mekanizmat kryesorë në vend dhe në nivel lokal për krijimin e politikave, shkëmbimin e informacionit, diskutimin dhe planifikimin e paqes dhe sigurisë.
- Ligji për sportin duhet të përmblajë dispozita të veçanta që ndalojnë dhunën në objektet sportive dhe gjithashtu të promovojnë parimet e sjelljes së sigurt të të rinjve që marrin pjesë në aktivitete sportive ose si anëtarë të grupeve të tifozëve.
- Organizatat rinore në vend duhet të zhvillojnë programe strategjike të fokusuar në sigurinë e të rinjve.

5.2 PJESËMARRJA NË PROCESET FORMALE DHE JOFORMALE TË PAQES

Ky seksion hulumton mirëkuptimin e përgjithshëm midis të rinjve për ndërtimin e paqes, si dhe përvojat dhe pjesëmarrjen e tyre në aktivitete të ndryshme që lidhen me paqen dhe sigurinë. Përveç kësaj, ky seksion analizon aktivitetet e autoriteteve në lidhje me sigurinë dhe paqen e të rinjve.

- Njohuri të përgjithshme për konceptin e ndërtimit të paqes

Të rinjve iu kërkua të vlerësonin njohuritë e tyre për konceptin e ndërtimit të paqes në një shkallë nga 1 deri në 5, ku 1 ishte "Aspak e njohur" dhe 5 ishte "Plotësisht e njohur". Të dhënat treguan se njohuritë dhe kuptimi i konceptit të ndërtimit të paqes nga të rinjtë ishin shumë të ulëta. Vetëm rreth një e katërta e të rinjve (26%) e kuptonin këtë koncept në nivelin 4 dhe 5. Gjithashtu, një shqetësim i rëndësishëm ishte se gjysma e të anketuarve nuk ishin të njohur me konceptin e ndërtimit të paqes, siç shfaqet në grafikun 10.

Grafiku 10: Kuptimi i konceptit të ndërtimit të paqes

Nxënësit e shkollave të mesme janë më pak të njohur me konceptin e ndërtimit të paqes në krahasim me dy grupmoshat e tjera. Gjegjësisht, 59% e të rinjve të moshës 15 - 18 nuk e njohin konceptin në raport me grupmoshat 19 - 24 (48%) dhe 25 - 29 (43%). Të anketuarit meshkuj janë pak më pak të njohur me konceptin e ndërtimit të paqes (51%) në krahasim me të anketuarit femra (49%). Të rinjtë nga rajoni i Shkupit, Pollogut dhe Pellagonisë janë dukshëm më pak të njohur me konceptin e ndërtimit të paqes (rreth 61% nuk janë të njohur), krahasuar me bashkëmoshatarët e tyre nga rajoni i Vardarit dhe rajonit Jugperëndimor (18% dhe 11% nuk janë të njohur).

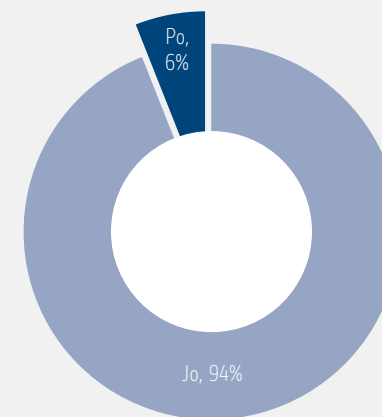
Kuptimi i paqes: "Kur nuk ka luftë"; "Kur gjithçka është e qetë"; Mirëqenia mendore dhe fizike"; "Bashkëpunimi"; Mungesa e shqetësimit".

Mashkull, 22 vjeçar (Strumicë)

Të rinjtë nga komuniteti etnik shqiptar e kuptojnë më mirë konceptin e ndërtimit të paqes në krahasim me bashkëmoshatarët e tyre maqedonas dhe ata nga grupet e tjera etnike. Gjegjësisht, vetëm 36% e shqiptarëve nuk e njohin konceptin e ndërtimit të paqes në krahasim me 75% të serbëve, 73% të romëve, 53% të maqedonasve dhe 52% të turqve. Pritet që të rinjtë që jetojnë në bashkësitë multietnike të jenë më të ekspozuar ndaj aktiviteteve për ndërtimin e paqes dhe zgjidhjen e konflikteve dhe kështu të familjarizohen më shumë me këto koncepte.

- Aktivizëm rinor për paqe dhe siguri

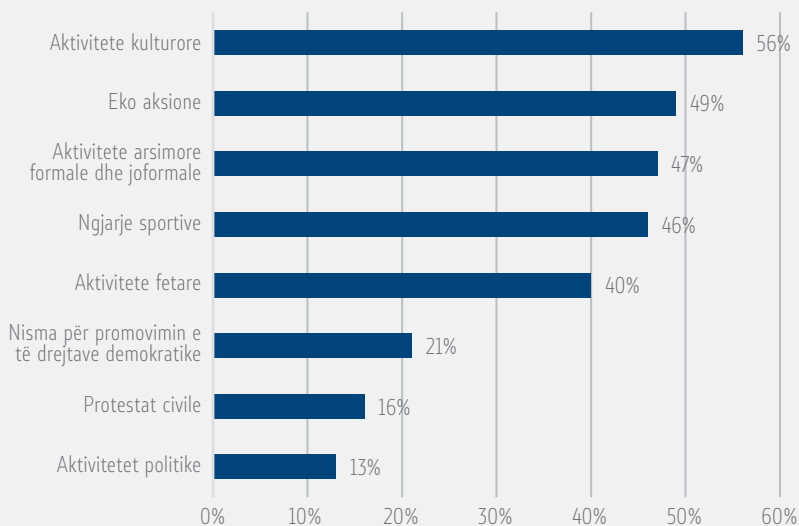
Pas niveleve të ulëta të kuptimit të konceptit të ndërtimit të paqes, të rinjtë e anketuar nuk shfaqin aktivizëm lidhur me pjesëmarrjen në veprime dhe iniciativa që promovojnë paqen dhe sigurinë. Kështu, 94% e të anketuarve nuk kanë qenë vullnetarë në aktivitete të tilla në 12 muajt e fundit (Grafiku 11). Ky fakt është evidentuar edhe në diskutimet në fokus grupet, ku shumica e pjesëmarrësve nuk kanë marrë pjesë ose nuk kanë qenë vullnetarë në aktivitete që promovojnë paqen dhe sigurinë. Shumica e aktiviteteve dhe përvojave vullnetare të të rinjve në fokus grupet kanë të bëjnë me Kryqin e Kuq, aksionet mjedisore, organizatat rinore, skautët, projektet e shkëmbimeve ndërkombëtare në kulturë dhe arsimin joformal, aktivitetet sportive etj. Në përgjithësi, në vendet e Ballkanit Perëndimor, përfshirë Maqedoninë e Veriut, ekziston një ndjenjë e apatisë dhe një nivel i ulët i aktivizmit tek të rinjtë në të gjitha segmentet e shoqërisë. Sipas "#SharedFutures - Perceptimet e të rinjve për paqen në Ballkanin Perëndimor", UNDP 2021, "Relativisht pak të rinj të anketuar raportuan se kishin marrë pjesë në çdo lloj aktivizmi qytetar në 12 muajt e fundit, megjithëse përqindja varionte nga një nivel i ulët prej 8.5 për qind në Shqipëri në një nivel të lartë prej 32.2 për qind në Mal të Zi, me një mesatare prej 19.5 për qind të të rinjve në rajon që marrin pjesë në aktivitete qytetare në 12 muajt e fundit."

Grafiku 11: Vullnetarizmi në aktivitete dhe iniciativat e paqes dhe sigurisë në 12 muajt e fundit

Të rinjtë që përfaqësojnë grupmoshën 18 deri në 24 vjeç janë më pak të angazhuar (95%), ndërsa grupmosha 25 deri në 29 vjeç është më aktive (93%) në vullnetarizëm në aktivitetet që promovojnë paqen dhe sigurinë në 12 muajt e fundit. Të rinjtë nga rajoni Jugperëndimor, të cilët treguan një kuptim më të mirë të konceptit të ndërtimit të paqes në pyetjen e mëparshme, janë gjithashtu më të përfshirë në aktivitete dhe iniciativa që promovojnë paqen dhe sigurinë (13%) në krahasim me bashkëmoshatarët e tyre nga rajonet e tjera (që variojnë nga 2% deri në 4%). Të rinjtë shqiptarë tregojnë gjithashtu një përfshirje më të madhe, me 9% të të anketuarve të përfshirë në aktivitete që promovojnë paqen dhe sigurinë. Bashkëmoshatarët e tyre maqedonas dhe romë tregojnë një përfshirje prej 5%.

Shumica e atyre 6% (70 të anketuar) të të rinjve që kanë qenë aktivë në 12 muajt e fundit në promovimin e paqes dhe sigurisë, kryesisht kanë qenë vullnetarë në ngjarje kulturore (56%), të ndjekur nga aksione mjedisore (49%), aktivitete arsimore formale dhe joformale (47%), dhe ngjarje sportive (46%). Protestat civile (16%) dhe aktivitetet politike (13%) janë më pak të njohura se të gjitha ngjarjet e listuara për promovimin e paqes dhe sigurisë. Një pjesë e konsiderueshme e atyre që dolën vullnetarë për protesta civile dhe aktivitete politike ishin meshkuj. Vajzat e reja (67%) në krahasim me djemtë e rinj (46%) janë më aktive në aktivitete kulturore dhe në aktivitete arsimore formale dhe joformale (55% femra kundrejt 41% meshkuj) (Grafiku 12). Në krahasim, sipas "#SharedFutures - Perceptimet e të rinjve për paqen në Ballkanin Perëndimor", UNDP 2021, të rinjtë nga vendet e Ballkanit Perëndimor janë më të angazhuar në "ndihmën e popullsisë së varfër dhe të marginalizuar, promovimin e demokracisë dhe të drejtave të njeriut dhe politikës". Sipas të njëjtit studim, "vajzat e reja ishin më pak të interesuara për politikën sesa djemtë e rinj".

Grafiku 12: Vullnetarizmi në aktivitete të ndryshme që promovojnë paqen dhe sigurinë

Ndërsa nxënësit e shkollave të mesme, siç pritej, ndjekin trendin e përgjithshëm të vullnetarizmit më së shumti në aktivitete kulturore, aksione mjedisore dhe sportive, të rinjtë në grupmoshën 19 deri në 24 vjeç kanë marrë pjesë më së shumti në aktivitete kulturore (65%), aksione mjedisore (55%) dhe aktivitete fetare (50%). Një pjesë dukshëm më e madhe e të rinjve shqiptarë (81%) dhe gjysma e të anketuarve romë janë vullnetarë në aktivitete arsimore formale dhe joformale në krahasim me vetëm 27% të maqedonasve. Gjithashtu, 78% e të rinjve shqiptarë dhe gjysma e të anketuarve romë bëjnë vullnetarizëm në aktivitete fetare që promovojnë paqen dhe sigurinë në krahasim me maqedonasit (vetëm 14%). Është interesante se 1/3 e të rinjve shqiptarë është aktive në protesta qytetare, ndërsa te maqedonasit kjo pjesë është vetëm 8%, dhe nuk ka pjesëmarrje në protesta të qytetarëve nga komunitetet tjera. Gjithashtu, të gjithë të anketuarit romë janë vullnetarë në aktivitete kulturore, iniciativa për promovimin e demokracisë dhe aksione mjedisore, ndërsa asnjëri prej tyre nuk ka marrë pjesë në aktivitete politike, protesta civile dhe sportive.

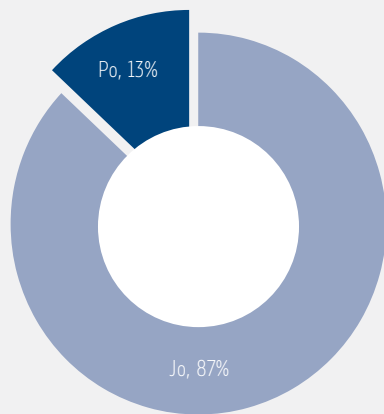
„Unë jam vullnetare në OJQ-në Multikultura dhe marr pjesë në shumë trajnime. Unë jam gjithashtu anëtare e Këshillit rinor. Kam kryer një aksion vullnetar për të ndihmuar njerëzit e prekur nga tërmeti në Turqi për të mbledhur rroba. Gjithashtu, një tjetër aksion vullnetar iu kushtua personave me nevoja të veçanta.”

Femër, 19 vjeçare (Tetovë)

Analiza bazohet në një grup të vogël anketuesish (vetëm 70 anketues), i cili dominohet nga të rinjtë nga rajoni i Pollogut (21 anketues), Shkupi (16 anketues) dhe rajoni Jugperëndimor (16 anketues po ashtu). Si rezultat, analiza tregon se të rinjtë nga rajoni i Pollogut (76%) kanë përqindje më të lartë të të rinjve që kanë qenë vullnetarë në aktivitete kulturore krahasuar me rajonet e tjera. Rajoni i Pollogut shquhet për vullnetarizmin e të rinjve në aktivitetet formale dhe joformale arsimore (86%) dhe në aktivitete fetare (67%) në krahasim me rajonet e tjera. Të rinjtë nga rajoni i Shkupit tregojnë një interes më të ulët për të marrë pjesë në aktivitete kulturore (31%) krahasuar me rajonet e tjera, ndërsa të rinjtë nga rajoni Jugperëndimor tregojnë një interes më të ulët për të marrë pjesë në aktivitete formale dhe joformale arsimore për promovimin e paqes dhe sigurisë.

– Aktivitetet e autoriteteve në lidhje me ndërtimin e paqes dhe sigurisë së të rinjve

Të anketuarit u pyetën edhe për aktivitetet e autoriteteve lidhur me ndërtimin e paqes dhe sigurisë për të rinjtë. Shumica e tyre (87%) nuk kishin dëgjuar për aktivitetet e autoriteteve në lidhje me ndërtimin e paqes dhe sigurisë për të rinjtë. Vajzat e reja ishin më të informuara (15%) krahasuar me djemtë e rinj të anketuar (11%). Po ashtu, grupmosha 25 - 29 vjeç ishte më e informuar për këto aktivitete (16%) krahasuar me dy grupmoshat e tjera, që lëvizin nga 11% deri në 12% (Grafiku 13).

Grafiku 13: Niveli i Informacionit për Aktivitetet e Paqes dhe Sigurisë të Autoriteteve Lidhur me Rininë

Të anketuarit nga fokus grupet ndajnë shembuj të aktiviteteve të tilla si trajnime, ligjërata dhe shkolla rajonale për paqe dhe siguri të organizuara kryesisht nga organizatat e shoqërisë civile. Disa nga këto aktivitete, për shembull, organizohen me aktivitete vijuese nga të rinjtë, të cilët pas trajnimit duhet të zhvillojnë dhe të propozojnë zgjidhje për të përmirësuar sigurinë në qytet. Përveç kësaj, disa nga të anketuarit përmendën disa aktivitete të autoriteteve, siç janë aktivitetet edukative të policisë në shkolla për të përmirësuar sigurinë në trafikun publik dhe se si dhe ku të raportohen kërcënimet e mundshme të sigurisë. Gjithashtu, aktivitetet e stafit mbështetës të shkollës për parandalimin e dhunës, si punëtoritë për parandalimin e dhunës të organizuara nga psikologu i shkollës.

„Aktualisht jemi duke punuar në një projekt me Këshillin Rinor Kombëtar për Sigurinë në Trafik. Kemi pasur gjithashtu aktivitete kundër diskriminimit dhe dialogut ndërkulturor për të reduktuar urrejtjen dhe stereotipet mes grupeve të ndryshme të të rinjve. Të pranishëm ishin gjithashtu komunitetet fetare.”

Mashkull, 22 vjeçar (Strumicë)

Të rinjtë që jetojnë në zonat rurale (15%) janë pak më të informuar se ata që jetojnë në qytete (12%) për aktivitetet e autoriteteve në lidhje me ndërtimin e paqes dhe sigurisë. Gjithashtu, turqit (19%) dhe shqiptarët (17%) janë pak më shumë të informuar se maqedonasit (12%). Analiza rajonale tregon se të rinjtë nga rajoni Verilindor janë më të informuar për aktivitetet e autoriteteve për ndërtimin e paqes dhe sigurinë rinore (23%) në krahasim me bashkëmoshatarët e tyre nga rajonet e tjera (duke filluar nga 9% në 16%).

Nga të rinjtë e anketuar në studim, gjithashtu u kërkua të zgjidhnin tre faktorët ose institucionet e para të përfshira në ndërtimin e paqes. Në Tabelën 2 është paraqitur një listë ku organizatat qytetare janë zgjedhur si të parat nga pothuajse gjysma e të anketuarve (49%). Lista vazhdon me institucionet shtetërore (48%) dhe qytetarët (45%). Është interesante që të rinjtë e cilësojnë përgjegjësinë për ndërtimin e paqes kryesisht në nivel kombëtar dhe te institucionet shtetërore, ndërsa autoriteti lokal, i cili duhet të jetë instanca e parë për sigurinë dhe paqen në komunitetet lokale, është në vendin e katërt sipas 22% të të anketuarve. Kjo gjendje reflekton hierarkinë e përgjithshme në vend, ku shumica e funksioneve janë vendosur në nivel kombëtar.

Sipas intervistës me përfaqësuesin e Ministrisë së Punëve të Brendshme, Ministria zhvillon një sërë aktiviteteve edukative në shkolla për parandalimin e dhunës dhe për rritjen e sigurisë dhe qetësisë midis të rinjve. Në lidhje me përgjegjësitë në nivel lokal, përfaqësuesi i Ministrisë së Punëve të Brendshme e vlerëson si të rëndësishme krijimin e Këshillave lokale për parandalimin e dhunës. Disa prej komunave kanë themeluar Këshilla lokale për parandalimin e dhunës. Këshillat lokale për parandalimin e dhunës njihen si të rëndësishme në politikat lokale për sigurinë dhe qetësinë dhe duhet të kenë një rol të rëndësishëm, veçanërisht në sigurimin e një rrjedhje të shpejtë të informacionit midis palëve të interesuara lokal dhe ndërmarrjen e veprimeve të shpejta për të përmirësuar sigurinë dhe mbrojtjen e qytetarëve. Këto korpus mund të mendojnë edhe për përfshirjen e të rinjve në përbërjen e tyre dhe në këtë mënyrë të rrisin besimin e të rinjve në pushtetin lokal. Gjithashtu, Ministria e Punëve të Brendshme ka zhvilluar Strategjinë për Përfshirjen dhe Komunikimin me Komunitetin (2024 - 2026), aq më tepër, Ministria e Punëve të Brendshme ka zhvilluar një Strategji për Përfshirjen dhe Komunikimin me Bashkësinë (2024 - 2026)¹⁵ e cila synon përfshirjen e anëtarëve të komunitetit në mbrojtjen e sigurisë publike dhe identifikimin dhe trajtimin e kërcënimeve të sigurisë në bashkëpunim me policinë në nivel lokal. Një nga masat e parashikuara me Strategjinë është përfshirja e të rinjve në zbatimin e Strategjisë.

#	Faktorët/Institucionet	% e të anketuarve
1.	Organizatave civile	49%
2.	Institucionet shtetërore	48%
3.	Qytetarët	45%
4.	Komunat	22%
5.	Organizatave fetare	21%
6.	Partitë politike	20%
7.	Bizneset	8%

Tabela 2: Institucionet që merren me ndërtimin e paqes

¹⁵ Ministria e Punëve të Brendshme, Strategjia e Angazhimit dhe Komunikimit të Komunitetit për periudhën 2024-2026, është në dispozicion në: https://mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/strategji/Strategjia%20komunikacija_PO684887.pdf.

Grupmosha 19 - 24 vjeç beson se organizatat e shoqërisë civile nuk janë aq të përfshira në ndërtimin e paqes sa dy grupmoshat e tjera. Nxënësit e shkollave të mesme në moshën 15 - 18 vjeç mendojnë se shteti dhe organizatat e shoqërisë civile janë po aq të angazhuara në këtë aspekt. Në rajonin e Vardarit dhe Pollogut, besohet se qytetarët janë më të përfshirë në ndërtimin e paqes krahasuar me rajonet e tjera, ndërsa organizatat e shoqërisë civile dhe institucionet shtetërore konsiderohen të përfshira. Në rajonin Verilindor, vetëm 9% e të rinjve besojnë se pushteti vendor është i përfshirë në ndërtimin e paqes, një shifër më e ulët se në rajonet e tjera. Kjo mund të lidhet me ndjenjën më të ulët të sigurisë për të rinjtë në këtë rajon.

Përfundime dhe rekomandime

- Njohuria konceptuale dhe kuptimi i ndërtimit të paqes nga të rinjtë janë shumë të ulëta. Çështja kryesore është se gjysma e të anketuarve nuk janë të njohur me konceptin e ndërtimit të paqes. Të rinjtë që jetojnë në bashkësi multietnike janë më të prekur nga aktivitetet e ndërtimit të paqes dhe zgjidhjes së konflikteve, duke e rritur njohurinë e tyre në lidhje me këto koncepte.
- Të rinjtë e intervistuar tregojnë aktivizëm dhe interes të ulët për të marrë pjesë në veprime dhe iniciativa që promovojnë paqen dhe sigurinë. Aktivizmi rinor në aktivitetet e ndërtimit të paqes është më i madh se të rinjtë që demonstronë një kuptim të konceptit të ndërtimit të paqes. Përveç kësaj, të rinjtë nga rajoni i Pollogut janë më aktiv se moshatarët e tyre nga rajonet tjera. Llojet e aktiviteteve të ndërmarra për ndërtimin e paqes përfshijnë ngjarje kulturore, eko-aksione, aktivitete formale dhe joformale arsimore dhe ngjarje sportive.
- Protestat civile dhe aktivitetet politike janë më pak të njohura se të gjitha ngjarjet e përmendura për promovimin e paqes dhe sigurisë. Të rinjtë shqiptarë janë dukshëm më aktivë në protestat civile, ndërsa të rinjtë romë dhe shqiptarë janë më të përfshirë në aktivitete fetare për të promovuar paqen dhe sigurinë.
- Të rinjtë nuk kanë informacione për aktivitetet e autoriteteve lidhur me paqen dhe sigurinë. Ata që kanë informacione përmendin aktivitete edukative, ligjëratat, dhe aktivitete për parandalimin e dhunës në shkollë.
- Organizatat civile renditen në pozicionin më të lartë në listën e autoriteteve të përfshira në ndërtimin e paqes dhe sigurisë, ndjekur nga institucionet shtetërore dhe qytetarët. Të rinjtë i përcaktojnë përgjegjësitë për ndërtimin e paqes kryesisht në nivel kombëtar dhe te institucionet shtetërore, ndërsa pushteti lokal, i cili duhet të jetë pika e parë për sigurinë dhe paqen në komunitetet lokale, renditet shumë ulët në listën e institucioneve përgjegjëse. Kjo situatë reflekton hierarkinë e përgjithshme në vend, ku shumica e përgjegjësive janë të vendosura në nivelin kombëtar.
- Këshillat lokale për parandalimin e dhunës janë njohur nga Ministria e Punëve të Brendshme si një trup i rëndësishëm në sigurinë dhe paqen në nivel lokal. Përfshirja e të rinjve në këto struktura dhe aktivitetet e tyre të lidhura me paqen dhe sigurinë mund të rrisë besimin e tyre në autoritetet lokale.

Pas përfundimeve pasojnë rekomandimet, të cilat përfshijnë:

- Institucionet shtetërore përgjegjëse për sigurinë dhe arsimin duhet të vazhdojnë dhe të promovojnë zbatimin e programeve formale dhe joformale të edukimit për të sjellur konceptet e ndërtimit të paqes, mbrojtjes dhe sigurisë tek të rinjtë. Programet duhet të përshtaten për grupmoshat e ndryshme të të rinjve. Të gjitha shkollat në vend duhet të përfshihen në këto programe.
- Komunitetet duhet të formojnë Këshilla lokale për parandalimin e dhunës. Ata që nuk kanë ende këto Këshilla duhet të bëjnë përpjekje dhe të ndajnë një buxhet të mjaftueshëm për funksionimin e këtyre strukturave. Këshillat gjithashtu mund të mendojnë për përfshirjen e përfaqësuesve të këshillave rinore lokale dhe të të rinjve në përbërjen e tyre, duke rritur kështu besimin e të rinjve në autoritetet lokale. Gjithashtu, mundësia për rregullimin ligjor të këtyre strukturave mund të shqyrtohet, veçanërisht me Ligjin për Vetëqeverisjen Lokale ose legjisllacionin relevant.
- Njësitë e vetëqeverisjes lokale në bashkëpunim me institucionet lokale përgjegjëse për paqen dhe sigurinë, si dhe Këshillat lokale për parandalimin e dhunës (në komunitet ku ekzistojnë), duhet të përgatisin dhe të financojnë aktivitete të të rinjve për promovimin dhe nxitjen e paqes dhe sigurisë. Zbatimi i këtyre programeve duhet të organizohet në bashkëpunim me këshillat rinore lokale dhe Qendrat rinore të formuara, të cilat janë përgjegjësi ligjore e vetëqeverisjes lokale.

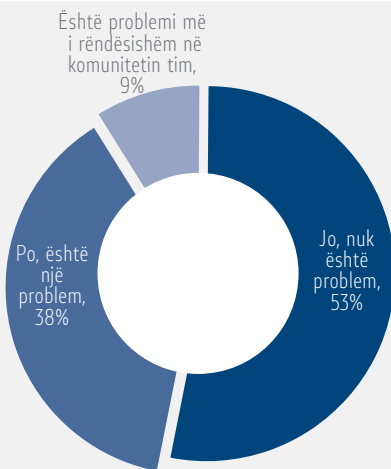
5.3 KUNDËRVËNIA NDAJ EKSTREMIZMIT TË DHUNSHËM DHE RADIKALIZIMIT

Ashtu si shumë vende në rajon dhe Evropë, Maqedonia e Veriut nuk ka qenë imune ndaj ndikimit negativ të ekstremizmit dhe radikalizimit. Sipas përkufizimit të OSBE-së, ekstremizmi i dhunshëm dhe radikalizimi që çon në terrorizëm është "një proces dinamik me të cilin një individ e pranon dhunën terroriste si mënyrë e mundshme, ndoshta edhe legjitime, e veprimit. Eventualisht, mirëpo jo detyrimisht, kjo mund të çojë në atë që personi të përfaqësojë për terrorizëm, të veprojë në mbështetje të terrorizmit ose të përfshihet në terrorizëm." Ky seksion eksploron se sa të informuar janë të rinjtë për ekstremizmin e dhunshëm dhe radikalizimin. Gjithashtu, seksioni hulumton qëndrimet e të rinjve në lidhje me riintegrimin dhe risocializimin e personave të dënuar, veçanërisht të ish-luftëtarëve.

– Perceptimi i të rinjve për praninë dhe ndikimin e radikalizimit dhe ekstremizmit të dhunshëm

Shumica e të rinjve (53%) besojnë se radikalizimi nuk është një problem në komunitetin e tyre. Megjithatë, për 38% të të rinjve, radikalizimi është një shqetësim. Ky numër përputhet me opinionin e disa përfaqësuesve të organizatave rinore të intervistuar, të cilët thanë se ideologjia radikale nuk është e përhapur gjerësisht, por është e pranishme në vende dhe komunitete në territorin e vendit tonë.

Të rinjtë nga rajoni Lindor (76%) dhe i Pollogut (47%) shohin radikalizimin si një problem në një shkallë shumë më të lartë krahasuar me rajonet e tjera (të dhënat ndryshojnë nga 7% në 39%). Po ashtu, 24% e të rinjve nga rajoni i Vardarit besojnë se radikalizimi është problemi më i madh në komunitetin e tyre.

Grafiku 14: Perceptimi i radikalizimit

“Për mua, radikalizimi është i lidhur me terrorizmin. Ka disa grupe që tërheqin të rinjtë drejt këtyre fenomeneve.”

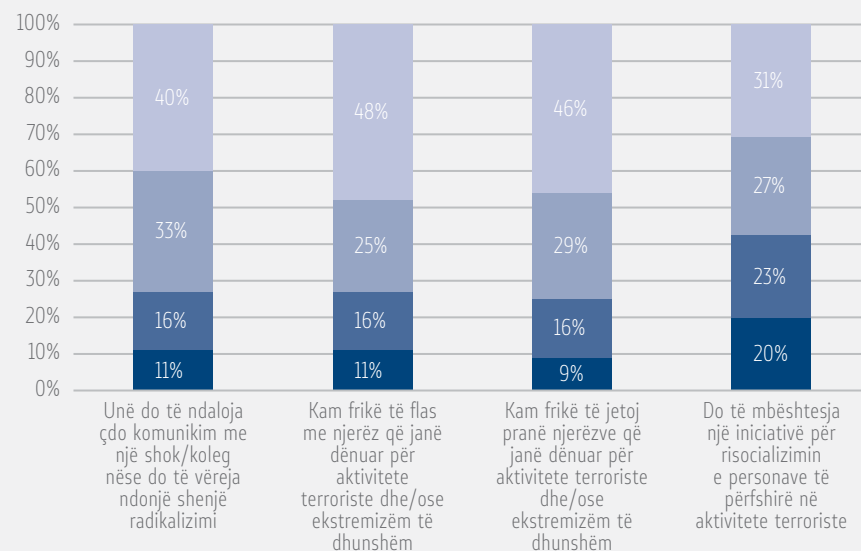
Mashkull, Strugë

Të rinjve iu kërkua të zgjidhnin tre faktorët më të rëndësishëm që nxisin radikalizimin. Politika u zgjodh në krye të listës nga 58% e të anketuarve, e ndjekur nga dallimet ekonomike (40%) dhe feja (37%). Politika dominon si një shtytës i rëndësishëm në rajonin e Shkupit (67%) në krahasim me rajonet e tjera që variojnë nga 50% në 57%. Të rinjtë që jetojnë në qytete theksojnë një rëndësi të dukshme të politikës (61%) krahasuar me ata që jetojnë në zonat rurale (54%). Dallimet ekonomike dominojnë në rajonin Vugperëndimor në krahasim me faktorët e tjerë dhe rajonet e tjera. Feja dominon në Pellagoni dhe Shkup.

Është interesante që të rinjtë janë të vetëdijshëm për praninë e radikalizimit në hapësirën digjitale. 23% e të anketuarve besojnë se hapësira digjitale është një shtytës i rëndësishëm. Përveç kësaj, të rinjtë nga rajoni Jugperëndimor e konsiderojnë hapësirën digjitale si një shtytës po aq të rëndësishëm të radikalizimit sa politika. Ata që jetojnë në zonat rurale (27%) e konsiderojnë hapësirën digjitale si një shtytës më të rëndësishëm në krahasim me të anketuarit që jetojnë në qytete (20%). Hapësira digjitale është një shtytës i rëndësishëm i radikalizimit sipas të rinjve shqiptarë (37%) dhe të rinjve romë (25%) krahasuar me 18% të maqedonasve. Të rinjtë e përfshirë në diskutimet e fokus grupeve folën për një sërë kërcënimesh dhe shqetësimesh sigurie në hapësirën digjitale. Ata mund të mos

theksojnë radikalizimin e drejtpërdrejtë si një nga kërcënimet, por japin shembuj të komunikimit me të rritur që nuk i njohin, kërcënime të keqpërdorimit të të dhënave personale, fotografive dhe çështjeve të sigurisë që lidhen me profilet e tyre në rrjetet sociale.

Të rinjtë e përfshirë në hulumtim në përgjithësi nuk janë të gatshëm të komunikojnë ose të jetojnë pranë njerëzve që janë dënuar për aktivitete terroriste/ekstremizëm të dhunshëm ose që tregojnë shenja radikalizimi, me 73% deri në 75% të të anketuarve që janë dakord me këto deklarata (nivelet 3 dhe 4 në shkallë). Grafiku 15 tregon qëndrimet e të anketuarve në situata të caktuara në një shkallë ku 1 është “Nuk jam aspak dakord” dhe 4 është “Jam plotësisht dakord”. Përveç kësaj, është e evidente se 43% e të anketuarve nuk e mbështesin risocializimin e ish-luftëtarëve ose personave të dënuar për aktivitete terroriste dhe ekstremizëm të dhunshëm (nivelet 1 dhe 2 në shkallë).

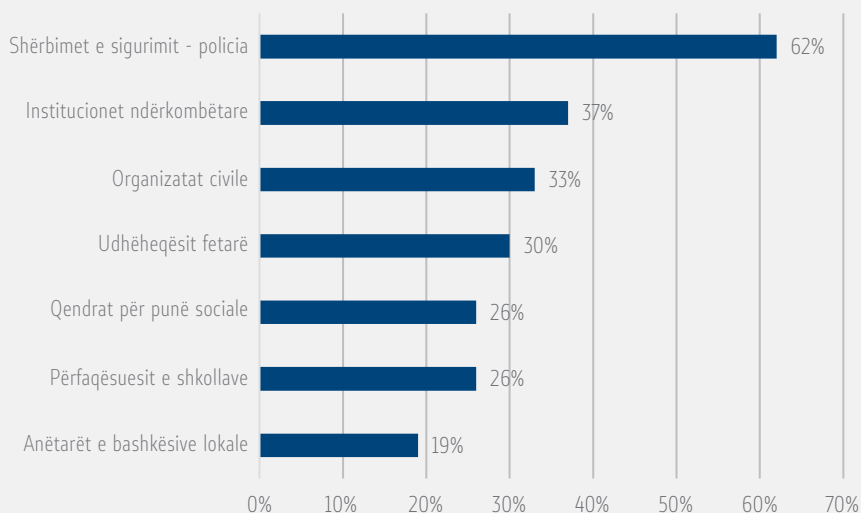

Grafiku 15: Qëndrimet e të rinjve ndaj personave të dënuar për aktivitete terroriste/ekstremizëm të dhunshëm

– Roli i publikut dhe i institucioneve në parandalimin dhe reagimin ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit

Të anketuarve iu kërkua të përcaktonin rolin e aktorëve të ndryshëm në parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit. 62% e të rinjve besojnë se policia është aktori me rolin më të madh në parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit, e ndjekur nga organizatat ndërkombëtare (37%) dhe organizatat e shoqërisë civile (33%).

Edhe pse të rinjtë shqiptarë (48%) besojnë se policia ka rolin më të madh në parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit, kjo përqindje është më e ulët në krahasim me romët (75%) dhe maqedonasit (67%); ndërsa etnitë e tjera variojnë nga 44% deri në 50%. Për më tepër, të rinjtë shqiptarë (37%) besojnë se udhëheqësit fetarë kanë një rol më të rëndësishëm në krahasim me maqedonasit (27%), ndërsa për 36% të romëve, roli i qendrave të punës sociale është veçanërisht i rëndësishëm në krahasim me grupet e tjera etnike që varion nga 20% në 29%.

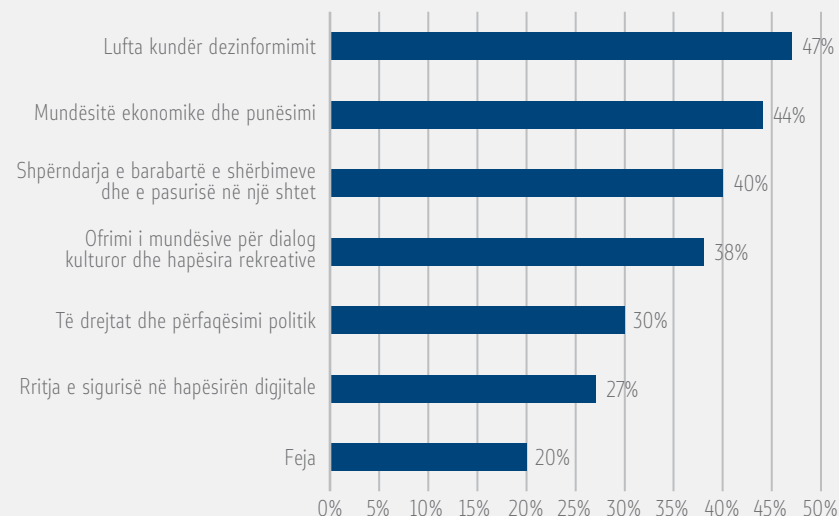
Grafiku 16: Roli i publikut dhe institucioneve në parandalimin dhe reagimin ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit

Në rajonin Vugperëndimor, strukturat civile (si organizatat e shoqërisë civile, udhëheqësit fetarë dhe liderët e komuniteteve fqinje) dhe organizatat ndërkombëtare kanë një rol më të rëndësishëm në kundërvënien ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit krahasuar me policinë. Organizatat ndërkombëtare kanë një rol veçanërisht të rëndësishëm sipas të anketuarve nga rajoni Lindor. Sipas të dhënave, roli i përfaqësuesve të shkollave dhe Qendrave të Punës Sociale në parandalimin dhe reagimin ndaj ekstremizmit të dhunshëm nuk njihet sa duhet nga të rinjtë.

“Dua të theksoj se në lidhje me praninë e ekstremizmit të dhunshëm dhe terrorizmit, organizata jonë ka paraqitur një qëndrim në Qeveri dhe shërbimet e sigurisë shtetërore kanë reaguar me shpejtësi. Të gjitha aktivitetet ekstremiste janë trajtuar në përputhje me rrethanat, duke kufizuar ndikimin dhe përhapjen e tyre tek të rinjtë në nivel lokal.”

Palët e interesit nacional, organizata rinore

Të anketuarit besojnë se lufta kundër dezinformimit është faktori më i rëndësishëm në përgjigjen ndaj radikalizimit, sipas 47% të të anketuarve. Ky konstatim lidhet me perceptimin e shpjeguar më parë të të rinjve për rëndësinë e hapësirës digjitale si një nga shtytësit e radikalizimit. Përkatesisht, hapësira digjitale është kanali më i përdorur i komunikimit mes të rinjve, i cili i ekspozon ata ndaj informacioneve të ndryshme. Për të mbrojtur veten e tyre, të rinjtë duhet të kenë aftësi kritike dhe analitike dhe edukim bazë për ndikimin e radikalizimit dhe ekstremizmit të dhunshëm. Lufta kundër dezinformimit pasohet nga mundësitë ekonomike dhe punësimi (44%) dhe shpërndarja e barabartë e mallrave dhe shërbimeve (40%). Të anketuarit meshkuj dhe femra ndoqën të njëjtin trend për rëndësinë e faktorëve të ndryshëm në parandalimin e radikalizimit.

Grafiku 17: Faktorët Parandalues të Radikalizimit

Lufta kundër dezinformimit dhe mundësitë ekonomike dhe punësimi janë po aq të rëndësishme si përgjigje për parandalimin e radikalizimit sipas grupmoshës 19 deri në 24 vjeç. Të rinjtë e kësaj grupmoshe janë të ekspozuar ndaj tregut të punës, prandaj pritet që ata të vlerësojnë mundësitë ekonomike dhe punësimin si të rëndësishme. Këto dy faktorë janë po aq të rëndësishëm edhe për të rinjtë që jetojnë në qytete. Ata që jetojnë në zonat rurale preferojnë dialogun kulturor (39%) në masë të njëjtë me mundësitë ekonomike dhe punësimin (40%). Sipas 36% të të rinjve shqiptarë, dialogu kulturor është po aq i rëndësishëm sa mundësitë ekonomike dhe punësimi, ndërsa për 48% të të rinjve romë, dialogu kulturor është faktori i dytë më i rëndësishëm në parandalimin e radikalizimit. Përveç kësaj, dialogu kulturor është një faktor shumë më i rëndësishëm në rajonet e Vardarit, Lindjes dhe Pellagonisë në krahasim me rajonet e tjera. Në rajonin Jugperëndimor, rritja e sigurisë në hapësirën digjitale është një faktor shumë më i rëndësishëm (60%) si përgjigje ndaj radikalizimit në krahasim me rajonet e tjera që variojnë nga 9% deri në 43%.

Përfundime dhe rekomandime

- Në përgjithësi, të rinjtë janë të informuar për radikalizimin dhe konsiderojnë se radikalizimi nuk është problem në komunitetet e tyre. Megjithatë, më shumë se 1/3 e të anketuarve e konsiderojnë radikalizimin si një problem.
- Politika është zgjedhur si shtytësi kryesor i radikalizimit, e ndjekur nga dallimet ekonomike dhe feja. Është interesante që të rinjtë janë të vetëdijshëm për praninë e radikalizimit në hapësirën digjitale.
- Në përgjithësi, të rinjtë nuk janë të gatshëm të komunikojnë me persona të dënuar për aktivitete terroriste/ekstremizëm të dhunshëm dhe nuk mbështesin risocializimin e tyre.
- Tek të rinjtë, policia luan rolin më të madh në kundërvënien ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit, e ndjekur nga organizatat ndërkombëtare dhe organizatat e shoqërisë civile. Në rajonin Jugperëndimor, strukturat civile (si organizatat e shoqërisë civile, udhëheqësit fetarë dhe udhëheqësit e komuniteteve fqinje) dhe organizatat ndërkombëtare kanë një rol më të rëndësishëm në kundërvënien ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit në krahasim me rajonet e tjera.
- Roli i përfaqësuesve të shkollave dhe qendrave të punës sociale në parandalimin dhe reagimin ndaj ekstremizmit të dhunshëm nuk njihet sa duhet nga të rinjtë.
- Të rinjtë besojnë se lufta kundër dezinformatave është faktori më i rëndësishëm në parandalimin e radikalizimit. Gjegjësish, hapësira digjitale është kanali më i përdorur i komunikimit mes të rinjve, i cili i ekspozon ata ndaj informacioneve të ndryshme. Për të mbrojtur veten nga keqinformimi, të rinjtë kanë nevojë për arsimim dhe aftësi të të menduarit kritik. Faktorë të tjerë përgjegjës për parandalimin e radikalizimit janë mundësitë ekonomike dhe shpërndarja e barabartë e mallrave dhe shërbimeve.

Pas përfundimeve pasojnë rekomandimet, të cilat përfshijnë:

- Qeveria dhe institucionet shtetërore që marrin pjesë në Komitetin Kombëtar për Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm dhe Luftën kundër Terrorizmit duhet të ndajnë fonde të mjaftueshme për zbatimin e aktiviteteve që lidhen me të rinjtë në kuadrin strategjik për kundërvënien ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe luftën kundër terrorizmit.
- Organizatat civile dhe organizatat ndërkombëtare duhet të bashkëpunojnë me institucionet shtetërore dhe autoritetet lokale për të zhvilluar dhe ofruar informacion praktik për të rinjtë në lidhje me sistemet lokale dhe nacionale për parandalimin e radikalizimit dhe ekstremizmit të dhunshëm.

5.4 DHUNA TEK TË RINJTË

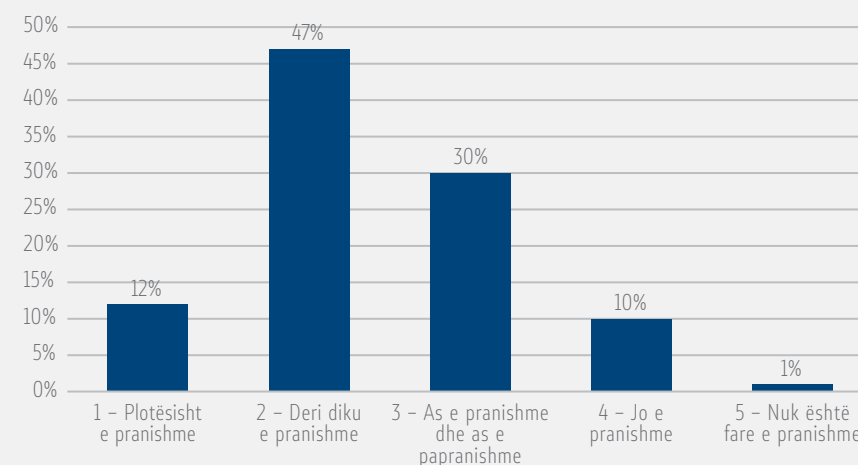
Dhuna tek të rinjtë është një nga shqetësimet kryesore, jo vetëm në Maqedoninë e Veriut, por edhe në vendet e Ballkanit Perëndimor dhe në nivel ndërkombëtar. Në kontekstin kombëtar, dhuna përkufizohet në kuadrin strategjik kombëtar si: “të gjitha llojet e dhunës fizike ose mendore, lëndimit ose abuzimit, neglizhencës, abuzimit ose shfrytëzimit të një fëmije, duke përfshirë abuzimin seksual.”¹⁶

¹⁶ Strategjia Kombëtare për Parandalim dhe Drejtësi për Fëmijët në Republikën e Maqedonisë së Veriut (2022-2027) dhe Plani i Veprimit (2022-2023) janë në dispozicion në: <https://dspdp.com.mk/vesti/promocija-na-nacionalnata-strategjia-za-prevencija-i-pravda-za-decata-2022-2027/>

Këto dukuri analizohen në përgjithësi duke përdorur rezultatet e studimit kërkimor, si dhe duke i krahasuar me studime të ngjashme për dhunën, veçanërisht dhunën tek të rinjtë në shkolla.

– Perceptimet e dhunës tek të rinjtë

Të rinjtë e anketuar u pyetën për nivelin e dhunës tek të rinjtë. 59% e të rinjve thonë se dhuna është “plotësisht e pranishme” ose “disi e pranishme” tek të rinjtë, krahasuar me vetëm 11% që besojnë se dhuna “nuk është fare e pranishme” ose “nuk është e pranishme”. Një përqindje pak më e lartë e vajzave të reja (61%) besojnë se dhuna është “plotësisht e pranishme” ose “disi e pranishme” krahasuar me 56% të djemve të rinj. Përveç kësaj, grupmosha 19 deri në 24 vjeç e konsideron dhunën si “plotësisht të pranishme” ose “disi të pranishme” (61%) në një proporcion pak më të madh krahasuar me dy grupmoshat e mbetura, të dyja me 57%.

Grafiku 18: Prania e dhunës tek të rinjtë

Një përqindje më e vogël e të rinjve shqiptarë (47%) besojnë se dhuna është e pranishme tek të rinjtë në krahasim me boshnjakët (82%), serbët (75%), romët (66%), maqedonasit (63%), turqit (59%) dhe vllahët (45%). Të rinjtë nga rajonet e Pollogut (35%), Pellagonisë (40%) dhe Jugperëndimit (41%) besojnë gjithashtu se dhuna nuk është shumë e pranishme në krahasim me të rinjtë nga pesë rajonet e tjera që variojnë nga 64% në 78%. Një përqindje më e madhe e të rinjve nga qytetet (61%) besojnë se dhuna është e pranishme sesa ata që jetojnë në zonat rurale (56%).

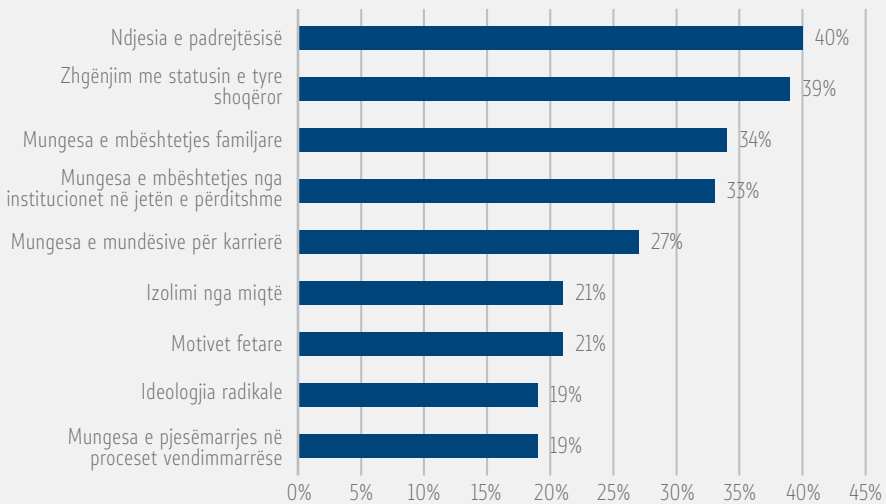
“Të rinjtë në shkollat fillore dhe të mesme janë të ekspozuar ndaj dhunës nga bashkëmoshatarët. Gjatë kësaj periudhe, jemi në pubertet dhe ndryshimet në sjelljen tonë janë të ndjeshme.”

Femër, 20 vjeçare (Shkup)

Të dhënat e Ministrisë së Punëve të Brendshme tregojnë një rritje të lehtë të dhunës, veçanërisht dhunës së bashkëmohatarëve dhe dhunës kibernetike. Është rritur numri i viktimave të dhunës si dhe i të rinjve si autorë të veprave kriminale. Në vitin 2022, numri i fëmijëve viktimë të dhunës ishte 62, ndërsa në vitin 2023 ky numër është 74. Praktika e Ministrisë së Punëve të Brendshme tregon se të rinjtë janë të ekspozuar ndaj kërcënimeve dhe dhunës ndaj sigurisë, veçanërisht në vende publike dhe në hapësirën digjitale. Fokus i tyre është në aktivitetet dhe masat parandaluese me të rinjtë e shkollave fillore dhe të mesme, ndërsa institucionet tjera si Agjencia për Rini dhe Sport kanë pasur aktivitete ku përfshiheshin të rinjtë mbi 19 vjeç.

Tri arsyet kryesore që motivojnë sjelljen e dhunshme tek të rinjtë janë ndjenja e padrejtësisë (40%), zhgënjimi nga statusi i tyre social (39%) dhe mungesa e mbështetjes familjare (34%). Gjithashtu vlerësohet shumë afër mungesa e mbështetjes nga institucionet (33%). Pjesë të barabarta të vajzave të reja dhe djemve të rinj konsiderojnë si arsye kryesore ndjenjën e padrejtësisë dhe zhgënjimit me statusin e tyre shoqëror. Përveç kësaj, vajzat e reja besojnë se mungesa e mbështetjes nga familja dhe mungesa e mbështetjes nga institucionet janë faktorë po aq të rëndësishëm që motivojnë aktet e dhunshme.

Të rinjtë shqiptarë (27%) zgjedhin ideologjinë radikale si arsyen e tretë më të rëndësishme për sjellje të dhunshme, ndërsa të rinjtë romë (32%) zgjedhin mungesën e mundësive për karrierë. Përgjigjet e etnive të tjera si vllahët, boshnjakët, serbët dhe turqit janë përgjithësisht të ndara ndërmjet ndjenjës së padrejtësisë dhe zhgënjimit të statusit të tyre shoqëror, ndërsa faktorëve të tjerë u kushtohet shumë më pak vëmendje. Zhgënjimi nga statusi i tyre shoqëror dominon në grupin e gjimnazistëve, ndërsa studentët e universitetit konsiderojnë se ndjesia e padrejtësisë është faktori dominues. Një përqindje dukshëm më e madhe e të rinjve në rajonin Jugperëndimor (67%) zgjedhin zhgënjimin me statusin e tyre social si faktor dominues krahasuar me rajonet e tjera që variojnë nga 12% në 48%. Ndjenja e padrejtësisë dominon në rajonin e Pellagonisë dhe në rajonin Lindor.

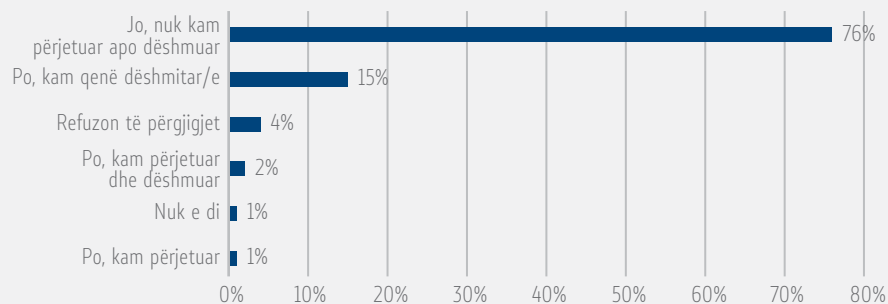
Grafiku 19: Faktorët që motivojnë sjelljen e dhunshme

Nga intervistat me udhëheqësit kombëtarë në fushën e arsimit, është e qartë se shteti është i vetëdijshëm për dhunën në shkolla, si në ato të shkollës fillore ashtu edhe në ato të mesme. Mekanizma të ndryshëm janë ndërmarrë për të siguruar parandalimin dhe mbrojtjen e nxënësve nga dhuna. Në Ministrinë e Arsimit dhe Shkencës është krijuar një departament i veçantë për këshillimin e prindërve, i cili merret me rastet e dhunës. Dhuna mund të raportohet në adresën e email-it të dedikuar për këtë qëllim. Shkollat fillore janë të detyruara të zbatojnë Udhëzimin për procedurën e raportimit dhe mbrojtjes së nxënësve viktimë të dhunës dhe të integrojnë aktivitetet për parandalimin dhe mbrojtjen nga dhuna në statutet dhe programet e tyre vjetore. Gjithashtu, Byroja për Zhvillimin e Arsimit në vitin 2022 dhe 2023 ka zhvilluar një cikël trajnimesh për mësuesit dhe personelin ndihmës në shkollat fillore për mbrojtjen nga dhuna. Konkluzioni është se buxheti për trajnime nuk është i mjaftueshëm edhe pse ka nevojë dhe vullnet për zbatimin e programeve të trajnimit.

- Eksperienca me dhunën

18% e të rinjve të përfshirë në hulumtim kanë përjetuar ose qenë dëshmitarë të dhunës ose të dyja. Një përqindje më e madhe e të rinjve në grupmoshat 15 - 18 dhe 19 - 24 vjeç (16%) kanë qenë dëshmitarë të dhunës krahasuar me grupmoshën 25 - 29 vjeç (13%). Një përqindje dukshëm më e lartë e të rinjve nga rajoni i Pollogut (25%) kanë qenë dëshmitarë të dhunës në krahasim me të rinjtë nga rajonet e tjera (që variojnë nga 5% në 17%). Një përqindje më e madhe e të rinjve romë (32%) kanë qenë dëshmitarë të dhunës në 12 muajt e fundit krahasuar me maqedonasit (15%). Grupet e tjera etnike variojnë nga 15% deri në 18%, ndërsa vetëm 9% e të rinjve shqiptarë kanë qenë dëshmitarë të dhunës.

Shumica e të rinjve me përvojë dhune ose kanë përjetuar ose dëshmuar dhunë verbale (80%), ndjekur nga 74% që kanë përjetuar ose qenë dëshmitarë të dhunës fizike. Llojet e tjera të dhunës, si ajo sociale, psikologjike, kibernetike dhe seksuale, raportohen në një përqindje dukshëm më të ulët. Sipas studimit "#SharedFutures - Perceptimet e të rinjve për paqen në Ballkanin Perëndimor",

Grafiku 20: Përvoja dhe dëshmia e dhunës

të realizuar nga UNDP në vitin 2021, mesatarisht 12% në vend kanë përjetuar dhunë në formën e gjuhës së urrejtjes, online dhe offline.

Dhuna fizike dominon në deklaratat e djemve të rinj. 80% e djemve të rinj kanë përjetuar apo dëshmuar dhunë fizike krahasuar me 66% të vajzave të reja. Gjithashtu, dhuna verbale, sociale dhe psikologjike dominon në deklaratat e vajzave të reja. 84% e vajzave të reja kanë përjetuar ose dëshmuar abuzim verbal krahasuar me 76% të djemve të rinj. Një përqindje më e madhe e vajzave të reja kanë përjetuar dhunë seksuale (4%) krahasuar me djemtë e rinj (2%). Sipas të njëjtit studim, “në shumicën e vendeve, vajzat e reja përjetuan dukshëm më shumë ngacmime seksuale sesa djemtë e rinj.”

Të rinjtë e grupmoshës 15 - 18 vjeç përjetojnë më shpesh dhunë fizike dhe verbale, ndërsa dhuna mendore është më e pranishme në grupmoshën 25 - 29 vjeç. Të rinjtë shqiptarë (81%), romët (76%) dhe vllahët (67%) përjetojnë dhunë fizike më shpesh në krahasim me maqedonasit (69%). Të gjithë të anketuarit nga etnia serbe dhe turke kanë përjetuar dhunë fizike. Dhuna verbale është më pak e përhapur tek të rinjtë shqiptarë (69%) krahasuar me maqedonasit (82%), romët (82%) dhe turqit (80%). Të gjithë të anketuarit nga etnia boshnjake dhe vllahe kanë përjetuar dhunë verbale. Të gjitha llojet e tjera të dhunës (dhuna psikologjike, sociale dhe kibernetike) janë më të përhapura tek të rinjtë shqiptarë në krahasim me maqedonasit, romët, serbët, turqit, vllahët dhe boshnjakët. 5% e shqiptarëve dhe 6% e romëve kanë përjetuar apo dëshmuar dhunë seksuale në krahasim me 2% të maqedonasve. Grupet e tjera etnike si turqit, serbët, vllahët dhe boshnjakët nuk kanë përjetuar apo dëshmuar dhunë seksuale.

“Informacionet që mbledhim në lidhje me dhunën vijnë nga stafi profesional. Të dhënat zakonisht mblidhen për grupmoshat 6 - 10, 11 - 14 dhe 15 - 18 vjeç. Në vitin e fundit, të dhënat tregojnë se dhuna mbizotëron në grupmoshën nga 10 deri në 14 vjeç, ku dhuna nga bashkëmohatarët është mbizotëruese, më shpesh djemtë janë viktimat të dhunës fizike, ndërsa vajzat të abuzimit psikologjik.”

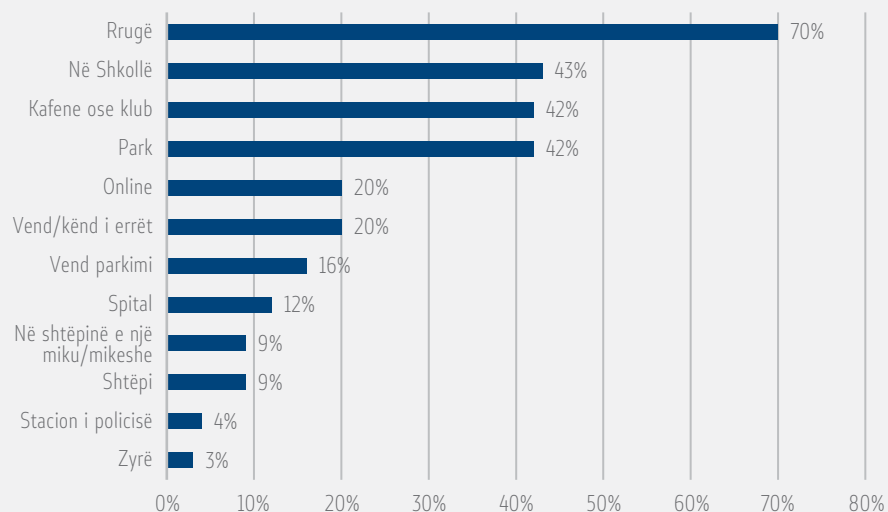
Zyrtar Shtetëror, institucion publik

Në rajonin Jugperëndimor, dhuna psikologjike është e përhapur në të njëjtën masë si dhuna fizike dhe ajo verbale. Ngacmimi seksual është i raportuar në rajonin e Vardarit (8%), Lindjes (5%), Pollogut (4%) dhe Shkupit (2%), ndërsa në katër rajonet e tjera nuk ka të dhëna për përvojën ose dëshmitë e dhunës seksuale nga të anketuarit.

Sipas të dhënave të anketës, duket se dhuna në institucione dhe vende pune është më pak e përhapur se ajo në vende publike si parqe, rrugë, dhe bare, si dhe krahasuar me atë në shtëpi dhe shkollë. Përvoja e të rinjve të anketuar tregon se shumica e tyre kanë përjetuar ose janë dëshmitarë të dhunës në rrugë (70%), e ndjekur nga dhuna në shkollë (43%) dhe dhuna në parqe dhe bare, respektivisht me 42% në secilin vend. Në shumicën e vendeve të anketuara (7/12), një përqindje më e madhe e vajzave të reja se sa e djemve të rinj kanë përjetuar dhunë si viktimë ose dëshmitar. Dallimi është veçanërisht i rëndësishëm për dhunën e përjetuar ose të dëshmuar në shtëpinë e një miku/mikeshe, ku 15% e vajzave të reja raportuan dhunë (si viktimë ose dëshmitar) krahasuar me 5% të djemve të rinj.

Në diskutimet në fokus grupet, të rinjtë raportojnë shembuj të dhunës fizike në rrugë, kur grupe të rinjsh rrihen me njëri-tjetrin në një kohë dhe vend të paracaktuar. Ata gjithashtu theksojnë se në shkolla, në vende publike dhe në evente kulturore ka prani të drogave dhe substancave të ndryshme psikoaktive që mund të ndikojnë në sjelljen e dhunshme të të rinjve. Përdorimi i llojeve të ndryshme të substancave psikoaktive në aktivitete kulturore për të rinjtë është konfirmuar edhe nga përfaqësuesi i Ministrisë së Punëve të Brendshme si një rrezik për sigurinë.

Veçanërisht shqetësuese janë të dhënat për dhunën e përjetuar ose të dëshmuar në shkolla. Përkatesisht, 81% e grupmoshës nga 15 deri në 18 vjeç kanë përjetuar dhunë në shkollë, një gjë që konfirmon se dhuna është në masë të madhe prezente në shkollat fillore dhe të mesme. Gjithashtu, 13% e kësaj grupmoshe kanë përjetuar apo dëshmuar dhunë në shtëpi, që është një proporcion dukshëm më i madh krahasuar me grupmoshat 19 - 24 dhe 25 - 29 vjeç. Në grupin e të rriturve, përvoja ose dëshmitarët e dhunës në klube dhe bare janë më të shpeshta. Të rinjtë nga komuniteti

Grafiku 21: Dhuna në vende të ndryshme

shqiptar përjetojnë ose dëshmojnë dhunë në shtëpi (32%), në shkollë (56%) dhe në spital (29%) në një përqindje dukshëm më të lartë krahasuar me bashkëmohatarët e tyre maqedonas dhe nga mostra e përgjithshme.

Të rinjtë nga diskutimet në fokus grupe theksojnë se dhuna e bashkëmohatarëve është shumë e pranishme në shkolla. Ata ndajnë shembuj të dhunës së bashkëmohatarëve, dhunës verbale dhe diskriminimit në shkolla. Për shembull, nëse një i ri ndjek një shkollë tekstili ku regjistrohen kryesisht femra, ai me siguri do të përjetojë abuzim verbal nga bashkëmohatarët e tij. E njëjta gjë vlen nëse një femër ndjek një shkollë ku regjistrohen kryesisht djem.

Sipas të dhënave nga hulumtimi i fundit për të drejtat e fëmijëve të realizuar nga Fondacioni për Iniciativa Arsimore dhe Kulturore "Hap pas Hapi" dhe Avokati i Popullit në vitin 2023 me 600 nxënës nga shkollat fillore nga klasa e shtatë deri në klasën e nëntë, 43% e nxënësve konfirmojnë praninë e dhunës në shkolla, ndërsa 46% ishin viktimat e dhunës. Gjithashtu, 40% e nxënësve besojnë se dhuna verbale është më e shpeshta, e ndjekur nga dhuna fizike dhe shqetësimet emocionale.

Përfundime dhe rekomandime

- Dhuna është e pranishme tek të rinjtë në vend. 18% e të rinjve kanë përjetuar dhe/ose qenë dëshmitarë të dhunës, ndërkohë që këto shifra janë shumë më të larta tek të rinjtë në shkollat fillore dhe të mesme. Përveç kësaj, edhe zyrtarët nacional konfirmojnë se dhuna është prezente dhe deklarojnë masa të ndryshme për parandalimin dhe luftën kundër dhunës. Megjithatë, zbatimi i këtyre masave në praktikë dhe raportimi i dhunës në shkolla tek institucionet përgjegjëse ende mungon.
- Shumica e të rinjve besojnë se ndjenja e padrejtësisë, zhgënjimi me statusin e tyre shoqëror dhe mungesa e mbështetjes familjare janë arsyt kryesore të dhunës. Mungesa e mbështetjes nga institucionet është gjithashtu shumë e afërt. Për grupet e reja, statusi i tyre social është shkaku kryesor i dhunës.
- Dhuna verbale është kryesisht e pranishme tek të rinjtë, e ndjekur nga dhuna fizike. Vajzat e reja më së shumti përjetojnë dhunë verbale, psikologjike dhe sociale, ndërsa djemtë e rinj janë kryesisht viktimat apo dëshmitarë të dhunës fizike. Vajzat e reja përjetojnë ngacmime seksuale më shpesh sesa djemtë e rinj.
- Dhuna në institucione dhe në vendet e punës është më pak e përhapur. Të rinjtë përjetuan ose dëshmuar dhunën kryesisht në vende publike si parqe, rrugë dhe bare dhe dhunë nga bashkëmohatarët në shkolla. Vajzat e reja ndajnë përvoja të rëndësishme ose dëshmojnë dhunë në shtëpinë e një miku/mikeshe.

Pas përfundimeve pasojnë rekomandimet, të cilat përfshijnë:

- Ministria e Arsimit dhe Shkencës duhet të inkurajojë më tej zbatimin e Udhëzimeve për procedurën e raportimit dhe mbrojtjes së nxënësve viktimat të dhunës në shkollat fillore dhe duhet të gjejë mekanizma për të inkurajuar nxënësit, mësuesit dhe shërbimet mbështetëse shkollore për raportimin e dhunës.
- Qeveria dhe Kuvendi duhet të përshpejtojnë procedurën për miratimin e Ligjit për arsimin e mesëm dhe të parashikojnë nene për mbrojtjen, parandalimin dhe raportimin e dhunës.
- Është e nevojshme përgatitja, miratimi dhe vënia në zbatim të udhëzimeve për procedurën e raportimit dhe mbrojtjes së nxënësve viktimat të dhunës në shkollat e mesme sa më shpejt të jetë e mundur.

- Programet e trajnimit të mësuesve për parandalimin, mbrojtjen dhe raportimin e dhunës në shkolla duhet të zbatohen në vazhdimësi dhe për të gjithë mësuesit në vend. Për më tepër, programe të ngjashme mund të dizajnohen për nxënësit e shkollave fillore dhe të mesme për arsimim sistematik formal dhe joformal. Gjithashtu, autoritetet duhet të hetojnë dhe transferojnë modele dhe praktika të suksesshme të aplikuara në vendet e huaja për parandalimin dhe mbrojtjen e dhunës në shkolla.
- Ministria e Punëve të Brendshme dhe autoritetet vendore duhet të bëjnë vlerësime të sigurisë së vendeve publike si rrugë, parqe dhe bare dhe të marrin masa shtesë për të forcuar sigurinë e të rinjve, veçanërisht të vajzave të reja.
- Trupi Koordinues Kombëtar për Mbrojtjen e Fëmijëve nga Abuzimi dhe Neglizhimi duhet t'i bëjë të dhënat për dhunën mes të rinjve në vend të sakta dhe transparente dhe lehtësisht të aksesshme për të gjithë aktorët.

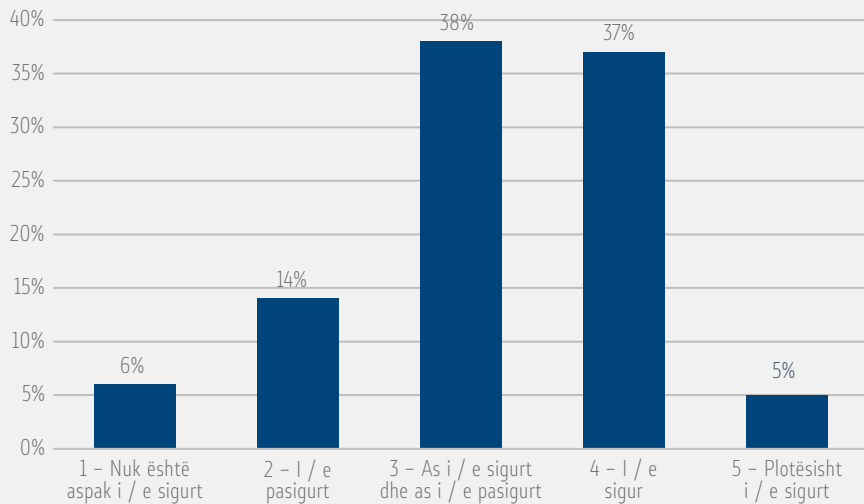
5.5 NGACIMI KIBERNETIK – BULLIZMI KIBERNETIK

Ngacimi kibernetik është një formë e veçantë e dhunës, e cila shpjegohet detajisht si situata kur dikush është i keq, i papërshtatshëm ose tallet me të tjerët duke dërguar ose vendosur mesazhe ofenduese dhe/ose foto në një kompjuter ose përmes një telefoni celular. Mesazhet ose fotot ofenduese mund të jenë përmes postës elektronike, telefonave celularë, mesazheve tekstuale, faqeve personale në internet si Facebook, TikTok, Instagram, Telegram, YouTube dhe dhomave të bisedave. Në bashkëpunim me studimet kërkimore të shumta të kryera në tre vitet e fundit, kemi vërejtur se ngacimi kibernetik është veçanërisht i pranishëm në rrjetet sociale midis bashkëmohatarëve. Ngjarjet e fundit në rajon lidhur me dhunën ndaj të rinjve në shkolla ndaj bashkëmohatarëve dhe mësuesve kanë përfunduar tragjikisht, duke lënë fëmijët si viktimat. Këto ngjarje kanë origjinën e tyre në komunikimin në hapësirën digjitale, duke aktivizuar alarmet e institucioneve për të marrë masa më serioze, duke iu kushtuar vëmendje të veçantë komunikimit në hapësirën digjitale dhe parandalimit të dhunës. Në fakt, në kontekstin tonë kombëtar, shumica e aktorëve dhe përfaqësuesve të organizatave të shoqërisë civile të intervistuar në këtë studim e përkufizojnë dhunën përmes dhunës ekzistuese të bashkëmohatarëve në shkolla, e cila ndodh kryesisht në rrjetet sociale.

– Perceptimet e të rinjve për sigurinë në hapësirën digjitale

42% e të anketuarve në hulumtim ndjehen "të sigurt" ose plotësisht të sigurt kur përdorin internetin, ndërsa 20% të tjerë nuk ndihen të sigurt. Megjithatë, një përqindje relativisht e madhe e të anketuarve (38%) që ndihen "as të sigurt dhe as jo të sigurt" mund të sugjerojë nevojën për hulumtim të mëtejshme për të shpjeguar arsyet e kësaj situatë dhe për të vlerësuar nëse nevojitet arsim shtesë që të rinjve t'u rritet besimi i tyre dhe të shprehin qëndrimet e tyre ndaj sigurisë në internet.

Diskutimet e fokus grupeve të kryera në të tetë rajonet zbuluan situata të ngjashme, ku të rinjtë ndahen mes ndjenjës së të qenurit të sigurt në internet dhe ndjenjës së të qenurit as të sigurt dhe as të pasigurt.

Grafiku 22: Siguria dhe mbrojtja në hapësirën digjitale

“Nuk ndihem e sigurt kur shoh një njoftim në faqen e internetit që thotë: “pranoi të gjitha cookies”, pasi nëse klikoj këtë opsion dhe faqja nuk është e sigurt, ka rrezik që informacioni personal në faqen time dhe të dhënat në laptop të ekspozohen, duke përfshirë kodin PIN dhe numrin e regjistrimit.”

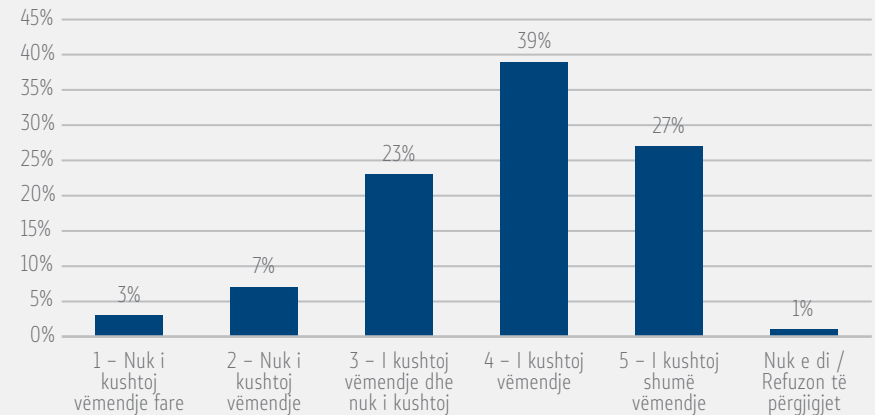
Femër, 17 vjeçare (Strugë)

Ndjenja e të qenurit as të sigurt dhe as të pasigurt është veçanërisht e theksuar tek të rinjtë nga komuniteti shqiptar (48%). Të rinjtë boshnjakë (55%) dhe romët ndihen kryesisht të sigurt (48%) krahasuar me 45% të maqedonasve dhe 32% të shqiptarëve.

As shumica e të rinjve në rajonin Lindor nuk ndihen të sigurt dhe pasigurt (56%), një shifër që është dukshëm më e lartë në krahasim me rajonet e tjera që variojnë nga 26% në 41%. Të rinjtë nga rajoni Jugperëndimor ndihen jashtëzakonisht të pasigurt (19%) krahasuar me rajonet e tjera, që variojnë nga 1% në 11%, ndërsa të rinjtë nga rajoni i Pellagonisë shumica e tyre ndihen “të sigurt” ose “plotësisht të sigurt” (56%).

Shumica e të rinjve (66%) i kushtojnë vëmendje mbrojtjes së të dhënave personale dhe informacionit të tyre në internet. Megjithatë, 23% e të rinjve nuk i kushtojnë asnjë kujdes mbrojtjes së të dhënave personale. Vajzat e reja janë më pak të kujdesshme (64%) krahasuar me djemtë e rinj (68%). Të rinjtë nga rajoni Verilindor (80%) dhe Jugperëndimor (77%), për shkak të ndjenjës së tyre të pakënaqësisë në lidhje me sigurinë në internet, janë veçanërisht të kujdesshëm në mbrojtjen e të dhënave të tyre personale në krahasim me rajonet e tjera dhe në përgjithësi në shumicën e

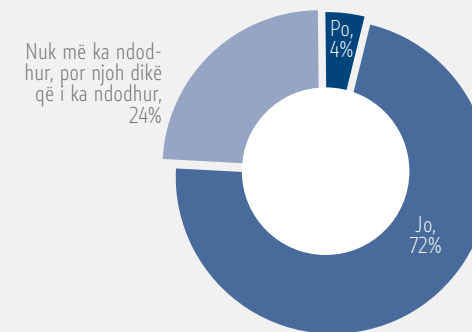
popullsisë. Të rinjtë serbë (79%) dhe shqiptarët (71%) janë më të kujdesshëm në mbrojtjen e të dhënave personale krahasuar me turqit (67%), maqedonasit (65%), vllahët (65%), romët (50%) dhe boshnjakët (45%).

Grafiku 23: Mbrojtja e të dhënave personale në internet

- Përvoja me cenimin e sigurisë dhe mbrojtjen në hapësirën digjitale

Shumica e të anketuarve (72%) nuk kanë përjetuar një situatë ku fotot e tyre, videot, ose të dhënat janë përdorur në internet pa lejen e tyre. 24% e të tjerëve njohin dikë që ka përjetuar këtë lloj abuzimi në internet.

Grafiku 24: Përvoja me keqpërdorimin e të dhënave personale

Përveç kësaj, në Maqedoninë e Veriut ka pasur raste kur fotografi dhe materiale të vajzave dhe grave të reja janë marrë nga profilet e tyre personale në media sociale dhe janë shpërndarë në internet. Një nga rastet e tilla është ai i "Public Room" (Grupi Dhoma Publike në Telegram),¹⁷ (Javna soba group on Telegram), ku djemtë shpërndanë ilegalisht foto nudo të vajzave dhe grave (përfshirë edhe të miturve) kryesisht nga Maqedonia e Veriut. Më 13 shkurt 2023, Qeveria miratoi ndryshimet në Kodin Penal në lidhje me krimin e përndjekjes, i cili tani është parashikuar me nenin 144-a (Gazeta Zyrtare e RMV-së, nr. 36/2023). Vepra penale e përndjekjes u propozua dhe u miratua për të rritur mbrojtjen e grave kundër sulmeve dhe ngacmimeve, duke përfshirë ngacmimin në internet. Përcaktimi dhe adoptimi i këtij krimi si pjesë e Kodit Penal ishte rezultat i protestave dhe veprimeve të qytetarëve, organizatave dhe aktivistëve civilë në vitin 2021, lidhur me rastin e Dhomës Publike.

Një përqindje dukshëm më e madhe e të rinjve nga rajoni i Vardarit (48%) njohin dikë të cilit të dhënat u janë keqpërdorur në internet, krahasuar me kolegët e tyre nga rajonet e tjera (nga 12% në 23%). Të rinjtë nga fokus grupet ndajnë shembuj të ndryshëm ku bashkëmoshatarët e tyre janë ekspozuar ndaj keqpërdorimit të të dhënave të tyre personale në internet. Kjo tregon se dhuna e këtij lloji është e pranishme në internet dhe të rinjtë nga Maqedonia e Veriut janë nën kërcënimin e drejtpërdrejtë të saj.

Shumica e të rinjve në këtë hulumtim (94%) nuk kanë përjetuar dhunë kibernetike. Megjithatë, të rinjtë nga Pollogu (10%) dhe rajoni i Shkupit (9%) kanë përvojë me dhunën kibernetike më shumë se të rinjtë nga rajonet e tjera, që variojnë nga 1% në 7%.

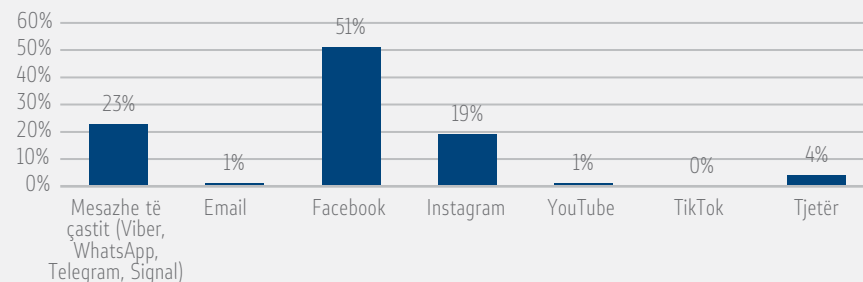
"Dhuna si fenomen nuk është vetëm fizike, ajo ndodh gjithashtu në jetën e përditshme, duke përfshirë edhe dhunën kibernetike. Dhuna kibernetike është një fenomen i ri dhe ne ende nuk kemi mekanizma për ta luftuar atë. Nga hulumtimet tona dhe komunikimi, mund të konkludojmë se kjo lloj dhune është shumë e pranishme tek të rinjtë, shumë më tepër se dhuna fizike."

Palët e interesit nacionale, organizata rinore

Sipas përfaqësuesve të Ministrisë së Punëve të Brendshme, qasja e lehtë në hapësirat dhe përmbajtjet e ndryshme që ofrohen në internet paraqet një kërcënim real për gjeneratat e reja. Fëmijët dhe të rinjtë mund të hyjnë lehtësisht në internet në shtëpi dhe ata shumë lehtë mund të krijojnë komunikim me të rriturit pa mbrojtjen nga prindërit e tyre, duke i lënë ata që të bëhen viktimë të dhunës kibernetike. Ministria po ndërmerr shumë aktivitete për parandalimin e dhunës kibernetike dhe për të edukuar të rinjtë mbi kërcënimet nga interneti dhe mënyrat për të mbrojtur të dhënat personale të tyre.

Nga 77 të anketuar që kanë përjetuar dhunë kibernetike, 51% përballesh me të në rrjetin social Facebook, 23% në aplikacione për mesazhe të çastit (si Viber, WhatsApp, Telegram dhe Signal), dhe 19% në Instagram. Vajzat e reja (57%) përjetojnë më shumë dhunë kibernetike në Facebook krahasuar me djemtë e rinj (45%), të cilët nga ana tjetër përballesh më shumë me dhunën kibernetike gjatë mesazheve të çastit (30% e djemve të rinj kundrejt 16% e vajzave të reja). Rreth 1/3 e të anketuarve të grupmoshës 15 – 18 vjeç përballesh me dhunë kibernetike në Instagram, gjë që çon në përfundimin se ky grup përdor Instagramin më shumë se ata të moshës 19 – 29 vjeç.

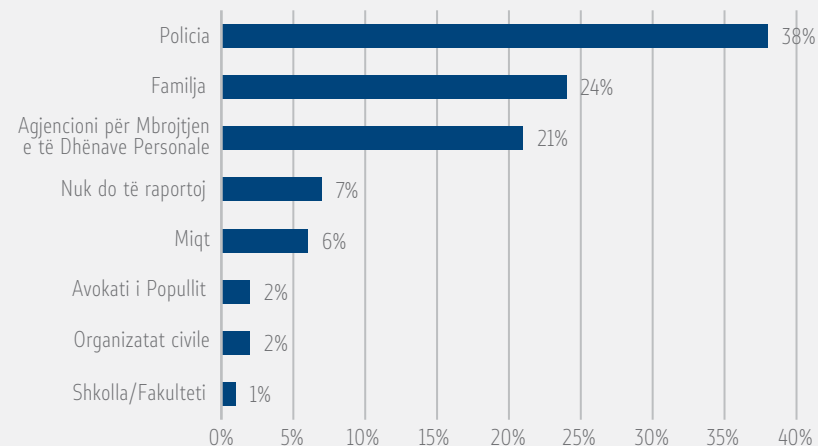
¹⁷ <https://arkiv.portalb.mk/727935-reagime-te-ashpra-nga-kreu-shteteror-per-dhomen-publike-4-persona-te-arrestuar-kryeministri-paralajmeroi-bllokimin-e-telegramit-ne-rmv/>

Grafiku 25: Frekuenca e dhunës kibernetike në rrjete dhe aplikacione të ndryshme sociale

Të rinjtë shqiptarë kanë përvojë të përziera në lidhje me dhunën kibernetike. Shumica prej tyre përballesh me dhunë në Facebook (38%), ndërsa 29% të tjerë përballesh me të në Instagram. Të rinjtë serbë përballesh në mënyrë të barabartë me dhunën kibernetike përmes mesazheve të çastit dhe Instagramit. Maqedonasit dhe turqit kryesisht përjetojnë dhunë kibernetike në Facebook. Të gjithë të anketuarit romë përballesh me dhunë kibernetike vetëm në Facebook. Facebook është rrjeti social më i përdorur në rajonin e Pellagonisë, Jugperëndimit dhe Juglindjes, pasi të gjithë të anketuarit nga këto rajone raportojnë përvojë me ngacmimin kibernetik vetëm në këtë platformë. Përveç kësaj, të anketuarit e fokus grupeve përdorin kryesisht Instagramin dhe TikTok-un, si dhe Snapchat-in dhe YouTube-in.

Kur bëhet fjalë për raportimin e abuzimit të të dhënave personale dhe përmbajtjes në institucione, 38% e të rinjve do të raportojnë në polici, 24% në familje dhe 21% në Agjencinë për Mbrojtjen e të Dhënave Personale. Vihet re se të rinjtë mund të njohin autoritetet përkatëse për raportimin e abuzimit të të dhënave personale në internet.

Grafiku 26: Raportimi i abuzimit me të dhënat dhe përmbajtjet personale

Vajzat e reja janë më të sigurta për të raportuar dhunën kibernetike në familje (28%) sesa për të raportuar në institucione, krahasuar me djemtë e rinj (19%). Grupmosha 15 – 18 vjeç shfaq një përqindje dukshëm më të lartë (40%) në dëshirën për të raportuar dhunën kibernetike në familje në krahasim me dy grupmoshat e mbetura (nga 10% në 21%). Grupmosha 25 - 29 vjeç është më e informuar për rolin e Agjencisë për Mbrojtjen e të Dhënave Personale në trajtimin e keqpërdorimit të të dhënave personale, pasi një pjesë më e madhe e këtij grupi (30%) do të raportonte dhunën kibernetike në këtë institucion krahasuar me grupmoshat e tjera. Nga një perspektivë rajonale, të rinjtë nga rajoni i Pollogut shprehen kryesisht të interesuar të raportojnë për dhunën kibernetike vetëm në familje (50%), ndërsa ata nga rajoni Juglindor preferojnë të raportojnë në polici (61%).

Përfundime dhe rekomandime

- Perceptimi i të rinjve për sigurinë e tyre në hapësirën digjitale është i ndarë. Kjo na bën të kuptojmë se të rinjtë kanë nevojë për arsimim shtesë dhe praktikë të informacionit në lidhje me kërcënimet kibernetike, si dhe për njohjen, parandalimin dhe raportimin e ngacmimeve kibernetike. Rrjedhimisht, të rinjtë nuk janë shumë të shqetësuar për mbrojtjen e të dhënave të tyre në hapësirën digjitale, edhe pse një pjesë e tyre është e informuar për këtë dhe ndërmerri aktivitete për mbrojtjen e të dhënave.
- Abuzimi i të dhënave, fotove personale dhe përmbajtjes në internet nuk haset shpesh tek të rinjtë. Megjithatë, në vitet e fundit ka pasur raste të abuzimit të përmbajtjes në internet, që ka çuar në miratimin e një krimi të ri të përndjekjes në Kodin Penal për mbrojtjen e femrave nga sulmet në hapësirën kibernetike.
- Ngacmimi kibernetik nuk është përjetuar zakonisht tek të rinjtë në anketë. Megjithatë, përfaqësuesit në fokus grupe dhe personeli i shkollës konfirmojnë se dhuna ka “emigruar” në rrjetet sociale, dhe gjuha e urrejtjes dhe dhuna verbale janë llojet më të zakonshme. Pas kësaj, eksperiencat e të rinjve tregojnë se ata janë më së shumti të ekspozuar ndaj dhunës kibernetike në Facebook.
- Të rinjtë në shkollat fillore dhe të mesme raportojnë për përvojat e dhunës kibernetike në familje, ndërsa ata mbi 24 vjeç janë më të vetëdijshëm për rolin e mbrojtjes së të dhënave personale dhe do të raportonin aktin e dhunshëm në polici ose në Agjenci.

Pas përfundimeve pasojnë rekomandimet, të cilat përfshijnë:

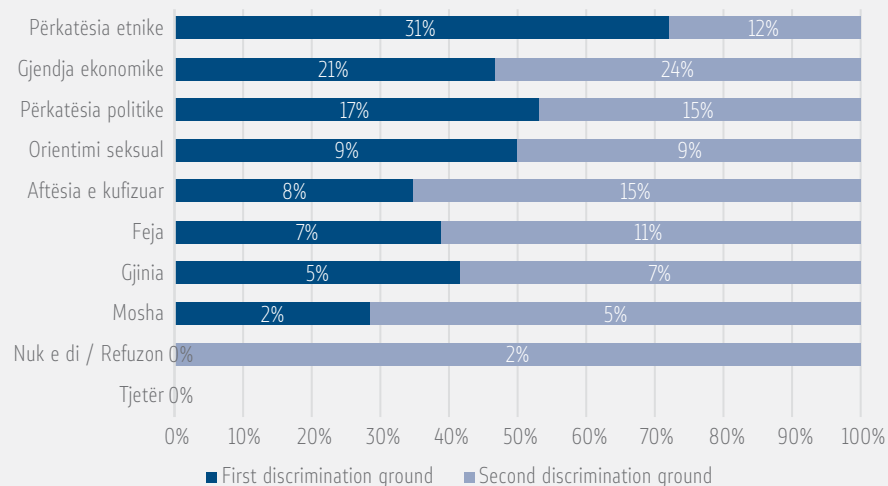
- Të rinjtë duhet të kenë një edukim të vazhdueshëm për arsimimin digjital, të përshtatur me moshën e tyre. Agjencia për Mbrojtjen e të Dhënave Personale dhe Ministria e Shoqërisë Informatike dhe e Administratës duhet të planifikojnë dhe të zbatojnë këto aktivitete në programet e tyre vjetore në bashkëpunim me Ministrinë e Punëve të Brendshme.
- Të rinjtë gjithashtu duhet të marrin një edukim të vazhdueshëm për raportimin e dhunës kibernetike dhe keqpërdorimit të të dhënave. Ata duhet të njoftohen me rolin e institucioneve përgjegjëse si shkollat, autoritetet lokale, policia, Avokati i Popullit dhe procedurat për raportimin e dhunës kibernetike.
- Prindërit duhet të përqendrohen në ekspozimin e fëmijëve të tyre ndaj hapësirës digjitale dhe të ndihmojnë në edukimin e tyre përmes fushatave nacionale për kërcënimet në hapësirën digjitale, duke i informuar ata për mekanizmat në dispozicion dhe institucionet përgjegjëse për raportimin e dhunës kibernetike.

5.6 PËRJASHTIMI DHE DISKRIMINIMI

Diskriminimi është çdo formë ndryshimi, përjashtimi, kufizimi ose preferencë e bazuar në kritere diskriminuese, qoftë nëpërmjet veprimeve ose mosveprimeve, me qëllimin ose efektin e parandalimit, kufizimit, përjashtimit, ndryshimit të lirive, ose shkeljes së të drejtave të një personi ose grupi të caktuar për të pasur një pozicion të barabartë me të tjerët. Kjo përfshin të gjitha format e diskriminimit, duke përfshirë diskualifikimin, mungesën e akomodimit të përshtatshëm, dhe refuzimin e aksesit dhe disponueshmërisë së infrastrukturës, mallrave dhe shërbimeve.

– Perceptimet e të rinjve për diskriminimin

Sipas 31% të të rinjve të anketuar, origjina etnike është arsyeja e parë për diskriminim tek të rinjtë, ndjekur nga 21% e të anketuarve që besojnë se statusi ekonomik është arsyeja kryesore e diskriminimit dhe 17% që besojnë se përkatësia politike është arsyeja e parë për diskriminim. 24% e të anketuarve zgjedhin statusin ekonomik si bazë e dytë për diskriminim, dhe më pas përkatësia politike dhe paaftësia si bazë e dytë për diskriminim.

Grafiku 27: Arsyet për diskriminim

19% e të rinjve në grupmoshën 25 - 29 vjeç, konsiderojnë statusin ekonomik dhe përkatësinë politike si bazë të parë për diskriminim. Në mënyrë të konsiderueshme përqindja më e madhe e të rinjve romë (50%) dhe shqiptarëve (40%) besojnë se përkatësia etnike është baza e parë për diskriminim, krahasuar me 26% të maqedonasve.

Në rajonin e Vardarit, Jugperëndimit dhe Pellagonisë, përkatësia etnike nuk është zgjedhur si baza e parë për diskriminim. Gjegjësisht, 34% e të rinjve nga rajoni i Vardarit e konsiderojnë përkatësinë

politike si arsye e parë të diskriminimit. Në rajonin e Jugperëndimit, për 26% të të rinjve, orientimi seksual është baza e parë e diskriminimit. Në rajonin Juglindor, feja shfaqet si baza e parë për diskriminim së bashku me gjendjen ekonomike.

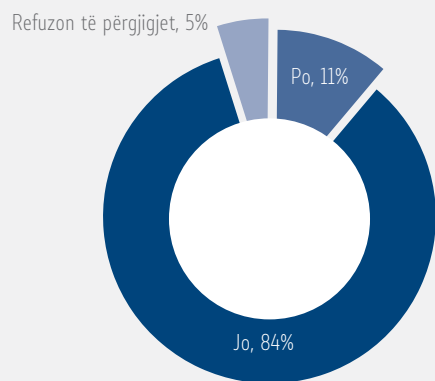
Sa i përket arsyes së dytë më të zakonshme për diskriminim, vajzat e reja nga marrja e mostrës besojnë se aftësia e kufizuar është më e zakonshme në krahasim me përkatësinë politike. Aftësia e kufizuar është gjithashtu arsyeja më e zakonshme e diskriminimit tek të rinjtë nga 15 deri në 18 vjeç. Feja është një bazë më e zakonshme për diskriminimin ndaj shqiptarëve në krahasim me aftësinë e kufizuar dhe përkatësinë politike. Për maqedonasit, aftësia e kufizuar është një bazë më e shpeshtë për diskriminim në krahasim me shqiptarët dhe grupet e tjera etnike. Gjinia shfaqet si një bazë tjetër për diskriminim në rajonin e Pollogut. Në rajonin Verilindor, përkatësia politike është baza e dytë më e zakonshme për diskriminim në krahasim me rajonet e tjera, ku dominon statusi ekonomik si baza e dytë më e zakonshme për diskriminim.

“Ka diskriminim gjinor në vendet e punës ku meshkujve u jepet përparësi në krahasim me femrat”.

Femër, 19 vjeçare (Tetovë)

– Përvojë me diskriminim

84% e të rinjve të anketuar nuk kanë përjetuar apo ndjerë diskriminim. Megjithatë, 11% prej tyre kanë përvoja negative me diskriminimin. Një përqindje pak më e lartë e vajzave të reja (12%) ishin ose ndiheshin të diskriminuara krahasuar me 9% të djemve të rinj. Në lidhje me kategorinë e moshës, shumica e të rinjve të moshës 25 deri në 29 vjeç kanë përjetuar diskriminim (13%) nga

Grafiku 28: Përballja e të rinjve me diskriminim

dy grupmoshat e mbetura, të cilat janë rreth 10%. Të rinjtë romë (32%) kanë përjetuar diskriminim në një proporcion dukshëm më të lartë krahasuar me 9% të maqedonasve dhe të shqiptarëve. Diskriminimi është dukshëm i pranishëm, veçanërisht në rajonin e Pollogut (17%), Lindor (16%) dhe Juglindor (16%). Është interesante se 15% e të anketuarve nga rajoni i Pollogut refuzojnë t'i përgjigjen kësaj pyetjeje, gjë që mund të sinjalizojë se diskriminimi është edhe më i madh, por të anketuarit nuk e ndjejnë atë të sigurt për të raportuar.

Përvojat e të anketuarve që janë diskriminuar ose kanë ndjerë diskriminim konfirmojnë në mënyrë diskriminuese perceptimin e përgjithshëm të bazave më të zakonshme për diskriminim mes të rinjve. Në veçanti, 33% e të rinjve ishin të diskriminuar sipas përkatësisë etnike, e ndjekur nga statusi ekonomik (19%) dhe përkatësia politike (13%).

Për vajzat, gjinia është arsyeja e dytë më e zakonshme për diskriminim. Statusi ekonomik është arsyeja e parë e diskriminimit në grupmoshën nga 15 deri në 18 vjeç. Për maqedonasit, statusi ekonomik është një arsye më e fortë për diskriminim krahasuar me shqiptarët dhe grupet etnike të tjera që kryesisht diskriminohen sipas përkatësisë etnike.

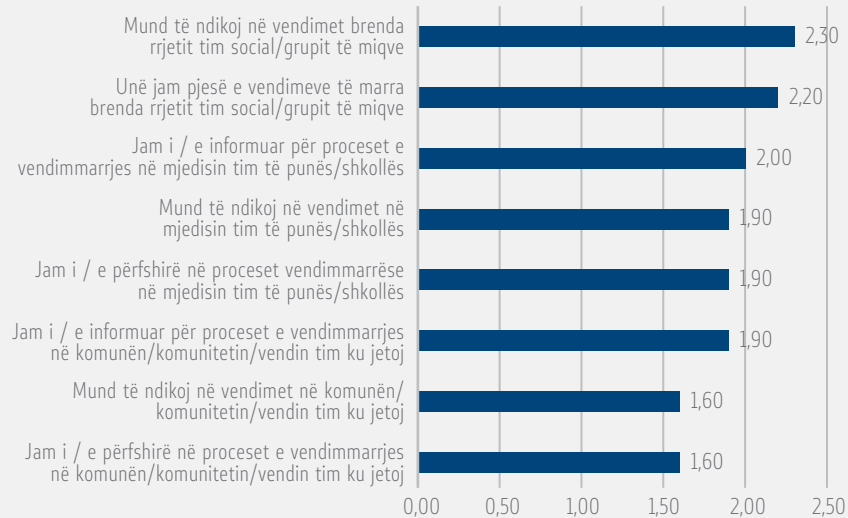
Sipas “#SharedFutures - Perceptimet e të rinjve për paqen në Ballkanin Perëndimor”, UNDP 2021, “Diskriminimi bazuar në moshë, përkatësi politike apo përkatësi etnike është i shpeshtë. Kur bëhet fjalë për diskriminim gjinor, në të gjitha vendet e studimit, vajzat raportuan shumë më tepër diskriminim gjinor se sa djemtë”.

Edhe pse 11% e të rinjve në anketë ishin diskriminuar, vetëm 1% paraqitën ankesë në institucionet si Avokati i Popullit apo Komisioni për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi. Në rajonin e Pollogut, 6% raportuan diskriminim, ndërsa 4% e Shqiptarëve gjithashtu raportuan diskriminim krahasuar me përqindjet më të vogla të maqedonasve dhe grupeve të tjera etnike.

Një bazë tjetër e përmendur shpesh për diskriminim është pamja fizike dhe stili i veshjes së të rinjve. Këto baza u diskutuan kryesisht nga pjesëmarrësit në fokus grupe.

– Pjesëmarrja e të rinjve në komunitetet lokale, shkollat/vendet e punës dhe me miqtë

Për të analizuar se sa të diskriminuar, të përjashtuar apo të përfshirë janë të anketuarit në anketë, atyre iu kërkua të vlerësonin pjesëmarrjen e tyre në procesin e vendimmarrjes në komunitetin lokal, në mjedisin e shkollës / punës ose në grupin e miqve të tyre në një shkallë ku 1 është më pak i përfshirë dhe 4 është shumë i përfshirë. Pjesëmarrja më e madhe vërehet në ndikimin në rrjetin social / grup miqësh (nota mesatare 2.3), ndërsa pjesëmarrja më e vogël në procesin e vendimmarrjes në komunitet (nota mesatare 1.6).

Grafiku 29: Vlerat mesatare për pjesëmarrjen në proceset vendimmarrëse

Një analizë më e detajuar e pjesëmarrjes në nivel të komunitetit vijon si më poshtë:

- Lidhur me nivelin e ndërgjegjësimit për proceset vendimmarrëse në komunitet, të anketuarit (75%) nuk janë të informuar. Vajzat e reja ndihen pak më pak të informuara se djemtë e rinj, ndërsa grupmosha nga 15 deri në 18 vjeç në një përqindje të konsiderueshme janë të pa informuar (84%). Në mënyrë të ngjashme, 93% e të anketuarve nga rajoni i Pellagonisë dhe 88% e të rinjve në rajonin e Pollogut konsiderohen të jenë të pa informuar. Romët (93%) janë më pak të informuar në krahasim me maqedonasit (75%) dhe shqiptarët (73%).
- Rrjedhimisht, ata që konsiderohen të pa informuar janë gjithashtu më pak të përfshirë në vendimmarrje. Nëse 75% e të rinjve nuk ishin të informuar për proceset e marrjes së vendimeve, 86% konsiderojnë se praktikisht nuk janë të përfshirë në proceset vendimmarrëse në komunitetet e tyre. Vajzat e reja janë disi më pak të përfshira se djemtë e rinj, si dhe nga grupmosha nga 15 deri në 18 vjeç. Të rinjtë nga Pellagonia dhe Pollogu janë më pak të përfshirë në proceset e vendimmarrjes në krahasim me bashkëmoshatarët e tyre sesa në rajonet e tjera. Romët janë më pak të përfshirë (95%) se maqedonasit (85%) dhe shqiptarët (84%).
- 86% e të anketuarve besojnë se nuk mund të ndikojnë në vendimet e tyre në komunitetin lokal. Është veçanërisht shqetësues fakti se të anketuarit nga rajoni i Pellagonisë konstatojnë se nuk kanë asnjë ndikim në vendime (99%). Gjithashtu, 95% e romëve të anketuar nuk e besojnë se kanë mundësi të ndikojnë në vendimmarrjet në komunitetin e tyre.

Niveli i informimit, pjesëmarrja në vendimmarrje dhe ndikimi në vendimet në shkollë dhe në mjedisin e punës gjithashtu është i ulët, megjithatë, më i lartë në krahasim me të dhënat për pjesëmarrjen në komunitet. Gjegjësisht:

- Lidhur me shkallën e ndërgjegjësimit për proceset vendimmarrëse në mjedisin shkollor dhe në atë të punës, të anketuarit (66%) nuk janë të informuar. Vajzat e reja ndihen pak më pak të informuara se djemtë e rinj. 81% e të anketuarve nga rajoni i Pellagonisë janë të painformuar, 77% e të rinjve në rajonin e Vardarit dhe 73% e rajonit të Pollogut. 85% e turqve dhe 82% e romëve konsiderohen të painformuar, si dhe 78% e shqiptarëve dhe 61% e maqedonasve.
- Rrjedhimisht, ata që konsiderohen të painformuar janë gjithashtu më pak të përfshirë në vendimmarrje. Nëse 66% e të rinjve nuk ishin të informuar për proceset e vendimmarrjes, 73% konsiderojnë se praktikisht nuk janë të përfshirë në proceset e vendimmarrjes në mjedisin e tyre shkollor ose të punës. Vajzat e reja janë pak më pak të përfshira se djemtë e rinj. Të rinjtë nga rajoni i Pellagonisë, Vardarit dhe Pollogut janë më pak të përfshirë. 84% e romëve dhe 81% e turqve, si dhe 79% e shqiptarëve, nuk përfshihen në proceset vendimmarrëse, krahasuar me 70% e maqedonasve.
- 73% e të anketuarve besojnë se nuk mund të ndikojnë në vendimet e tyre në mjedisin shkollor ose në punë. Kjo përqindje është edhe më e lartë tek të rinjtë turq (93%) dhe tek të rinjtë romë (89%).

“Nuk jam i kënaqur me mënyrën se si na trajtojnë në fakultet gjatë provimeve... përparësi kanë maturantët që mund të vijjnë në çdo kohë, ndërsa ne duhet të jemi atje herët në mëngjes dhe të presim ndonjëherë deri pasdite vonë, të uritur dhe pa forcë. Përparësi kanë ata studentë që njohin profesorët dhe ata që janë nga Shtipi në vend të atyre jashtë Shtipit. Ka pasur situata kur profesorët na kanë thënë të vijmë më vonë, pas një pritje të gjatë, dhe nuk kam mjete financiare për të udhëtuar çdo ditë për në fakultet”.

Femër, 29 vjeçare (Sveti Nikollë)

Për sa i përket përfshirjes në vendimmarrje në rrjetin e tyre social/grupin e miqve, përvojat e të rinjve janë të ndara, megjithëse 57% e tyre mendojnë se nuk janë të përfshirë mjaftueshëm. Më shumë ndjehen të përjashtuar nga rrjetet e tyre sociale/grupet e miqve të rinjtë nga rajoni i Vardarit dhe Pellagonisë krahasuar me bashkëmoshatarët e tyre nga rajone të tjera, ndërsa rajoni i Pollogut dominohet nga ata që ndihen të përfshirë në vendimet e marra brenda rrjeteve/grupeve të tyre të miqve. Në mënyrë të ngjashme, rezultatet tregojnë se të rinjtë kanë mendime të ndara në lidhje me ndikimin e tyre në vendimet e marra brenda rrjeteve të tyre sociale/grupeve të miqve. Kryesisht 54% e tyre mendojnë se nuk mund të ndikojnë ndjeshëm në vendimet e marra brenda rrjeteve të tyre sociale/grupeve të miqve, ndërsa 46% të tjerë janë më të sigurt se kanë një ndikim në vendimmarrjen me miqtë e tyre.

Përfundime dhe rekomandime

- Për të rinjtë e vendit, përkatësia etnike është baza e parë e diskriminimit, pasuar nga përkatësia politike dhe statusi ekonomik. Si bazë e dytë për diskriminimin, ata gjejnë statusin ekonomik, dhe më pas përkatësinë politike dhe aftësitë e kufizuara. Përkatësia etnike dhe politike janë identifikuar si shkaqet kryesore të diskriminimit në dhjetë vitet e fundit, dhe studimet e tjera sugjerojnë se përpjekjet për të reduktuar diskriminimin nuk janë të suksesshme dhe duhet të bëhet më shumë, duke përfshirë prezantimin e disa qasjeve novatore.
- Ndarja politike që ekziston në të gjitha nivelet e shoqërisë, fatkeqësisht, ka një ndikim negativ në jetën e të rinjve dhe në të ardhmen e tyre. Konflikti i kaluar në vend ka shkaktuar ndarjen e qyteteve, kulturave dhe komuniteteve, dhe ende është e pranishme në komunitetet e përziera etnike. Në këtë kontekst, të rinjtë shqiptarë dhe romë në hulumtim e identifikojnë përkatësinë etnike si bazën e parë për diskriminim, një përqindje më të lartë se maqedonasit dhe etnitë e tjera.
- Eksperienca me diskriminim ekziston, megjithëse për një pjesë relativisht të vogël të të rinjve. Shqiptarët, turqit dhe romët përballen me diskriminim më shpesh sesa bashkëqytetarët e tyre maqedonas. Vajzat e reja kanë më shumë gjasa të përjetojnë diskriminim lidhur me gjininë se djemtë e rinj.
- Raportimi i diskriminimit nuk është i zakonshëm tek të rinjtë në vend, duke sinjalizuar ndërgjegjësimin e pamjaftueshëm të institucioneve përgjegjëse për të luftuar diskriminimin, si dhe mungesën e besimit në procedurat për mbrojtje nga diskriminimi.
- Pjesëmarrja e të rinjve në komunitet është në nivel shumë të ulët, duke karakterizuar një atmosferë të përgjithshme të zhgënjimit dhe apatisë. Të rinjtë ndjejnë se nuk janë mjaftueshëm të informuar për proceset e vendimmarrjes në komunitetet e tyre, nuk janë të përfshirë në këto procese vendimmarrëse, dhe nuk besojnë se kanë ndonjë ndikim në vendimet e marra në komunitet.
- Të rinjtë mendojnë se shkolla dhe ambiente të punës janë pak më demokratike në krahasim me komunitetin. Megjithatë, në përgjithësi, mundësia për të ndikuar në vendime është po aq e kufizuar sa në komunitete.
- Trendi i tjetërsimit tek të rinjtë është i dukshëm. Shumica e të rinjve ndjejnë veten të përjashtuar nga vendimet e marra brenda rrjetit të tyre social/grupit të miqve, dhe akoma më tepër prej tyre nuk besojnë se kanë ndonjë ndikim në ato vendime.

Pas përfundimeve pasojnë rekomandimet, të cilat përfshijnë:

- Vendimmarrësit duhet të përfshijnë të rinjtë në zhvillimin e politikave bazuar në dëshmi në lidhje me sigurinë. Është jashtëzakonisht e rëndësishme që të rinjtë të përfshihen në identifikimin e rrezeve të sigurisë në nivel lokal dhe kombëtar dhe në hartimin e zgjidhjeve të përshtatura me nevojat dhe specifikat e rajoneve dhe komuniteteve lokale.
- Ligji për Pjesëmarrjen e të Rinjve dhe Politikën Rinore duhet të zbatohet për të rregulluar përfshirjen dhe angazhimin e të rinjve në nivel nacional dhe lokal në proceset e vendimmarrjes.

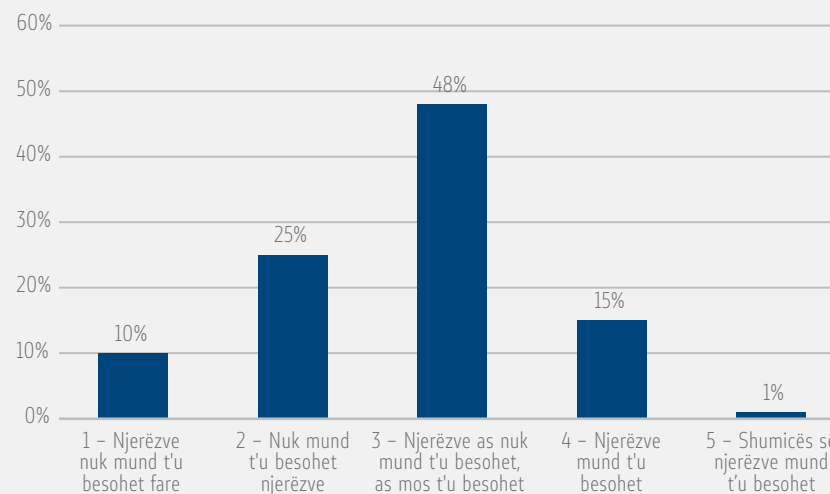
Autoritetet lokale duhet të japin një rol të rëndësishëm për këshillat rinore lokale të krijuara dhe të ndajnë fonde për funksionimin e tyre të duhur. Në ato komuna ku nuk ka këshilla rinore lokale, duhet të formohen sipas dispozitave ligjore të Ligjit për Pjesëmarrjen e të Rinjve dhe Politikën Rinore. Përveç kësaj, Strategjitë lokale për të rinj duhet të jenë në përputhje me Strategjinë nacionale për të rinj dhe t'i kushtojnë një fokus të veçantë fushës së sigurisë.

- Qeveria duhet të ndajë mjete të mjaftueshme për zbatimin e Ligjit për mbrojtje nga diskriminimi dhe t'i sigurojë Komisionit për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi logjistikën e duhur dhe mbështetjen për realizimin e plotë të rolit të tij. Të dhënat për rastet e diskriminimit të të rinjve duhet të zëbërthehen, analizohen dhe të publikohen në mënyrë të duhur.

5.7 BESIMI NË AUTORITETET DHE TË TJERËT, SI DHE MARRËDHËNIET NDËRMJET KOMUNITETEVE

– Perceptimet e besimit

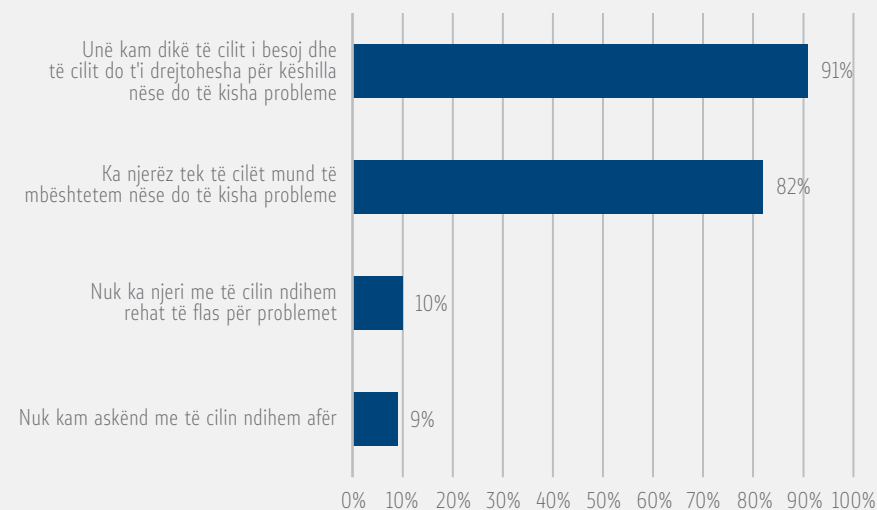
Për sa i përket besimit në përgjithësi, perceptimi i të rinjve është se shumicës së njerëzve as nuk mund t'u besohet. Në fakt, 48% e të rinjve zgjedhin këtë opsion në një shkallë ku 1 është për ata që nuk mund t'u besohet fare dhe 5 për ata që mund t'u besohet. Në të kundërt, 35% e tjerë mendojnë se "njerëzve nuk mund t'u besohet fare" ose "njerëzve mund t'u besohet deri diku".

Grafiku 30: Besimi i përgjithshëm te njerëzit

Kategoritë 19 – 24 dhe 25 – 29 kanë disi më pak besim te njerëzit në krahasim me të rinjtë në moshën 15 – 18 vjeç. Romët dhe turqit kanë pak më shumë besim te njerëzit në krahasim me maqedonasit, shqiptarët dhe etnitetet tjera. Njerëzit nga rajoni Juglindor kanë shumë më pak besim te njerëzit në krahasim me rajonet e tjera.

Të rinjtë e anketuar në këtë studim u pyetën të konfirmojnë ose të mohojnë një listë të deklaratave në lidhje me nivelin e mbështetjes që ata marrin nga njerëzit e tjerë. Të dhënat e analizuara tregojnë se të rinjtë, në përgjithësi, mund të gjejnë mbështetje nga njerëz të tjerë, të cilëve u besojnë dhe tek të cilët mund të kërkojnë ndihmë në rast problemesh apo sfidash.

Grafiku 31: Qëndrimet e të rinjve në lidhje me besimin ndaj njerëzve të tjerë

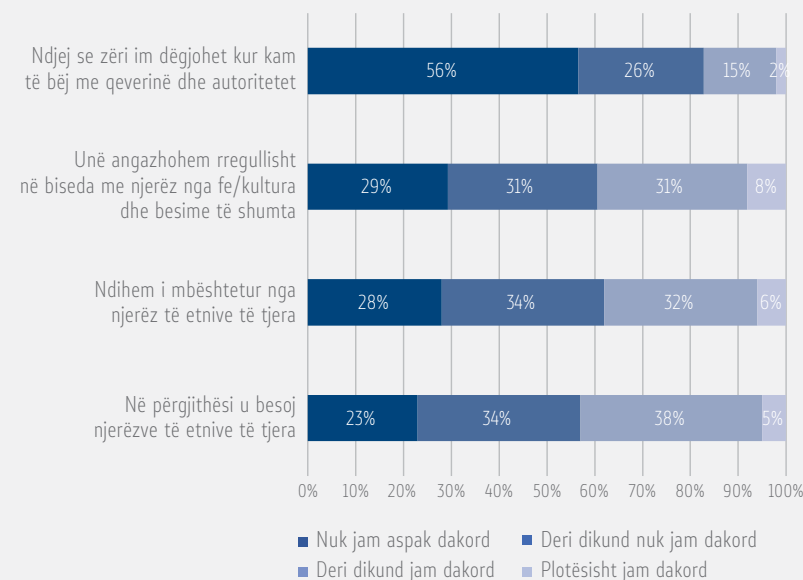
Gjegjësisht:

- Në studimin për nivelin e mbështetjes tek të rinjtë, zbulohet se 91% e të anketuarve kanë një person të cilit i besojnë dhe të cilit do t'i drejtohen në situata problematike. Megjithatë, vetëm 77% e të rinjve shqiptarë kanë dikë në këtë rol, një numër që është më i ulët në krahasim me të rinjtë maqedonas, romë, turq, dhe komunitete të tjera. Në veçanti, një pjesë e konsiderueshme e të rinjve nga rajoni i Pollogut (20%) nuk kanë një person të tillë në këtë rol, duke u bërë ata më të kujdesshëm për këtë çështje krahasuar me grupet tjera.
- Sipas të dhënave, vetëm 10% e të rinjve nuk kanë një person të cilit mund t'i besojnë dhe të kontaktojnë nëse hasin në probleme. Megjithatë, një pjesë dukshëm më e madhe e të rinjve nga rajoni i Pellagonisë (21%) nuk ka asnjë person të tillë. Në fakt, 15% e të rinjve shqiptarë zgjedhin opsionin e njëjtë, që do të thotë që ata nuk kanë askënd të cilin mund t'i besojnë dhe t'i drejtohen nëse hasin në probleme. Në anën tjetër, 14% e të rinjve shqiptarë nuk dinë ose refuzojnë t'i përgjigjen pyetjes së cilit person mund t'i drejtohen nëse hasin në probleme.

- 85% e të rinjve të anketuar kanë njerëz me të cilët ndihen të afërt. Megjithatë, kjo përqindje është më e ulët në rajonet e Pellagonisë (76%) dhe Pollogut (72%), si dhe tek të rinjtë shqiptarë (71%).
- 82% e të rinjve kanë njerëz tek të cilët mund të mbështeten në kohë telashe. Megjithatë, kjo përqindje është më e ulët në rajonet e Pollogut (59%) dhe Jugperëndimor (72%), si dhe në mesin e të rinjve shqiptarë (70%).

– Qëndrimet për marrëdhëniet ndëretnike

Të anketuarit në studim u pyetën të vlerësonin pikëpamjet e tyre për njerëzit nga kulturat dhe etnitë e tjera. Të rinjtë kanë pikëpamje të ndryshme në lidhje me besimin e tyre të përgjithshëm të individët nga bashkësitë e tjera etnike. Në përgjithësi, 57% e tyre nuk besojnë tek njerëzit nga grupet të tjera etnike, ndërsa 43% e tjerë besojnë në individë të etnive të ndryshme.

Grafiku 32: Qëndrimet lidhur me besimin ndaj njerëzve të etnive të tjera.

Vajzat e reja (58%) kanë disi më pak besim te njerëzit e etnive të tjera krahasuar me djemtë e rinj (55%). Gjithashtu, të rinjtë në grupmoshën 15 - 18 vjeç (60%) kanë më pak besim se dy grupmoshat e tjera. Të rinjtë nga rajoni Jugperëndimor dhe rajoni i Pollogut kanë më pak besim te individët nga grupet etnike të tjera në krahasim me rajonet e tjera. Në anën tjetër, njerëzit nga Juglindja, Pellagonia dhe Verilindja shfaqin më shumë besim te individët e etnive të tjera. Shqiptarët (67%) shfaqin më pak besim në njerëz të etnive të tjera.

Sipas studimit rinor në Republikën e Maqedonisë së Veriut 2018/2019 të realizuar nga Friedrich Ebert Stiftung¹⁸ "me siguri mund të vërtetohet se shtetasit maqedonas dhe shqiptarë në vitin 2018 besojnë njëri-tjetrit më pak se në vitin 2013".

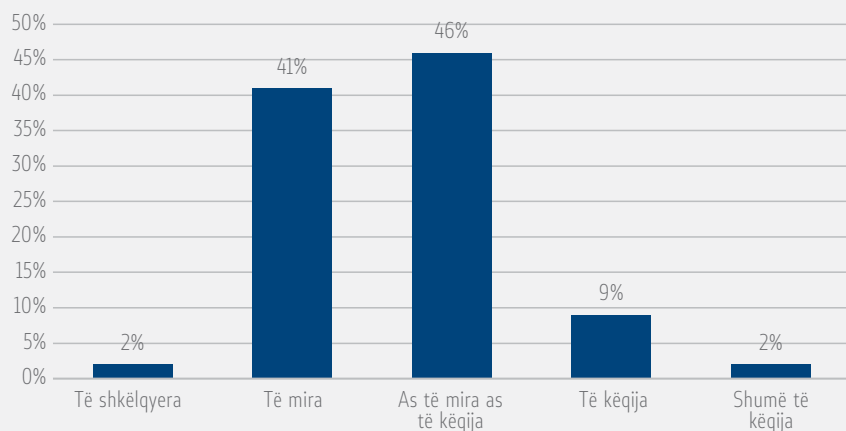
62% e të rinjve nuk pajtohen me deklaratën "Ndihej i mbështetur nga njerëz të etnive të tjera". Mospajtimi me këtë pohim është më i pranishëm në grupmoshën 15 - 18 vjeç (65%) si dhe te të rinjtë nga rajoni Jugperëndimor (79%) dhe rajoni i Pollogut (80%) dhe te të rinjtë shqiptarë (71%).

Rezultatet për komunikimin me të rinj të feve/kulturave dhe besimeve të shumta janë të ngjashme. 61% e të rinjve nuk pajtohen me pohimin "Unë angazhohem rregullisht në biseda me njerëz të feve/kulturave dhe besimeve të shumfështa". Mospajtimi me këtë pohim është më i shprehur në grupmoshën 15 - 18 vjeç (68%) dhe tek të rinjtë shqiptarë (66%). Megjithatë, të rinjtë nga rajoni Verilindor (67% pajtohen me deklaratën) angazhohem rregullisht në komunikim me të rinjtë nga etnitë dhe kulturat e tjera në krahasim me bashkëmoshatarët e tyre nga rajonet e tjera.

"Kisha një koleg maqedonas dhe biseda me të nuk po shkonte mirë. Kuptova se nuk mund të shoqërohesha me të."

Mashkull, 22 vjeçar (Tetovë)

Pothuajse pjesa e barabartë e të rinjve të anketuar vlerësojnë marrëdhëniet ndëretnike/ndërkomunitare si "as të mira as të këqija" (46%) dhe "të mira" (41%).

Grafiku 33: Vlerësimi i përgjithshëm i marrëdhënieve ndëretnike/ndërkomuniteteve

¹⁸ Studimi rinor në Republikën e Maqedonisë së Veriut 2018/2019, Friedrich Ebert Stiftung 2019.

45% e kategorisë së moshës 15 - 18 vjeç i konsiderojnë të mira marrëdhëniet ndëretnike/ndërkomunitare. Një pjesë më e madhe e të rinjve shqiptarë (52%) i konsiderojnë marrëdhëniet ndëretnike/ndërkomuniteteve si as të mira as të këqija në krahasim me maqedonasit (45%), serbët (42%), romët (36%), dhe etnitë e tjera. Të rinjtë nga rajoni i Shkupit, Verilindor dhe Lindor i shohin marrëdhëniet ndëretnike/ndërkomunitare më të këqija se bashkëmoshatarët e tyre nga rajonet e tjera.

- Besimi tek autoritetet

Të anketuarve në anketë iu kërkua të vlerësojnë besimin e tyre në institucionet publike në një shkallë nga 1 (aspak i besueshëm) deri në 4 (plotësisht i besueshëm). Në përgjithësi, besimi në autoritetet publike është përgjithësisht i ulët, duke filluar nga 1.6 deri në 2.2 në shkallë. Autoritetet publike vlerësohen në përgjithësi si "pak të besueshme". Tabela 3 tregon nivelet e besimit për institucionet e ndryshme.

#	Dukuritë	Mesatarja
1.	Kuvendi	1.7
2.	Qeveria	1.6
3.	Liderët e partive politike	1.6
4.	Policia	2.2
5.	Zyrtarët fetarë vendas	2.2
6.	Autoritetet më të larta fetare në fenë tuaj	2.2
7.	Institucionet shëndetësore në nivel lokal	2.1
8.	Institucionet shëndetësore në nivel kombëtar	2.1
9.	Gjykatat	1.7
10.	Komunat	2.0
11.	Organizatet ndërkombëtare	2.1
12.	Organizatet e shoqërisë civile	2.2

Tabela 3: Nivelet e besimit në institucione të ndryshme

Qeveria dhe liderët e partive politike (vlera mesatare = 1.6) konsiderohen më pak të besueshëm, ndjekur nga gjykatat dhe Kuvendi (vlera mesatare = 1.7). Në anën tjetër, më të besueshmet janë policia, udhëheqësit fetarë dhe organizatat e shoqërisë civile (vlera mesatare = 2.2).

"Doja të ndaja mendimin tim për institucionet shëndetësore pasi kam kryer shkollën e mesme mjekësore. Gjatë punës time praktike në këto institucione, nuk më ka pëlqyer qëndrimi i punonjësve ndaj pacientëve. Ata janë treguar gjithmonë jo të sjellshëm dhe të ngutshëm, duke iu kushtuar më shumë gjërave të tjera sesa kujdesit ndaj pacientëve. Kjo më shqetëson për sigurinë tonë si pacientë, si dhe për shëndetin tonë në përgjithësi".

Femër, 19 vjeçare (Shkup)

Kuvendi është më i besueshëm për të rinjtë nga rajoni i Pollogut, ndërsa më pak i besueshëm për të rinjtë e rajonit Verilindor.

Qeveria është më e besueshme për të rinjtë nga rajoni i Pollogut dhe më pak e besueshme për të rinjtë nga rajoni Lindor dhe Verilindor.

Liderët e partive politike janë më të besueshëm për të rinjtë nga rajoni i Pollogut dhe Vardarit dhe më pak të besueshëm për të rinjtë nga rajoni Lindor.

Policia është më e besueshme për të rinjtë nga rajoni i Vardarit dhe më pak e besueshme për të rinjtë nga rajoni Lindor.

Udhëheqësit fetarë lokal dhe liderët fetarë në nivel nacional janë më të besueshëm për të rinjtë e rajonit Juglindor dhe më pak të besueshëm për të rinjtë nga rajoni Verilindor.

Institucionet shëndetësore në nivel lokal dhe nacional janë më të besueshme për të rinjtë nga rajoni i Vardarit dhe më pak të besueshme për të rinjtë nga rajoni Lindor.

Gjykatat janë më të besueshmet për të rinjtë në rajonin e Vardarit dhe Pellagonisë dhe më pak të besueshme për të rinjtë nga rajoni Verilindor.

Pushteti lokal është më i besueshmi për të rinjtë e rajonit të Vardarit dhe më pak i besueshëm për të rinjtë nga rajoni i Pellagonisë.

Organizatata ndërkombëtare janë më të besueshmet për të rinjtë nga rajoni i Vardarit dhe Jugperëndimor dhe më pak të besueshme për të rinjtë nga rajoni Lindor.

Organizatata e shoqërisë civile janë më të besueshmet për të rinjtë nga rajoni i Vardarit dhe Verilindor dhe më pak të besueshme për të rinjtë nga rajoni i Lindjes dhe Pollogut.

Përfundime dhe rekomandime

- Të rinjtë në përgjithësi ndihen ambivalentë në lidhje me besimin te njerëzit e tjerë ose mendojnë se njerëzve nuk u besohet fare. Megjithatë, pjesa më e madhe e të rinjve kanë dikë kujt mund t'ju drejtohen në situata problematike, në telashe, ose dikë me të cilin mund të flasin dhe të ndihen rehat. Kjo ndjenjë e besimit dhe të pasurit dikë të afërt është më e ulët tek të rinjtë shqiptarë, si dhe tek të rinjtë nga rajoni i Pellagonisë dhe Pollogut.
- Qëndrimet për marrëdhëniet ndëretnike duket se janë përgjithësisht të njëjta dhe madje edhe më të këqija se në të kaluarën. Ashtu si në studimet e tjera, shumica e të rinjve nuk u besojnë njerëzve të etnive të tjera, nuk ndihen të përkrahur nga njerëzit e etnive të tjera, dhe nuk mund të angazhohen rregullisht në komunikim me njerëz të përkatësive të tjera kulturore dhe etnike. Përveç kësaj, kjo mungesë e besimit në etnitë e tjera është theksuar veçanërisht tek të rinjtë shqiptarë dhe tek femrat.
- Autoritetet publike në përgjithësi vlerësohen nga të rinjtë si "pak të besueshëm". Qeveria dhe liderët e partive politike janë më pak të besueshëm, ndjekur nga gjykatat dhe Kuvendi. Më të besueshmet janë policia, liderët fetarë dhe organizatat e shoqërisë civile.
- Të rinjtë nga rajoni i Pollogut në përgjithësi kanë një besim më të madh te Kuvendi, Qeveria dhe liderët e partive politike në krahasim me bashkëmoshatarët e tyre, ndërsa besimi i tyre te policia mungon.

Pas përfundimeve pasojnë rekomandimet, të cilat përfshijnë:

- Promovimi i vlerave si besimi dhe respekti reciprok, si dhe kultivimi i bashkëpunimit të mirë ndërkulturor dhe ndëretnik, duhet të bëhet imperativ për autoritetet dhe në të gjitha nivelet e shoqërisë. Të rinjtë duhet të dëshmojnë dhe të përjetojnë përfitimet e kultivimit të këtyre vlerave në realitet, dhe për të arritur këtë, përgjegjësia kryesore i takon autoriteteve.
- Autoritetet duhet të forcojnë dhe të zbatojnë më tej programe më thelbësore për bashkëpunim ndërkulturor dhe ndëretnik në nivel të shkollave dhe komuniteteve lokale. Shkëmbimi i thjeshtë i informacionit dhe mësimi i traditave dhe zakoneve nuk mjafton për të arritur qëllimet e përcaktuara.
- Ndarjet në bazë etnike në shkolla dhe institucione duhet të zvogëlohen, trajtohen sistematikisht dhe përfundimisht të eliminohen. Masat në këtë drejtim duhet të marginalizojnë ndikimin negativ të faktorit politik dhe të përforcojnë rolin e individëve dhe integritetin e tyre si imperativ në marrëdhëniet ndërpersonale dhe profesionale. Për të arritur këtë qëllim, partitë politike dhe shoqëria civile duhet të bashkëpunojnë në zbatimin e integritit multi-etnik dhe të shkojnë përtej demonstrimit të vullnetit drejt ndërmarrjes së veprimeve konkrete. Për më tepër, Ministria e Arsimit dhe Shkencës duhet të nxisë integrimin ndëretnik në shkolla dhe të krijojë kushte cilësore për komunikim të rregullt, mbështetje dhe ndërveprim mes nxënësve të të gjitha komuniteteve etnike.

6. SHQYRTIMI I LITERATURËS

1. Deklarata e OSBE-së për të Rinjtë, Këshilli i Ministrave, Vendimi nr. 3/14, Bazel.
2. Deklarata e OSBE-së për të Rinjtë dhe Sigurinë, Këshilli i Ministrave, Vendimi nr. 5/15, Beograd.
3. Deklarata e OSBE-së për rolin e të rinjve në kontributin e përpjekjeve për paqen dhe sigurinë, Këshilli i Ministrave, Vendimi nr. 18/3, Milano.
4. Rezoluta 2250 (2015) e Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara.
5. Rezoluta 2419 (2018) e Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara.
6. Rezoluta 2535 (2020) e Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara.
7. Ligji për Pjesëmarrjen e të Rinjve dhe Politikën Rinore (Gazeta Zyrtare e RMV-së, nr. 10/2020).
8. Ligji për parandalimin dhe mbrojtjen nga dhuna ndaj grave dhe dhuna në familje (Gazeta Zyrtare e RMV-së, nr. 24/2021).
9. Ligji për sportin (Gazeta Zyrtare e RMV-së, nr. 29/2002).
10. Ligji për familjen (tekst i konsoliduar, Ministria e Punës dhe Politikës Sociale).
11. Ligji për mbrojtjen sociale (Gazeta Zyrtare e RMV-së, nr. 104/2019).
12. Ligji për mbrojtjen e fëmijëve (versioni i konsoliduar, Ministria e Punës dhe Politikës Sociale).
13. Ligji për drejtësi për fëmijët (Gazeta Zyrtare e RMV-së, nr. 66/24).
14. Ligji për arsimit fillor (Gazeta Zyrtare e RMV-së, nr. 169/19 dhe 229/20) dhe Udhëzuesi për procedurën për raportimin dhe mbrojtjen e nxënësve-viktimave të Dhunës.
15. Ligji për arsimit të mesëm (tekst i konsoliduar, Ministria e Arsimit dhe Shkencës).
16. Strategjia nacionale për të rinj 2023 – 2027 me Planin nacional të veprimit 2023 – 2025 (Gazeta Zyrtare e RMV-së, nr. 204/23).
17. Strategjia Nacionale e Republikës së Maqedonisë së Veriut për Luftimin e Terrorizmit (2023 - 2027) dhe Strategjia Nacionale për Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm (2023 - 2027) https://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/nacionalna_strategjia_sne_2023-2027.pdf dhe https://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/nacionalna_strategjia_bpt_2023-2027.pdf.

18. Strategjia Kombëtare për Parandalimin dhe Mbrojtjen e Fëmijëve nga Dhuna (2020 - 2025) dhe Plani i Veprimit (2020 - 2022) <https://www.mtsp.gov.mk/dokumenti.nspk>.
19. Strategjia Nacionale për Parandalim dhe Drejtësi për Fëmijët në Republikën e Maqedonisë së Veriut (2022 - 2027) dhe Plani i Veprimit (2022 – 2027): <http://dspdp.com.mk/vesti/promocija-na-nacionalnata-strategjia-za-prevencija-i-pravda-za-decata-2022-2027/>.
20. Roli i Shoqërisë Civile në Parandalimin dhe Kundërshtimin e Ekstremizmit të Dhunshëm dhe Radikalizimit që shpie drejt Terrorizmit: Një Udhëzues për Evropën Juglindore, OSBE, në dispozicion në: https://www.osce.org/files/f/documents/8/d/411689_0.pdf.
21. Ministria e Punëve të Brendshme, Strategjia për Përfshirje dhe Komunikim me Komunitetin 2024 – 2026, në dispozicion në: https://mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/strategji/Strategjia%20komunikacija_PO684887.pdf.
22. “#SharedFutures- Perceptimet e të rinjve për paqen në Ballkanin Perëndimor”, UNDP 2021, në dispozicion në: <https://www.undp.org/eurasia/publications/shared-futures-youth-perceptions-peace-western-balkans>.
23. “Të drejtat e fëmijëve në shkollat tona”, Fondacioni për Iniciativa Arsimore dhe Kulturore “Hap pas Hapi” dhe Avokati i Popullit, 2023 në dispozicion në: https://www.stepbystep.org.mk/WEBprostor/priracnici/IZVRSNO_REZIME_ISTRAZUVANJE_ZA_PRAVATA_NA_DECATA_MKD.pdf.

7. ANEKSET

7.1 PYETËSOR

Pjesa A - Demografia

A1 Gjinia	1. Mashkull 2. Femër 3. Tjetër 3. Nuk dëshiron të përgjigjet
A2 Kategoria e moshës	1. 15 - 18 2. 19 - 24 3. 25 - 29
A3 Arsimi më i lartë i përfunduar	1. Arsimi fillor 2. Arsimi i mesëm 3. I lartë 4. Diplomë Master 5. Doktoraturë 6. Nuk ka arsim formal
A4 Cila është përkatësia juaj etnike?	1. Maqedonase 2. Shqiptare 3. Turke 4. Rome 5. Serbe 6. Vllahe 7. Boshnjake 8. Tjetër (ju lutemi specifkoni): _____
A5 Me kë jetoni aktualisht?	1. Vetëm 2. Me të dy prindërit 3. Me nënën time 4. Me babin tim 5. Me partnerin apo bashkëshortin/en tim/e 6. Me miqtë/të afërmit 7. Dikë tjetër, kë? 8. Nuk kam përgjigje

A6 Cili është statusi juaj aktual i punësimit?		Anketues		
	A6.1 I/e punësuar me orar të plotë	1		
	A6.2 I/e punësuar me orar të pjesshëm	2		
	A6.3 Punoj në mënyrë të pavarur / free-lance	3		
	A6.4 I/ e papunë	4		
	A6.5 Nxënës	5		
	A6.6 Student	6		
	A6.7 Punëtor bujqësor	7		
	A6.8 Pronar i kompanisë	8		
A6.9 Tjetër	9			
A7 Cila është feja juaj?	1. Katolik 2. Ortodoks 3. Islam 4. Protestant 5. Hebre	6. Kopt 7. Unë jam ateist/e 8. Nuk kam fe 9. Të tjera 10. Nuk dua të përgjigjem		

Pjesa B - Perceptimi i sigurisë

B1 Cili është problemi më i madh me të cilin po përballeni tani?		Po	Jo	ND/NP
	1) Papunësia apo problemet ekonomike	1	0	99
	2) Mungesa e aktiviteteve kulturore dhe sportive	1	0	99
	3) Nuk ndihem i sigurt në komunitetin / vendin ku jetoj	1	0	99
	4) Nuk kam mundësi të mjaftueshme zhvillimi	1	0	99
	5) Më mungon mbështetja nga mjedisi	1	0	99
6) Nuk mund të ndikoj në jetën time personale	1	0	99	

B2 Sipas jush, cila është siguria aktuale në vend? Ju lutemi vlerësoni në një shkallë ku 1 paraqet - nuk është aspak e sigurt dhe 5 është plotësisht e sigurt	1) Nuk është aspak e sigurt 2) Nuk është e sigurt 3) As e sigurt dhe as e pasigurt 4) Disi e sigurt 5) Plotësisht e sigurt
B3 Çfarë mendoni se do të ndodhë me sigurinë në vend në pesë vitet e ardhshme?	1) Do të bëhet më mirë 2) Do të përqeshohet 3) Do të mbetet e njëjtë

B4 Deri në çfarë mase/shkalle ndiheni të sigurt...	I / e sigurt	As i sigurt, as i pasigurt	I/ e pasigurt
... në lagjen tuaj?	3	2	1
... në zonën/ qytetin/ tuaj?	3	2	1
... në vendin/ shtetin tuaj?	3	2	1
... në hapësirën digjitale?	3	2	1
... në transportin publik?	3	2	1
... në vende publike (të tilla si sheshe, shtigje për ecje dhe korsi për biçikleta)?	3	2	1

B5 Sa jeni të shqetësuar për këto dukuri? Notat mesatare (1: aspak i shqetësuar, 10: jashtëzakonisht i/e shqetësuar).	1) Grupet e sportdashësve që ndonjëherë janë të dhunshëm 2) Dhuna në familje 3) Gjuha e urrejtjes 4) Siguria në internet (siguria kibernetike) 5) Ardhja e migrantëve dhe refugjatëve 6) Terrorizmi ndërkombëtar 7) Grupet ultranacionaliste 8) Krimi i organizuar 9) Mundësia e shpërthimit të një konflikti të armatosur në vend 10) Mundësia e shpërthimit të një konflikti të armatosur brenda Ballkanit Perëndimor 11) Fatkeqësitë natyrore
---	--

Pjesa C - Pjesëmarrja në proceset formale dhe joformale të paqes

C1 Si do ta vlerësonit njohurinë tuaj për konceptin e ndërtimit të paqes? Ju lutemi vlerësoni në një shkallë nga 1 deri në 5 ku 1 do të thotë "aspak i/e njoftuar" dhe 5 do të thotë "plotësisht i/e njoftuar me ndërtimin e paqes".	1) Nuk jam fare i/e njoftuar 2) Nuk jam i/e njoftuar 3) Unë nuk jam as i/e njoftuar dhe as i/e panjofuar 4) Jam disi i/e njoftuar 5) Jam plotësisht i/e njoftuar
--	--

C2 A keni qenë vullnetar në 12 muajt e fundit në një aktivitet/iniciativë/aksion që promovon paqen dhe sigurinë?

- Po
- Jo

	Po	Jo	ND/NP
C3 (Nëse përgjigja është po për C2) Në cilat aktivitete/ iniciativa/veprime keni qenë vullnetar/e?			
1) Ngjarje sportive	1	0	99
2) Aktivitete kulturore	1	0	99
3) Nisma për promovimin e të drejtave demokratike	1	0	99
4) Aktivitete arsimore formale dhe joformale	1	0	99
5) Aktivitete fetare	1	0	99
6) Protestat civile	1	0	99
7) Eko aksione	1	0	99
8) Aktivitetet politike	1	0	99

C4 Në 12 muajt e fundit, a keni dëgjuar për aktivitetet e autoriteteve në lidhje me ndërtimin e paqes dhe sigurisë së të rinjve?

- Po
- Jo

	Aktorët	Renditja
C5 Sipas jush, kush në shoqëri është i angazhuar kryesisht në ndërtimin e paqes? Ju lutemi zgjidhni 3 më të rëndësishmet.	Qytetarët	1
	Institucionet shtetërore	2
	Pusheteti vendor	3
	Organizatrat civile	4
	Biznesi	5
	Organizatrat fetare	6
	Partitë politike	7

Pjesa D - Kundërvënja ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit

D1 A mendoni se radikalizimi është një problem/ problem kryesor në komunitetin tuaj?	0) Jo, nuk është problem 1) Po, është një problem 2) Është problemi më i rëndësishëm në komunitetin tim
--	---

D2 Cilët janë shtytësit më të rëndësishëm të radikalizimit? Ju lutemi zgjidhni 3 më të rëndësishmet.	1) Politika
	2) Ekonomia
	3) Feja/Religjioni
	4) Pabarazitë territoriale
	5) Dinamika transnacionale
	6) Kultura dhe koha e lirë
	7) Hapësira digjitale
	8) Praktikat diskriminuese

D3 Deri në çfarë mase jeni dakord me pohimet e mëposhtme?	Nuk jam aspak dakord	Deri diku nuk jam dakord	Deri diku jam dakord	Jam plotësisht dakord
	1	2	3	4
1) Unë do të ndaloja çdo komunikim me një shok/koleg nëse do të vëreja ndonjë shenjë radikalizimi.				
2) Kam frikë të flas me njerëz që janë dënuar për aktivitete terroriste dhe/ose ekstremizëm të dhunshëm.				
3) Kam frikë të jetoj pranë njerëzve që janë dënuar për aktivitete terroriste dhe/ose ekstremizëm të dhunshëm.				
4) Do të mbështesja një iniciativë për risocializimin e personave të përfshirë në aktivitete terroriste.				

D4 Cilët nga aktorët e mëposhtëm kanë rolin më të fortë për kundërvënien ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit: Ju lutemi zgjidhni maksimumi 3 përgjigje.	1) Organizatat civile
	2) Udhëheqësit fetarë
	3) Përfaqësuesit e shkollave
	4) Anëtarët e bashkësive lokale
	5) Shërbimet e sigurimit - policia
	6) Qendrat për punë sociale
	7) Organizatat ndërkombëtare

D5 Cilët janë faktorët më të rëndësishëm për kundërvënien ndaj radikalizimit: Ju lutemi zgjidhni 3 përgjigje.	1) Të drejtat dhe përfaqësimi politik
	2) Mundësitë ekonomike dhe punësimi
	3) Feja
	4) Shpërndarja e barabartë e shërbimeve dhe e pasurisë në një shtet
	5) Lufta kundër dezinformimit
	6) Ofrimi i mundësive për dialog kulturor dhe hapësira rekreative
	7) Rritja e sigurisë në hapësirën digjitale

Pjesa E - Dhuna mes të rinjve

E1 Sipas jush, sa është e pranishme sjellja e dhunshme tek të rinjtë? Ju lutemi vlerësoni në një shkallë ku 1 është plotësisht e pranishme dhe 5 nuk është fare e pranishme.	1) Plotësisht e pranishme
	2) Deri diku e pranishme
	3) As e pranishme dhe as e papranishme
	4) Jo e pranishme
	5) Nuk është fare e pranishme

E2 Sipas jush, cilat janë tre arsyt kryesore që i motivojnë të rinjtë të ndër marrin veprime të dhunshme?	1) Zhgënjim me statusin e tyre shoqëror
	2) Përfshirja nga proceset vendimmarrëse
	3) Mungesa e mbështetjes nga institucionet në jetën e përditshme
	4) Mungesa e mundësive për karrierë
	5) Ideologjia radikale
	6) Motivet fetare
	7) Ndjenja e padrejtësisë
	8) Mungesa e mbështetjes familjare
	9) Izolimi nga miqtë

E3 Në 12 muajt e fundit, a keni përjetuar apo dëshmuar ndonjë lloj dhune?

1. Po, kam përjetuar dhe dëshmuar
 2. Po, kam përjetuar
 3. Po, kam qenë dëshmitar/e
 4. Jo, nuk e kam përjetuar apo dëshmuar
- 98) Refuzon të përgjigjet [MOS E LEXO]
99) Nuk e di [MOS E LEXO]

	Lloji dhunës	Po	Jo	ND/NP
E4 Nëse përgjigja është po, në E3, ju lutemi përgjigjuni se çfarë lloj dhune keni parë dhe/ose përjetuar:	1) Dhunë fizike	1	0	99
	2) Dhunë verbale	1	0	99
	3) Dhunë sociale	1	0	99
	4) Dhunë psikike	1	0	99
	5) Ngacmim/dhunë kibernetik/e	1	0	99
	6) Dhunë seksuale	1	0	99

	Vendndodhja e dhunës	Po	Jo	ND/NP
E5 Nëse përgjigja është po, në E4, ju lutemi përgjigjuni se ku keni përjetuar ose qenë dëshmitarë të dhunës.	1) Në shtëpi	1	0	99
	2) Në shkollë	1	0	99
	3) Spital	1	0	99
	4) Park	1	0	99
	5) Rrugë	1	0	99
	6) Kafene ose klub	1	0	99
	7) Vend parkimi	1	0	99
	8) Vend/kënd i errët	1	0	99
	9) Stacion i policisë	1	0	99
	10) Në shtëpinë e një miku/mikeshe	1	0	99
	11) Zyrë	1	0	99
	12) Online	1	0	99
	13) Tjetër			

Pjesa F - Ngacmimi kibernetik - Bullizmi kibernetik

F1 Sa i /e sigurt ndiheni kur përdorni internetin? Ju lutemi vlerësoni në një shkallë ku 1 nuk është aspak e sigurt dhe 5 është plotësisht e sigurt	1) Nuk është aspak i/e sigurt
	2) I/e pasigurt
	3) As i/e sigurt dhe as i/e pasigurt
	4) I/e sigurt
	5) Plotësisht i/e sigurt

F2 Në një shkallë nga 1 deri në 5 ku 1 do të thotë nuk i kushtoj vëmendje fare, ndërsa 5 do të thotë i kushtoj shumë vëmendje, sa vëmendje i kushtoni mbrojtjes së të dhënave tuaja personale në internet?	1) Nuk i kushtoj vëmendje fare
	2) Nuk i kushtoj vëmendje
	3) I kushtoj vëmendje dhe nuk i kushtoj shumë vëmendje
	4) I kushtoj vëmendje
	5) I kushtoj shumë vëmendje
	6) Nuk e di / Refuzon të përgjigjet [MOS E LEXO]

F3 A keni përjetuar ndonjëherë një situatë ku të dhënat, fotot ose videot tuaja janë përdorur në internet pa pëlqimin tuaj?

1. Po
 2. Jo
- Nuk më ka ndodhur, por njoh dikë që i ka ndodhur

F4 A keni përjetuar ndonjëherë ngacmim kibernetik?

1. Po
2. Jo

F5 Nëse keni përjetuar ngacmime kibernetike në internet, ku ka ndodhur:

1. Mesazhe të çastit (Viber, WhatsApp, Telegram, Signal)
2. Email
3. Facebook
4. Instagram
5. YouTube
6. TikTok
7. Tjetër _____

F6 Ku do ta raportoni bullizmin kibernetik për abuzim të të dhënave dhe përmbajtjes suaj personale?

1. Familja
2. Shkolla/Fakulteti
3. Miqtë
4. Organizatat civile
5. Policia
6. Agjencia për Mbrojtjen e të Dhënave Personale
7. Avokati i Popullit
8. Nuk do të raportoj

Pjesa G - Përgjashtimi dhe Diskriminimi

G1 Ju lutemi zgjidhni dy (2) arsye më të zakonshme të përgjashtimit/diskriminimit social që ndodhin midis të rinjve në vend (ANK. Lexoni opsionet e dhëna)

Bazat/Arsyet për diskriminim	Arsyeja e parë e diskriminimit	Arsyeja e dytë e diskriminimit
Përkatësia etnike	1	1
Feja	2	2
Gjinia	3	3
Orientimi seksual	4	4
Përkatësia politike	5	5
Gjendja ekonomike	6	6
Aftësia e kufizuar	7	7
Mosha	8	8
Tjetër, çfarë _____	9	9
Nuk e di / Refuzon (ANK nuk lexon)	10	10

G2 A keni përjetuar personalisht diskriminim apo jeni ndër të diskriminuar?

1. Po
2. Jo
3. Refuzon të përgjigjet

G3 Për çfarë arsye u ndjetë i / e diskriminuar?

1. Përkatësia etnike
2. Feja
3. Gjinia
4. Orientimi seksual
5. Përkatësia politike
6. Gjendja ekonomike
7. Aftësia e kufizuar
8. Mosha
9. Të tjera, çfarë _____
10. Nuk e di / Refuzon të përgjigjet (ANK: mos e lexo)

G4 A keni bërë ndonjëherë ankesë pranë institucioneve (si Avokati i Popullit dhe Komisioni për Parandalimin e Diskriminimit)?

1. Po
2. Jo

G5 Deri në çfarë mase jeni dakord me pohimet e mëposhtme?	Nuk jam aspak dakord	Deri diku nuk jam dakord	Deri diku jam dakord	Plotësisht jam dakord
	1	2	3	4
1) Jam i/e informuar për proceset e vendimmarrjes në komunën/komunitetin/vendin tim ku jetoj				
2) Jam i/e përfshirë në proceset vendimmarrëse në komunën/komunitetin/vendin tim ku jetoj				
3) Mund të ndikoj në vendimet në komunën/komunitetin/vendin tim ku jetoj				
4) Jam i/e informuar për proceset e vendimmarrjes në mjedisin tim të punës/shkollës				
5) Jam i/e përfshirë në proceset vendimmarrëse në mjedisin tim të punës/shkollës				
6) Mund të ndikoj në vendimet në mjedisin tim të punës/shkollës				
7) Unë jam pjesë e vendimeve të marra brenda rrjetit tim social/grupit të miqve				
8) Mund të ndikoj në vendimet brenda rrjetit tim social/grupit të miqve				

Pjesa H - Besimi tek autoritetet dhe njerëzit e tjerë dhe marrëdhëniet ndërmjet komuniteteve

H1 Në përgjithësi, do të thoshit se shumicës së njerëzve mund t'u besohet? Ju lutem më tregoni në një shkallë nga 1 deri në 5, ku 1 do të thotë se njerëzve nuk mund t'u besohet fare dhe 5 do të thotë se shumicës së njerëzve mund të besohet.	1) Njerëzve nuk mund t'u besohet fare 2) Nuk mund t'u besohet njerëzve 3) Njerëzve as nuk mund t'u besohet, as mos t'u besohet 4) Njerëzve mund t'u besohet 5) Shumicës së njerëzve mund t'u besohet
--	--

H2 Si ndiheni për deklaratat e mëposhtme në lidhje me mbështetjen që merrni nga të tjerët?		Po	Jo	ND/NP
	Unë kam dikë të cilit i besoj dhe të cilit do t'i drejtohesha për këshilla nëse do të kisha probleme.	1	0	99
	Nuk ka njeri me të cilin ndihem rehat të flas për problemet	1	0	99
	Nuk kam askënd me të cilin ndihem afër	1	0	99
Ka njerëz tek të cilët mund të mbështetem në kohë të vështira	1	0	99	

H3 Deri në çfarë mase jeni dakord me pohimet e mëposhtme?	Nuk jam aspak dakord	Deri diku nuk jam dakord	Deri diku jam dakord	Plotësisht jam dakord
	1	2	3	4
1) Në përgjithësi u besoj njerëzve të etnive të tjera				
2) Ndihem i mbështetur nga njerëz të etnive të tjera				
3) Unë angazhohem rregullisht në biseda me njerëz nga fe/kultura dhe besime të shumta				
4) Ndjej se zëri im dëgjohet kur kam të bëj me Qeverinë dhe autoritetet				

H4 Sa të besueshme i konsideroni institucionet/autoritetet e mëposhtme?	Aspak i / e besueshëm / me	Pak i / e besueshëm / me	Mesatarisht i / e besueshëm / me	Plotësisht i / e besueshëm / me
	1	2	3	4
1) Kuvendi				
2) Qeveria				
3) Drejtuesit e partive politike				
4) Policia				
5) Zyrtarët fetarë lokal				
6) Autoritetet më të larta fetare në fenë tuaj				
7) Institucionet shëndetësore në nivel lokal				
8) Institucionet shëndetësore në nivel shtetëror				
9) Gjykatat				
10) Komunitat				
11) Organizatat ndërkombëtare				
12) Organizatat qytetare				

H5 Si i vlerësoni marrëdhëniet ndëretnike ndërmjet komuniteteve dhe vendeve?

1. Të shkëlqyera
2. Të mira
3. As të mirë as të këqija
4. Të këqija
5. Shumë të këqija

7.2 UDHËZUES PËR DISKUTIM PËR FOKUS GRUPET

Ju lutemi lexoni dhe shpjegoni pyetjet në një gjuhë të thjeshtë që mund të kuptohet nga një i ri dhe kini kujdes për përbërjen e grupit. Shpjegoni pyetjet nëse është e nevojshme, por shmangni ndikimin/ludhëheqjen e përgjigjeve të pjesëmarrësve dhe ofrimin e interpretimit tuaj të një pyetjeje.

Ju lutemi sigurohuni që pjesëmarrësve të mos u kërkohet ose të hetohet të zbulojnë detaje personale, konfidenciale ose intime rreth jetës së tyre dhe që të gjithë të rinjtë e pranishëm të marrin pjesë në diskutim. Megjithatë, mos angazhoni askënd drejtpërdrejt dhe mos i detyroni të përgjigjen.

Hyrje:

Indago Doel Skopje për qëllime të Misionit të OSBE-së në Shkup (OSBE) po kryen hulumtim për të rinjtë dhe sigurinë në Maqedoninë e Veriut. Qëllimi është të shihet perceptimi i të rinjve për sigurinë nëse ata marrin pjesë në proceset formale dhe joformale të paqes, si dhe të diskutohen çështjet e luftimit dhe parandalimit të ekstremizmit të dhunshëm në vend. Për më tepër, OSBE-ja dëshiron të mësojë më shumë për dhunën, përjashtimin dhe marginalizimin e të rinjve në të gjitha nivelet, si dhe besimin në autoritetet dhe marrëdhëniet ndërmjet komuniteteve në dekadat e fundit.

Do të ishim shumë mirënjohës nëse do t'i përgjigjesht pyetjeve për ne. Është anonim, me fjalë të tjera, askush nuk do t'i dijë përgjigjet tuaja. Nuk ka përgjigje të sakta apo të gabuara, ne jemi të interesuar vetëm të dimë zgjedhjet, opinionet dhe ndjenjat tuaja. Diskutimi i fokus grupit është konfidencial (ne nuk do të kërkojmë emrin tuaj dhe nuk do të kalojmë asnjë informacion që na jepni).

Pjesa 1: Perceptimet e sigurisë, përfshirja në aktivitetet e paqes dhe sigurisë

Në fillim, ne do të dëshirojmë të dëgjojmë nga ju për përvojat tuaja vullnetare (nëse keni) ose për pjesëmarrjen tuaj në aktivitete të ndryshme të organizuara nga disa klube, organizata ose ndoshta shkolla/fakulteti.

(Diskutimi duhet të nxjerrë në pah se sa aktivë janë të rinjtë jashtë aktiviteteve të tyre të rregullta shkollore, fakultetit apo punës. Vullnetarizmi dhe aktivizmi merrin si parakushte për të vlerësuar interesin dhe potencialin e të rinjve për kontribut dhe qytetari aktive. Kjo hapje do të ofrojë më shumë informacion specifik mbi përvojën e të rinjve me vullnetarizmin, nëse e kuptojnë termin vullnetarizëm, nëse marrin pjesë në ndonjë aktivitet vullnetar dhe të çfarë lloji. Të rinjtë që nuk kanë përvojë vullnetarizmi do të ndajnë informacion mbi aktivizmin e tyre në përgjithësi, ndoshta anëtarësimin e tyre në disa organizata apo në klube sportive.)

A mund të na tregoni për disa veprime paqeje dhe sigurie që janë zbatuar në komunitetin ose qytetin tuaj, në të cilat keni marrë pjesë, në të cilat keni qenë të informuar? Cila ishte përvoja juaj dhe cilat ishin efektet?

(Diskutimi duhet të nënvizojë veçanërisht veprime specifike (nëse ka) të ndërmarra në nivelin e komunitetit/qytetit lidhur me paqen dhe sigurinë, preferencat dhe pakënaqësitë e pjesëmarrësve për këto aktivitete, përvojat e pjesëmarrësve me këto veprime, kush mori pjesë, perceptimet dhe përvojat me organizatorët, a ndjehen ata të besueshëm në lidhje me këtë lloj aktivitete, a kanë nevojë për më shumë aktivitete të këtij lloji ose ndoshta kanë njohuri shumë të vogla në lidhje me temën e paqes dhe sigurisë.)

Ju lutemi na përshkruani shqetësimet tuaja të sigurisë. Shqetësimet që keni mund të lidhen me shkollën, fakultetin ose mjedisin tuaj të punës. Përveç kësaj, ju mund të dëshironi të ndani shqetësimet e sigurisë që lidhen me qytetin tuaj ose vendin në përgjithësi.

(Diskutimi duhet të nxjerrë se sa të sigurt ndihen të rinjtë në mjedisin e tyre, përfshirë shkollën/fakultetin apo punën. Shqetësimet për sigurinë mund të zbulojnë lloje të ndryshme kërcënimesh që lidhen me sigurinë fizike, ose sjellje të dhunshme në mjedise të ndryshme si dhuna mes bashkëmoshatarëve, dhuna sociale, ose mobingu. Diskutimi duhet të sjellë gjithashtu informacion mbi perceptimin dhe opinionin e përgjithshëm të të rinjve se sa i sigurt është qyteti i tyre, si dhe cilat janë çështjet kryesore të sigurisë në vend nga perspektiva e të rinjve.)

Ju lutem, a mund të përshkruani nëse grupe të veçanta të rinjsh përjetojnë probleme sigurie? Kush janë këto grupe dhe pse janë veçanërisht në rrezik?

(Diskutimi duhet të nxjerrë në pah nivelin e sigurisë së disa grupeve specifike të të rinjve, si LGBTI, romët dhe të tjerët, si dhe arsytet dhe kushtet që lidhen me sigurinë e tyre.)

Ju lutem, a mund të përshkruani aktivitetin digjital të të rinjve në mjedisin tuaj? Cilat janë rrjetet dhe aplikacionet sociale më të njohura? Çfarë lloj shqetësimesh sigurie për ju dhe miqtë tuaj ngrenë rrjetet sociale dhe komunikimin në hapësirën digjitale?

(Diskutimi duhet të nxjerrë në pah cilat janë rrjetet sociale dhe llojet e komunikimit më të njohura në hapësirën digjitale dhe sa të sigurt janë ato. Diskutimi duhet gjithashtu të tregojë nivelin e informimit të të rinjve për shqetësimet e mundshme të sigurisë në hapësirën digjitale dhe nëse ata i njohin dhe identifikojnë kërcënimet e mundshme të sigurisë.)

Pjesa 2: Diskriminimi, polarizimi politik, përjashtimi, dhuna

A mund të përshkruani ndonjë diskriminim apo polarizim politik në shkollën/fakultetin apo mjedisin tuaj të punës? Cilat janë arsytet për këtë dhe kush po i ndërmerr këto praktika diskriminuese? Cilat ishin pasojat negative dhe nëse dikush bëri diçka për të ndihmuar në këto situata?

(Diskutimi duhet të nxjerrë në pah nëse ata ose miqtë e tyre kanë përjetuar incidente negative, bazuar në diskriminim mbi baza etnike, gjinore, politike apo të tjera, çfarë ndodhi që çoi në këto situata dhe çfarë ndodhi më pas.)

Sa shpesh debaton me prindërit, vëllanë/motrën/partnerin? Çfarë bëni në atë situatë dhe çfarë bëjnë ata? Si i zgjidhni këto grindje?

(Diskutimi duhet të nxjerrë në pah nëse pjesëmarrësit kanë përvojë të drejtpërdrejtë me dhunën në familje, sa shpesh, si manifestohet dhe a zgjidhet në ndonjë mënyrë.)

Sa shpesh debaton me shokët apo kolegët tuaj? Çfarë bëni në atë situatë dhe çfarë bëjnë ata? Si i zgjidhni këto mosmarrëveshje dhe grindje?

(Diskutimi duhet të nxjerrë në pah nëse pjesëmarrësit kanë përvojë të drejtpërdrejtë me dhunën mes bashkëmoshatarëve, sa shpesh ndodh, si manifestohet dhe a zgjidhet në ndonjë mënyrë.)

Cilat janë mekanizmat që ju dhe miqtë tuaj mund të përdorni për të reaguar në situata të dhunës, diskriminimit ose shqetësimeve të sigurisë? A keni raportuar ndonjëherë një sjellje të tillë në disa prej këtyre mekanizmave dhe cila ishte përvoja juaj? A mund t'u besoni këtyre mekanizmave?

(Diskutimi duhet të nxjerrë në pah se sa të informuar janë të rinjtë për mekanizmat ekzistues për luftimin e diskriminimit, dhunës dhe kërcënimeve të tjera të sigurisë dhe sa funksionale janë

këto mekanizma. Përveç kësaj, diskutimi do të ofrojë informacion mbi besueshmërinë e këtyre mekanizmave dhe, nëse jo, pse nuk besojnë).

Pjesa 3: Radikalizimi, ekstremizmi i dhunshëm, marrëdhëniet ndërmjet komuniteteve

Ju lutem, a mund të përshkruani ndonjë situatë apo përvojë kur ju ose disa nga miqtë tuaj keni qenë në kontakt ose nën kërcënimin e sigurisë nga disa grupe radikale, çështje ose informacione që lidhen me radikalizimin dhe ekstremizmin e dhunshëm? A i keni raportuar ju apo dikush tjetër këto raste dhe kujt? Nëse jo, pse?

(Diskutimi duhet të nisë duke nxjerrë në pah nëse të rinjtë kuptojnë termat e radikalizimit dhe ekstremizmit të dhunshëm. Pastaj, diskutimi mund të zbulojë disa raste specifike të përvojave personale të radikalizimit ose situata të dëshmuara dhe të ofrojë informacion mbi atë se si ndodhi kjo, çfarë ishin pasojat dhe çfarë u bë (nëse diçka) për të parandaluar situata të mëtejshme të këtij lloji.)

Si ndiheni për bashkëpunimin, mësimin dhe punën me njerëz me prejardhje të ndryshme etnike ose fetare nga tuajat? Sa shpesh takoni të rinj me prejardhje të ndryshme etnike dhe si do ta përshkruanit komunikimin tuaj të ndërsjellë?

(Diskutimi duhet të zbulojë nëse të rinjtë besojnë bashkëmoshatarët e tyre ose bashkëpunëtorët nga sfondet etnike të ndryshme dhe nëse jo, çfarë janë arsyet për këtë. Gjithashtu, diskutimi duhet të nxjerrë në pah nëse të rinjtë ndihen të sigurt apo të kërcënuar në komunikimin me njerëz nga sfondet etnike të ndryshme).

Pjesa 4: Besimi tek institucionet dhe komuniteti

Ju lutem a mund të përshkruani sjelljen tuaj në institucionet publike? Si ndiheni kur shkoni në institucione për të kërkuar ndonjë shërbim apo për të kërkuar informacion?

(Diskutimi duhet të ofrojë informacion mbi atë se si pjesëmarrësit vepruan në komunikimin me institucionet, se sa të sigurt ndihen dhe nëse besojnë në institucionet.)

Si do ta përshkruanit komunikimin e punonjësve në institucionet publike me qytetarët? Çfarë është e mirë dhe çfarë mund të përmirësohet? Cilët janë faktorët më të rëndësishëm për të rritur besimin e të rinjve tek institucionet?

(Diskutimi duhet të ofrojë informacion mbi mënyrën se si administrata publike përmbush detyrat dhe rolin e saj dhe për disa propozime mbi atë se si kjo mund të përmirësohet për të shërbyer më mirë nevojat e të rinjve.)

Pjesa 5: Rekomandime nga pjesëmarrësit

Çfarë do të thotë një jetë dhe mjedis i sigurt për të rinjtë në Maqedoninë e Veriut?

Si mund të përmirësohet siguria për të kënaqur nevojat e të rinjve?

Cila mund të jetë sfida më e madhe në ndërtimin e një shoqërie më të sigurt për të rinjtë?

Çfarë mund të përshpejtojë ndërtimin e një shoqërie më të sigurt për të rinjtë?

